CARMEN FIRAN

Miracole mici și mijlocii

Curtea veche

Când nu scrie poezie sau proză, Carmen Firan se împarte între cele două patrii despărțite de Ocean, merge la teatru, la concerte, la expoziții, observă strada, se implică în viața cetății (mai tristă sau mai veselă) sau bate lumea din Patagonia în India și de acolo în Chile... Toate aceste mișcări ne ajung însă prin fluiditatea textului scris. Carmen nu relatează fapte sau întâmplări, ci le mediază printr-o originală și adesea incomodă combinație de inteligență și sensibilitate. Poți să nu fii de acord cu ea, dar e imposibil să nu-i citești textele până la capăt. Cele două patrii se reevaluează astfel una prin cealaltă, iar spiritul ei critic e ascuțit ca un bisturiu.

De tânără mi-a plăcut să îmbătrânesc, mărturisește ea într-un loc și vedem aici simptomul unei dorințe de a se cantona într-un spațiu protejat de surprize. I s-a întâmplat însă tocmai contrariul: a emigrat, scrie și tipărește în două limbi atât de diferite, călătorește până la epuizare, a fost la New York în fatidica zi de 11 Septembrie 2001... Despre toate acestea scrie ea, pentru că e singurul mod de a da un sens realității, acestei fulgurante și zăpăcitoare proiecții de imagini, simțuri, persoane, întâmplări și peisaje, prin miracolul major al materiei sensibile care este limba.

DUMITRU RADU POPA

CURTEA VECHE ESEISTICĂ

pentru a comanda online sau pentru lista completă a titlurilor publicate la Curtea Veche, vizitează www.curteaveche.ro

Designul copertei: GRIFFON & SWANS creative services www.griffon.ro

Curtea veche

începi să afli

ISBN 978-973-669-763-0

www.curteaveche.ro

Carmen Firan își arată, din plin, capacitatea de căutător neobosit printre cuvinte, cu gândul clar de a le pătrunde în intimitate, de a le diseca, de a le descompune în factori primi spre a le recombina, pentru a descoperi dacă viața izvorăște, sau se menține astfel, adică prin miracol cotidian, dintr-o formulă lingvistică inspirată...

(Gabriel Coșoveanu,
în *Scrisul Românesc*)

În această colecție de proză o întâlnim pe Carmen povestitoarea, o observatoare atentă, ironică, jupuind cu exactitate, dar și cu tandrețe pielea realității... Metaforele ei creează corpuri, cuvintele ei îmbracă.

(Andrei Codrescu,
în *Words & Flesh*)

Carmen Firan are vocația înțelepciunii, dar și a aventurii și schimbării, este o personalitate atât de complexă, încât lasă mereu la iveală altă sclipire a cristalului multiplu șlefuit. Emigrarea a însemnat pentru ea „o renaștere înăuntrul altui înveliș de cuvinte", a dus la o clarificare benefică, la vădirea talentului scriitoricesc.

(Grete Tartler, în *România Literară*)

Carmen Firan vede lumea în care trăiește... scrie atașant, simplu, feminin (deci comprehensiv), pledând implicit pentru vechiul adagiu al simplei fericiri de a trăi.

(Tania Radu, în *Revista 22*)

MIRACOLE MICI ȘI MIJLOCII

CARMEN FIRAN

CARMEN FIRAN (născută în 1958 la Craiova), stabilită la New York din 2002, este membră a Uniunii Scriitorilor din România, membră a Societății Poeților Americani și a PEN American Center; coeditor al revistei *Interpoezia* — New York. Autoare de poezie, proză, eseu, piese de teatru și scenarii de film. Opera sa apare în traducere în reviste, antologii sau în volum în SUA, Franța, Anglia, Irlanda, Polonia, Israel, Canada, Germania, Suedia Este coeditor al antologiei de poezie americană contemporană *Locul Nimănui* (Cartea Românească) și al antologiei de poezie română modernă și contemporană *Născut în Utopia* (Talisman Publishers, SUA, 2006), precum și coeditor al antologiei poeților străini emigrați în America, *Străin acasă. Poezie contemporană americană cu accent* (Numina Press, Los Angeles, 2008). Scrie eseuri, cronici de carte și de spectacol, note de călătorie, realizate la New York între anii 1998 și 2008 și publicate în revistele *Apostrof*, *Dilema*, *Vineri*, *Dilema Veche*, *Lettre Internationale*, *Scrisul Românesc*, *Revista 22*, *Observator Cultural*, *România literară*, *Noua Literatură*, *România liberă*, *Suplimentul de cultură*, *Cultura*, *Ziarul Financiar*.

Volume publicate în România

Poezie

Iluzii pe cont propriu, Editura Scrisul Românesc, 1981; *Paradis pentru ziua de luni*, Albatros, 1983; *Îmblânzitor de vieți furate*, Albatros, 1984; *Trepte sub mare*, Cartea Românească, 1990; *Negru pur*, Albatros, București, 1995; *Locuri de trăit singur*, Cartea Românească, 1997; *Candori pedepsite*, Univers Enciclopedic, 2000; *Vise clare cu oameni, axa 2000*, Colecția „La Steaua", Botoșani, 2000; *Voci pe muchie de cuțit*, Editura Scrisul Românesc, 2003; *Cuceriri disperate*, ediție bilingvă româno-engleză, Editura ICR, 2004; *Cuvinte locuite*, Editura Scrisul Românesc, 2006; *Sertarul cu albine*, Cartea Românească (în curs de apariție)

Proză

Tot mai aproape, roman, Editura Albatros, București, 1991; *Farsa*, nuvele și povestiri, Editura Univers Enciclopedic, 2002, *Caloriferistul și nevasta hermeneutului*, Editura Polirom, 2005; *Puterea cuvintelor*, eseuri, Editura Scrisul Românesc, 2007

Volume publicate în SUA:

După-amiază cu înger, poeme, în „Pamphlet Series", Poetry New York, 2000; *Prima secundă de după moarte*, poeme, Writers Club Press, New York, 2000; *Desăvârșirea erorii*, poeme, Spuyten Duyvil Press, New York, 2001; *În cea mai frumoasă viață*, poeme, Umbrage Editions, New York, 2002; *Farsa*, roman, Spuyten Duyvil Press, New York, 2002; *A doua viață*, nuvele, Columbia University Press, 2005, *Words and flesh*, opere alese de proză, Talisman Publishers, 2008; *Piatră și rouă*, poeme alese, Sheep Meadow Press, NY (în curs de apariție)

CARMEN FIRAN

MIRACOLE MICI ȘI MIJLOCII

Curtea veche

BUCUREȘTI, 2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FIRAN, CARMEN
Miracole mici și mijlocii / Carmen Firan. - București: Curtea Veche Publishing, 2009
ISBN 978-973-669-763-0

008(498:73)

Coperta: GRIFFON AND SWANS
www.griffon.ro

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2009
pentru prezenta ediție

ISBN 978-973-669-763-0

Preambul

VIAȚA NE E TRAVERSATĂ în permanență de miracole. Dacă avem noroc, pe unele le observăm la timp, pe altele doar le intuim și probabil că multe trec neobservate. Asta poate și pentru că avem prejudecata că un miracol e ceva extraordinar, care vine peste noi cumva din afară. Cu timpul am înțeles că există miracole mari, mijlocii, miracole mici — și tot miracole sunt. Se percep ca atare numai de la distanță, dar de fapt conviețuiesc cu noi în existența de fiecare zi.

Am crescut mai degrabă cu acceptarea fatalității, într-o lume în care scena principală era ocupată de farse iar revelațiile se petreceau doar în imaginația noastră. Căderea comunismului și mai târziu faptul că m-am stabilit la New York mi-au reformulat mentalitatea, mi-au eliberat energii noi și m-au convins că există miracole, de la cele istorice până la cele cotidiene, și că putem face ceva însemnat cu ele: le putem împărtăși prin cuvinte.

În aceste texte pe teme diverse scrise la New York în ultimii ani — eseuri de moment, portrete răzlețe, note de călătorie,

impresii sau emoții — se întâmplă ca uneori sufletul să mi-o ia înainte. L-am lăsat să-și facă de cap chiar și după ce am strâns textele între coperțile aceleiași cărți. Pare că inteligența noastră nu poate organiza fluxul afectiv și poate că așa și trebuie să fie. Cred că cititorul va constata că există un rost, o cauzalitate internă și firească, în coabitarea comentariilor despre cele două case simbolice între care îmi împart viața, România și America. Despărțite de un Ocean, cele două case atât de îndepărtate fizic se reevaluează prin fluiditatea scrisului una pe alta, și una prin cealaltă. Oceanul devine astfel mai degrabă un element unificator, o punte miraculoasă între cele două case.

Un prieten scriitor american născut în Franța mi-a spus odată: „Să fii străin la New York e un mare privilegiu. Să nu renunți niciodată la el." I-am înțeles cuvintele abia mai târziu, după ce m-am așezat aici, m-am regăsit și am început să apelez la criteriile uneia dintre lumi pentru a o înțelege și descrie pe cealaltă, să discern astfel o identitate culturală dincolo de distanțe fizice, limite ori conjuncturi de orice fel.

Carmen Firan
New York, 2009

I
Eseuri... de moment

Vara în București

ÎN FIECARE VARĂ VIN ÎN ROMÂNIA pentru două săptămâni. Și de fiecare dată am sentimentul că am plecat ieri. Însă realitatea mă contrazice. Schimbările de peisaj sunt abundente. Și cum cu mulți ani în urmă am decis să văd mai degrabă binele — puțin sau rar — decât răul covârșitor, mă declar mulțumită, e tot mai bine, se construiește enorm, sunt restaurante bune, tineri frumoși, mașini scumpe, milioane plecați la lucru în străinătate care se întorc cu bani și își fac case, oamenii călătoresc, benzinăriile vând cărți, espresso și au toaletele curate, a reapărut speranța, lumea își vede de treabă dincolo de disputele jalnice ale politicienilor.

Mai puțin indulgentă sunt cu stâlcirea instituționalizată a limbii române chiar prin și cu ajutorul unor reprezentanți ai mass-mediei, cu apetență pentru vulgaritate și înjurătura de fiecare zi care pare să fi ajuns monedă de schimb în relațiile cotidiene. Altfel, sigur, e tot mai bine, dacă privești din avion și vezi doar o parte a versantului, îmi răspunde cinic o prietenă deținătoare de multe moșteniri, revendicări și recuperări, pe care entuziasmul meu la revenirile în țară o indispune, contrazicându-i viziunea catastrofică din care și-a tras mereu energia și din care a trăit suficient de bine, și înainte, și după...

Probabil că în vreo zece ani s-ar putea vorbi de o Românie valabilă, îmi spune un optimist. Nici vorbă de așa ceva, mormăie trist un artist pensionar, n-o să scăpăm niciodată de corupție și sărăcie. Sunt cu mintea de partea optimistului și cu inima alături de artistul acrit. În fond, suntem într-un loc al paradoxurilor și întretăierilor de drumuri, oscilând între lamentație și bravadă, între fatalism și utopie, sărind cu ușurință din tragedie în farsă, găsind mai la îndemână băşcălia și derizoriul decât orice formă de a ne lua în serios și a căuta soluții, ne trezim ba victime, ba procurori nechemați, mari iubitori de scenarii care să ne scuze neputința, talentați cât să facem din suspiciunea de a nu fi recunoscuți pe măsură sofisticate teorii ale conspirației.

Cei care se lamentează cel mai mult pe tema destinului nedrept de a fi ignorați de marile culturi ori nerăsplătiți pe măsura talentului sunt de multe ori cei care evită confruntarea internațională și preferă să rămână profeți în satul lor. Născuți poeți și manevrând admirabil metafora, vor afla mereu calea de supraviețuire, mă consolez sub privirile mustrătoare ale prietenei mele care îmi spune că nu mai crede în nimic, dar se duce în fiecare duminică la biserică.

Paradoxurile se înmulțesc de la an la an și probabil sunt mai vizibile pentru cel ce trăiește afară: intelectuali de marcă fac apeluri patetice de înregimentare sub vreo pulpană politică protectoare, în contradicție profundă cu nazurile elitiste cu care păreau să-i fi sedus pe mulți; în timp ce țara se emancipează și merge înainte, cei mai retrograzi par a fi rămas tocmai politicienii; deși toată lumea se plânge de lipsă de bani, salarii mici, prețuri ridicate la benzină, mâncare etc., numărul mașinilor sufocă orașele iar restaurantele sunt pline în orice zi a săptămânii. Ne salvează doar economia subterană, îmi explică o vecină din blocul unde mi-am păstrat apartamentul și pe care Primăria va trânti în curând o bulină roșie. Se plânge de pensia ei de

mizerie și mă invită în schimb să-i văd „mândrețea de casă" de la Voineasa cu termopane și puț de mare adâncime (între timp am descifrat misterul puțului, nu și al mașinii Volvo pe care o conduce fiul ei, chelner la un restaurant de lux.)

Bucureștiul trăiește cu siguranță o agitație aparte, există o tensiune a străzii, febră în aer, bărbați grăbiți și importanți, fete frumoase care după cum se îmbracă nu știi niciodată ce sunt, claxoane, frâne și ambreiaje nervoase, înjurături șuierate, un puls intens care pare să ascundă mize puternice, dar misterioase. Dacă în New York simt că dețin controlul și sunt degajată, în București sufăr un soi de regresie, încurajată și de faptul că mi se repetă la tot pasul: tu nu mai știi cum e aici, tu nu înțelegi, la noi e *altfel*, și în general mi se spune ce nu trebuie să fac, în ce taxiuri să nu mă urc, unde să nu schimb bani, ce restaurante să evit, cum să-mi protejez portofelul și celularul, pe cine să nu întâlnesc, ce să nu cred din ceea ce văd sau în ce cheie să citesc situații, declarații, grupuri de influență.

Pare să existe ceva, *altceva* în spatele fiecărui lucru, ți se lasă impresia că realitatea ar fi dublată de o alta, numai de ei cunoscută. Mă trezesc timorată și provincială, orice rostesc este imediat contrazis de zâmbete ironice superioare adresate naivității mele. Nu poți admira pe nimeni și nimic căci descoperi că nu e cine sau cum ai fi crezut. Dar și dacă îți manifești îndoiala asupra vreunei valori de moment declarată bun național, riști aceleași discursuri moralizatoare și clarificări ultimative.

Canicula și traficul infernal tind să compromită vara bucureșteană din imaginația mea. Traversez cu grijă. Nu trebuie să mă prevină nimeni că strada a devenit un risc. Nici pe trotuare nu e mai bine, nu poți trece de mașinile parcate până în zidul caselor (în față la Balthazar un Porsche stă bot în bot cu un Bentley). Mă urc într-un taxi după ce citesc înainte cu atenție, pe ușă, tariful, așa cum am fost instruită. Îi spun adresa și

șoferul se năpustește în intersecție de parcă am pleca la război. Instinctiv, dau să-mi leg centura și mâna lui mă oprește autoritar: Ce faceți, doamnă? Păi cu mine în mașină, se poate?! Credeam că e obligatoriu, că vă amendează dacă... mă scuz cu voce moale. Pe *mine*? Cine să mă amendeze, hoții ăștia? Fiți, doamnă, serioasă, nu vedeți ce e-n țara asta? Văd, dar asta nu ajută... Mie-mi spuneți?! Trăim în junglă, vă spun eu!

Rămân cu centura de siguranță agățată în aer și nu îndrăznesc să o prind de teamă să nu-l supăr. Șoferul fumează cu mâna scoasă pe geam și de fiecare dată când depășește la milimetru câte o mașină mi-e teamă să nu i-o zboare. Alege niște scurtături și în timp ce ne zgâlțâim vertiginos, devine tot mai congestionat și nervos, nu din cauza gropilor și a denivelărilor la care pare să fi ajuns imun, ci pentru că îmi face o sinteză critică la zi a situației politice care îl înfierbântă peste măsură. Jargonul este și el pe măsura grozăviilor prin care, în viziunea șoferului, trece țara.

Dau din cap din când în când, circumspectă, încercând să-mi dau seama cât mai avem până la destinație. Între două semafoare mă lămurește și că americanii și-au dărâmat singuri turnurile pentru a intra în Orientul Mijlociu să ia petrolul și să le facă pe plac evreilor. Trecem pe lângă o biserică, lasă volanul și își face câteva cruci, urmate la scurt timp de două înjurături grosolane la adresa unui Tico care ne blochează cursa. Ajungem. Plătesc. Cobor. Mașina zvâcnește spre atacul următor. Respir. O stradă cu case vechi boierești. Liniște, miros de tei amestecat cu soc și caprifoi. Tufe de lămâiță. Un câine blând mă privește din spatele gardului.

Cuvinte locuite în America

CÂND AM AJUNS ÎN AMERICA m-am simțit Magellan. Fusesem cucerită și cuceream la rândul meu. New Yorkul era locul potrivit pentru scufundări la mare înălțime. Am început prin a-mi plăcea totul de-a valma. După un timp, m-am liniștit și am început să privesc de aproape, mai ales că de-acum mă atârnasem și eu de bună voie de roata morii și învârteam odată cu toți ceilalți, cu cardul de *social security* închis pe un fund de sertar. Am deschis ochii și am ciulit urechile cum faci când te trezești în întuneric într-un loc străin, după ce petrecerea s-a terminat, s-au stins luminile și ultimul a tras ușa după el. Nu mă simțeam dislocată, nu încercam nici crize de identitate, nici nostalgii, eram cu toate simțurile încordate intens și viu *aici*.

Când vii dintr-o altă cultură, ai dezinhibiția de a observa distanțat ce se întâmplă în lumea în care ai intrat, comparând, cântărind nuanțe și diferențe, particularități și similitudini. Trăisem peste treizeci de ani în lumea opacă a comunismului pentru care timpul nu mai avea valoare. În lipsa dialogului real cu structurile sociale și politice, nu ne rămânea decât să vorbim între noi. Iar conversațiile noastre în acea atmosferă balcanică, prin care fantoma unui Paris decăzut fulgera uneori sclipitor pe

cerul mucegăit, erau savuroase, baroce, un taifas interminabil, spectaculos și inutil, peste scrumiere pline și pahare cu alcool ieftin, nopți de discuții și dimineți mahmure în care mulți o luau de la capăt. Nu ne grăbeam niciunde și nici nu aveam unde să ajungem. Dictatura părea instaurată pe vecie și salvarea erau cuvintele, limba, fantasmele imaginației, critica existențială rânjită, fabulația, despicarea firului în patru. Idei strălucite sau banalități șuierate. Supraviețuirea. Cuvintele erau neputincioase în a ne schimba destinul, dar terapeutice în a ne păstra întregi la minte. Sufletul? Nimeni nu vorbea despre asta, dar era el acolo tot timpul, în arabescul lamentațiilor noastre, în ultimul chiștoc strivit odată cu răsăritul soarelui pe silueta unei fabrici hidoase fumegând la marginea orașului.

În America timpul e tot. Se vinde în pilule la fiecare Deli și cărucior cu hot dogs, la televizor și în birourile companiilor de asigurări, la slot-machines și în biletele feribotului de Staten Island, în urarea *Have a nice day!* pe care o rostesc toți automat doar ca să scape cât mai repede de tine. Economia de cuvinte și formulele concentrate de limbaj convențional nu vin aici din goliciune, ci din spaima de a nu întârzia prea mult într-o sintagmă care nu ar aduce nimic în plus față de *Have a nice day! Time is money*. Sufletul? Zace pe un scaun de shrink sau în grila unui program de talk-showuri.

Nu din goliciune esențialul comunicării alunecă aici în derizoriu, ci din spaima de a face ceva nepermis, întârziind pe câte o silabă, rotind în gură cuvântul *love* — cel mai uzat cuvânt în America — până ce pieptul ți se umflă și nările ți se dilată, o pagină din Henry Miller ți se lipește de piept și ajungi chiar să simți dragostea sfredelindu-te pe dinăuntru cu mirosuri și senzații tactile.

Toată lumea iubește aici de dimineața până seara și nimeni nu se sfiește să-și facă publică dragostea. Iubirea se extinde la

obiecte, feluri de mâncare, peisaje și situații. Poți auzi fără încetare: *Oh, my God, I love this, I love that...* fără nuanțe, ignorând existența sinonimelor (între a plăcea, a prețui, a fi atras de și a iubi este o diferență nu doar de intensitate, ci și una temporală). Și în timp ce gura se umple de vocala *o*, cuvântul dispare, greutatea lui e anulată.

Îmi amintesc cât erau de greu de rostit cuvintele de dragoste în adolescența mea, ce piruete nebunești făceau frazele, cum le cântăream intensitatea, cum le mai gradam emoția, folosind un întreg arsenal lingvistic aluziv, convinși că inhibiția noastră ține de educație și că ar fi indecent să evaporăm misterul și forța celui mai puternic cuvânt prin rostirea lui la întâmplare, sau că odată rostit, ne-am trezi descoperiți și vulnerabili, ori am atinge coarde patetice. Și dacă, odată spuse, cuvintele de dragoste s-ar lovi de un zid? Dintre toate câte ne pot umili, ridicolul e cel mai rușinos. În plus, trăiam într-o societate închisă, unde viața sexuală era un subiect tabu, contracepția interzisă, iar dragostea se confunda în mintea ideologilor comuniști fie cu partidul, fie cu reproducerea. Am senzația că toate astea s-au petrecut acum o sută de ani...

Ce simplu se poate tranșa azi o partidă de sex și ce prăpastie desparte totuși sexele în marile orașe americane unde cariera și statutul de *single* par să fie la mare preț. Femei independente și emancipate, bărbați de succes timorați de spaima hărțuirii sexuale se adulmecă în baruri rupți de oboseală după orele de program, beau cocktailuri și bere, râd zgomotos, și a doua zi o iau de la capăt. Se vorbește tare, nu contează ce spui, ci să te faci auzit, lăsând impresia detașării, suficienței, siguranței de sine înăuntrul unui sistem sigur. Dacă privești mai atent și îți lipești urechea de cuvintele mitraliate de la unul la altul sub presiunea comunicării cu orice preț, singurătatea e copleșitoare, strălucește doar învelișul motivațiilor, îți ia ochii doar poleiala.

Relația în cuplu este și ea pândită de înstrăinare. Emoția și afectivitatea sunt filtrate de comunicarea formală în care civilitatea și corectitudinea trec pe primul loc, în detrimentul stărilor explozive. Partenerii se respectă sau își joacă respectul, suprimându-și expresiile comunicării naturale, autentice, necenzurate, care ar contrazice sobrietatea convențională a aparențelor. În lipsa comunicării reale, în care fiecare partener rostește ce se cuvine dar nu îndrăznește să atingă subiecte dureroase, incomode sau umilitoare — văzute din perspectiva relațiilor fals sănătoase —, amândoi acumulează sentimente înăbușite, cuvinte nerostite, inhibiții și frustrări care vor măcina relația în profunzime. *Dragostea* se reduce la un automatism de limbaj sterp, incapabil să susțină înălțimea cuvântului divin. A iubi devine un verb comun rostit fără participare emoțională specială. Un ingredient expirat, aruncat la întâmplare printre formulări banale, fără savoare.

Din categoria cuvintelor abuzate face parte și „fericirea". Toată națiа e pe urmele ei, ceea ce nu ar fi tocmai absurd, dacă nu ar pretinde că ar și găsi-o de câteva ori pe zi, în cele mai neașteptate situații. Aici, oamenii par să nu mai aibă bucurii moderate, mulțumiri relative, satisfacții mărunte, când ceva e „de bine", când ceva e „amuzant", ei sunt de-a dreptul fericiți, de una și de alta și de toate la un loc. Totul se rotește aici în jurul unei fericiri de afiș, enunțată, o falsă euforie în masă în lipsa sentimentului visceral. Cuvânt de categorie grea, încărcat de magic și de experiențe revelatoare, fericirea s-ar cere asociată cu momente de intensitate maximă. În viața alertă de fiecare zi însă, rostirea cotidiană cedează obișnuinței de a pretinde și a brava, afișând un optimism forțat.

Nuanțele fericirii oscilează între *entertainment*, *having fun* și *enjoying* — *divertisment, distracție* și *plăcere,* obsesii refulatoare și paleative pentru a te autoconvinge că faci ceva cu viața ta.

Vocabularul asociat acestei ambiții este marcat de superlative și exagerări care vor să susțină entuziasmul care trebuie să însoțească automat experiențele. Reacțiile sunt și ele disproporționate. În sălile teatrelor de pe Broadway comicul este vânat în fiecare gest și cuvânt, urmate de cascade de râs care nu vin neapărat de la turiștii care bifează un musical sau un show doar pentru a-și întregi experiența newyorkeză și care de multe ori nici nu pot depista toate referirile specifice culturale care intervin în producțiile scenice, multe dintre ele *revival* — reluări de succes... Și chiar dacă umorul autentic e tot mai rar în producțiile americane de teatru sau televiziune, râsetele spectatorilor dornici de distracție cu orice preț sunt tot mai stridente. Există în industria de *entertainment* americană de azi (de la desene animate la *stand-up-comedy* trecând prin toată gama) o anumită doză de isterie întreținută de nevoia disperată de marketing pentru o piață tot mai disperată în căutare de repere culturale sau, mai bine zis, în lipsa lor.

Metafora artistică este o transcriere tehnică a unui univers spiritual liniar, uniformizat de grila comercială, în care falsitatea triumfalistă este amestecată cu kitschul grosolan care răspunde nevoii de raportare a majorității la grandios, cu iluzia că fericirea se trage din măreție și putere și se traduce în confortul serviciilor și în satisfacerea dorinței de consum.

În ciuda fericirii obsesiv căutate în bani și în comoditatea vieții în interiorul unui sistem reglat, există în America și multă tristețe și sărăcie. Uneori ele ies la suprafață ca semnale tragice de alarmă, cum s-a întâmplat în cazul uraganului Katrina. Marea putere afișa lumii întregi imagini devastatoare scoase la iveală de apele tulburi care au înghițit New Orleansul. O altă Americă decât cea de afiș, ținută sub tăcere, ascunsă sub preș, proiectând o realitate incomodă, în contradicție scandaloasă cu valorile visului american — un vis din în ce mai pragmatic de altfel, fără poezie și idealism, dar regizat să fie tot mai profitabil.

În limba fiecărui popor pot fi depistate formule și expresii de rutină folosite pe scară largă și care îi caracterizează mentalitatea la un moment dat. În țara de unde vin, de exemplu, limbajul operează mult cu diminutive: *țărișoară, ciorbiță, pupic...*, semn al unei familiarități a comunicării, o formă a intimității, dar și vulgarizarea prin coborârea în derizoriu sau bășcălie. În America, abundă superlativul absolut care servește nevoia de grandios și supremație, totul e supradimensionat și vizează eternitatea, iar dacă sunt întrebați ce mai fac, oamenii vor răspunde automat *great — grozav*.

La început, spiritul pozitiv american m-a entuziasmat. După mentalitatea catastrofică a lumii din care veneam, conform căreia *oricând se poate și mai rău*, în sfârșit dădusem peste o abordare senină și optimistă, gen: *don't worry, be happy — nu-ți face griji, fii fericit* sau, altfel spus, *e loc și de mai bine*. Îmi plăcea candoarea noilor mei prieteni sau relații conjuncturale când îmi puneau întrebări naive și sincere, în afară oricărei geografii sau istorii, despre dictatura în care trăisem sau, exersându-și ceva cunoștințe sportive legate de spațiul meu cultural, îmi ascultau relatările cu uimire nedisimulată, privindu-mă cum mă rostogolesc ca un bob de mazăre pe o tavă goală de argint.

Mă emoționase la început acel *how are you — ce mai faci,* mai degrabă un salut decât o întrebare, cu care eram întâmpinată peste tot, de cunoscuți și necunoscuți. Aș fi putut dezvolta chiar o paranoie vanitoasă în urma senzației că toți voiau să afle ce mai fac și tuturor le păsa de mine. Până să răspund însă, interlocutorul meu era de mult dispărut, *time is money,* cu același zâmbet de afiș, grație obsedantei preocupări pentru fațadă care face ca în New York toți să aibă dinții albi și tonusul aparent ridicat.

În țara mea natală ajunsesem să fiu saturată de eterna lamentație a oamenilor despre orice. Nu încetau să se plângă ori

de câte ori aveau ocazia. Se simțeau aproape vinovați dacă le mergea bine și jenați s-o recunoască. Și dacă le făceai un compliment, erai imediat contrazis cu explicații pe larg despre cum aparențele înșală și cum starea lor reală e cu totul alta de fapt, firește, deloc pozitivă... Se voiau sortiți compasiunii și nefericirii. Un newyorkez, chiar dacă ar fi cu un picior în groapă, dacă îl întrebi ce mai face îți va răspunde calm și controlat *mulțumesc, bine* și formula, dincolo de formalismul ei, presupune decența de a nu te face părtaș la neliniștile sau problemele lui.

E adevărat că din această economie de limbaj se trag însă înstrăinarea în comunicare, însingurarea și superficialitatea relațiilor. Paradoxal, utilizarea excesivă de cuvinte puternice (dragoste, fericire, Dumnezeu etc.) sunt pretexte pentru a evita să le trăiești sensul în profunzime. Limbajul este folosit în sens invers, nu pentru a te desface și comunica, ci pentru a te ascunde în spatele cuvintelor golite și a te închide în tine însuți. O izolare impusă de indiferență și standardizare. Cu cât înțelegeam mai bine spiritul locului, cu atât aș fi introdus, măcar pentru o vreme, o carantină a cuvintelor demonetizate, obosite, repetate până la disiparea sensului, când clișeul ia locul unicității, standardizarea sugrumă spiritul proaspăt, enigmatic, dilematic, pur.

Dacă ar fi lăsat să trăiască la intensitatea și profunzimea lui, cuvântul ar răsturna ordinea și ar deregla societatea. Nu e de mirare că discursul oficial mediatizat are ca prim scop ștergerea subliminală a oricărei metafizici și filosofii din subconștientul colectiv. Cum să tragi un cuvânt în piept și cum să te umpli de semnificația lui când performanța acestei lumi constă în alinierea disciplinată (și nedisimulată) în fața mass-mediei, a politicianului abil, a reclamelor bine alese, a predicatorului evanghelist, care știu totdeauna mai bine și îți spun exact ce trebuie să simți și cum să gândești când rostești și auzi fiecare cuvânt.

Comunicarea e supravegheată aici din alte rațiuni, ale eficienței, competiției și supremației. E de preferat să aluneci în derizoriu și să rămâi la suprafața cuvintelor, e spre binele tău să alegi superficialitatea dialogului, nu e timp pentru despicarea firului în patru ori analize lucide care te pot deturna și deruta spiritual. Și dacă eșuezi epuizat, există un mecanism bine pus la punct care funcționează perfect, gata să-ți sară în ajutor.

Există totuși aici și un subiect dureros: bătrânețea și moartea, ambele privite ca o înfrângere. Și e de înțeles pentru o civilizație rapidă de campioni, care nu are timp de pierdut, pentru care planeta Marte pare mai apropiată decât Europa, în timp ce unii lideri politici pretindeau că ar avut un fir direct cu Dumnezeu. E umilitor să mori când te știi printre cei mai puternici, tocmai când ar trebui să te bucuri de toate cuceririle, personale, naționale, interplanetare. Nu e mai puțin adevărat că fie din spaimă, fie din vanitate și datorită ambițiilor de nemurire s-au făcut însemnate progrese în sănătate și longevitate. Paralel, o întreagă industrie care garantează tinerețea veșnică s-a pus la punct, bazată pe negarea bătrâneții și pe trecerea morții sub tăcere.

În societatea americană obsedată de aparența triumfătoare, preocuparea pentru trup depășește însă pregătirea spirituală. Și asta în ciuda unei literaturi esoterice vaste care nu se sfiește să amestece concepte asiatice cu diete și ghiduri practice de prelungire a tinereții și amânare a morții. Disperarea dispariției se poate însă extinde de la clinicile de întinerire forțată (prezidate de autorități în domeniu care pretind că dețin cheia imortalității) și nevinovate tehnici producătoare de iluzii artificiale, la folosirea decodificării genomului în procese de clonare contra naturii, cu efecte incalculabile.

Cultura banului în care ne zbatem astăzi să supraviețuim a transformat însă mitul „tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte" în afacere profitabilă, i-a deturnat metafora magică

în reclamă comercială prin care manipulează spiritele în derivă, nu puține la număr.

În raport cu autoritatea, americanii cred și se supun, sunt docili și ascultători, poate aici să fie și cheia forței sistemului. Candoarea le e dublată de încredere, de *fairness*, ceea ce a contribuit la imaginea, și ea un clișeu, că ar fi copilăroși sau naivi. Eu tocmai de astea am fost cucerită din prima zi când am ajuns aici. Veneam dintr-o lume a suspiciunilor, unde ne îndoiam de dimineața până seara de fiecare cuvânt, mereu la pândă să depistăm minciuna sau capcana. Nu aveam încredere nici în structurile oficiale, nici în vecini sau în colegi de serviciu. Oricine putea să te toarne sau să te tragă în piept. Făceam de multe ori un experiment care ajunsese să pară logic într-o lume absurdă și falsă: citeam pe dos, transformam afirmațiile în negații, acționam exact opus indicațiilor și așteptărilor. O viață obositoare, ca și cum ai locui într-un subsol prea jos și îngust, o catacombă unde trebuie să mergi tot timpul aplecat și unde întorci capul doar ca să te ferești de picăturile murdare de apă care se preling din tavan. În New York am prețuit cu atât mai mult înălțimile și spațiul deschis.

*

În dimineața de 11 septembrie 2001 aveam radioul deschis în birou când programul a fost oprit brusc de vocea tremurătoare a unui crainic de pe o altă planetă: „America se află sub atac." Cum se întâmplă la primirea unor vești teribile, pierzi realitatea și vrei imediat să verifici dacă ești treaz, în timp ce întrebarea subconștientă „Și ce-i de făcut?" se poate dezvolta în orice fel de reacție, de la panică la isterie, de la imobilizare la fugitul nebun pe străzi. Orașul mi s-a lipit atunci de suflet cu disperare, am resimțit totul ca pe o dramă personală, o durere

fizică și o nesfârșită umilință. Cu câțiva ani în urmă trecusem în țara mea printr-o revoluție mai mult sau mai puțin înscenată, dar sângeroasă, o farsă tragică, dar care adusese în cele din urmă căderea comunismului. Era ca o ironie a destinului să mă aflu acum în cea mai puternică fortăreață a libertății și să văd cum i se prăbușesc turnurile. Ironiile nu aveau să se oprească însă aici... În dimineața aceea începea cu adevărat secolul XXI, al radicalizării conflictelor religioase, al nesiguranței și al acțiunilor disperate, al revoltei naturii care își simte resursele secătuite.

E ciudat cum poate o dramă să transforme benefic oamenii, să purifice spiritul unui loc care își oferă jertfa. Tot ce aștepți și speri vreme îndelungată să se întâmple în condiții normale se produce instantaneu, ca o recompensă, ca o compensație a nenorocirii, un fel de reechilibrare a energiilor. În zilele acelea oamenii își descoperiseră capacitatea de a comunica profund și adevărat, își găsiseră măsura și rostul, erau puternici tocmai pentru că își acceptau vulnerabilitatea. Totul era intens și nealterat de disimulări, superficialitate, bravadă. Aveau greutate cuvintele, tăcerile, gesturile. Copilăria fusese întreruptă, rutina spartă, timpul se oprise din spirala lui convențională făcând loc unei metafizici a timpului care îl bântuia pe fiecare, cu cerul și cu plafonul lui de zbor.

În golul care se instaurează în urma unei catastrofe, lucrurile își recapătă dimensiunea necenzurată de imaginație sau de rigoarea impusă de stadiul civilizației. Se văd clar și în mărime naturală. Ca și cum ceața care ne aburește zilnic contactul cu realitatea s-ar da la o parte și structura inițială ar izbucni cu frumusețea ingenuă a simplității primare. Există atunci momente de grație când găsim forța să ne întoarcem în noi înșine, autentici, ca și cum ne-am afla din nou la începutul lumii și de noi ar depinde salvarea paradisului sau recăderea în infern.

Purificarea spirituală prin catastrofă este însă latura cinică a unui catharsis contra naturii, incapabilă să determine transformări esențiale sau de durată. Întoarcerea la normalitate devine țelul suprem și ea nu înseamnă redefinirea sensurilor existențiale, ci reluarea cursei de unde ai lăsat-o, uneori mai încrâncenat și mai orb, ca o dovadă de sinucigașă supraviețuire. Comunicarea își recapătă norma de conjunctură, cei puternici vor deveni și mai autoritari, cei slabi își vor spori fragilitatea. Istoria mai arată că după dezastre e timp propice pentru încolțirea dictaturilor și a formelor de dominare.

Tocmai pentru că am trăit mulți ani într-o societate totalitară care ne capitaliza frica și ne adâncea slăbiciunile, am simțurile la pândă și pot depista ușor semnele instaurării discrete, treptate dar pe termen lung, a formelor voalate de control sau dominație, fie chiar sub motivații imperioase ca protecția națională, lupta împotriva terorismului și nevoia de a veghea la securitatea internațională. Discursul oficial capătă patetism, apelează la sentimentul patriotic prin stimularea ideii de responsabilitate și naționalism, întreține starea de alarmă și teamă luându-și ca aliat biserica și exacerbând rolul religiei în susținerea demersului politic.

Secolul XXI se anunță însă, în ciuda planurilor minuțioase de laborator, imprevizibil, galopant în succesiunea evenimentelor radicale, și nu tocmai cooperant cu cei care pun viitorul la cale, de la dezastre naturale la focare de tensiuni greu de anihilat. Analiștii își freacă mâinile, artiștii își ascut creioanele, cinicii râd în barbă: urmează timpuri interesante.

Între disperare și exaltare

„AMERICA, O SPLENDIDĂ PROVOCARE", scriam în *Lettre Internationale*, după ce în 1997 ajunsesem la New York, mă îndrăgostisem iremediabil de orașul acesta, de energia și spiritul locului pe care îl credeam puternic și invulnerabil. Războiul Rece se terminase, comunismul căzuse în estul Europei, iar America părea instaurată într-o prosperitate înfloritoare. Bursa atingea cote care azi par amețitoare, galonul de benzină era doar 88 de cenți, șomajul neglijabil, lumea călătorea, cheltuia, investea în bursă și în piața imobiliară, bugetul era în excedent. America era respectată, invidiată, visată, reprezenta pentru foarte mulți locul în care funcționau speranța și șansa, iar promisiunile ajungeau să fie realități. Cum toate mergeau bine, interesul pentru viața politică era redus. America era departe și la adăpost de confruntările mondiale ale momentului, iar noi ne permiteam să fim neatenți în interiorul unui mecanism care își desăvârșea devenirea părând să lucreze pentru fiecare dintre noi.

Acest basm frumos, cât de exagerat ori fantastic pare el azi, a fost prima oară zdruncinat de atacul din 11 Septembrie 2001. Începea atunci cu adevărat secolul XXI, o eră a conflictelor religioase și a asperităților economice. Ordinea lucrurilor și a lumii

era dată peste cap, uriașii adormiți se trezeau agresivi și puteau adopta gesturi radicale. Se instaura tacit și o altă atitudine a Americii, arogantă și dominatoare, înăuntru și în afară, dornică să-și afișeze ostentativ supremația, ignorând deopotrivă perfidia dușmanilor și opiniile potențialilor aliați.

Nu știu de câtă premeditare sau nepricepere se face vinovată administrația Bush, cât se datorează conjuncturii internaționale și cât erorilor interne provocate sau întreținute, dar America nu avea să mai fie niciodată aceeași după 11 Septembrie. Basmul în care americanii adormeau liniștiți, știindu-se protejați de un sistem bine reglat care părea să funcționeze de la sine și să se optimizeze din mers, s-a transformat în ultimii ani într-o poveste tristă și îngrijorătoare care le-a adus insomnii, nesiguranță și teamă. Atitudinea pozitivă legendară „don't worry, be happy" a început să se clatine odată cu visul american din ce în ce mai fragil, înghițit de evidența unei crize la toate palierele sociale.

Simptomul Obama

Pe fondul războiului din Irak, al dependenței de petrolul străin, al dezvoltării galopante a Chinei hămesite de resurse energetice, al transferării marilor companii producătoare americane în Asia, al acumulării unui mare deficit bugetar intern, basmul a fost înlocuit cu o boală care s-a instaurat odată cu un întreg vocabular al patologiei: prăbușirea pieței imobiliare și financiare, faliment bancar, deprecierea dolarului, cea mai ridicată rată a șomajului în 25 de ani, diminuarea fondului de pensii, criza sistemului medical, imposibilitatea studenților de a-și plăti costul excesiv al studiilor, recesiune economică severă proiectată pe termen lung și fantoma depresiei fluturată amenințător.

Toate aveau să iasă la suprafață în dimensiuni și mai dramatice în timpul campaniei electorale când candidații fac bilanțuri

fie și în scopul de a folosi criza în favoarea câștigării voturilor cu promisiunea schimbării. O criză care îi lovește deopotrivă pe săraci și bogați, dar care este mai mult resimțită de clasa mijlocie ale căror bună stare și stabilitate reprezintă garanția prosperității la adăpostul căreia până și eventualele abuzuri și-ar fi putut dilua impactul. Tocmai de la ea avea să înceapă și revoluția silențioasă care a zdruncinat modele culturale, tradiții și mentalități instaurând la Casa Albă primul președinte de culoare din istoria Americii. Și totuși, probabil că nu ar fi fost suficientă doar criza economică.

În paralel, în ultimii ani s-a dezvoltat și o criză psihologică fără precedent în rândul americanilor. Popor docil, muncitor, optimist și încrezător în autoritatea instituțiilor, obișnuit să nu pună la îndoială atașamentul liderilor săi pentru valori de fond verificate în timp, americanii erau antrenați să pedaleze senini și conștiincioși la roțile unui mecanism gigantic ale cărui tendințe, chiar colonizatoare de valori, erau privite cu respect pragmatic atât de cei cuceriți, cât și de beneficiarii direcți ai grandorii, acei americani onești, înregimentați cu mândrie patriotică în desăvârșirea visului național și personal.

Tragedia care a lovit New Yorkul la 11 Septembrie 2001 a fost un semnal de alarmă ale cărui rezonanțe stridente și consecințe profunde aveau să fie percepute în complexitatea lor abia mai târziu. Atacul țintea nu doar distrugerea simbolului prosperității ori al valorilor culturii vestice, nu era doar un gest de ură ori de răzbunare cu toată gama de motivații politico-religioase, era o crăpătură în zidul unui imperiu prin care ape tulburi aveau să înceapă să sape, dinăuntru și din afară.

În acele zile dramatice de doliu și umilință, americanii s-au purtat admirabil, demni în suferință, uniți de un patriotism nobil, deasupra diferențelor politice ori rasiale. Susținerea președintelui Bush a fost necondiționată în deciziile imediat următoare,

inclusiv în riposta dată terorismului prin declanșarea luptei împotriva Al Qaeda și a războiului din Afganistan. Curând însă, discursul prezidențial s-a radicalizat, a început să facă loc formulărilor belicoase identificând o axă mondială demonică ori invocând vocea divină care i-ar fi dictat invadarea Irakului.

Administrația republicană, din ce în ce mai rigidă și mai lipsită de transparență, a început să fie percepută ca arogantă, bazată pe forță și intimidare, întreținând o atmosferă de tensiune în interior și lipsită de flexibilitate în relațiile internaționale. Dacă în 2000 G.W. Bush ajungea la putere în urma numirii sale de către Curtea Constituțională — după ce Al Gore fusese dat inițial învingător — prin cețoase și îndelungate renumărări de voturi în Florida, unde fratele lui era guvernator, în 2004 realegerea s-a datorat mult speculațiilor urgenței de a păstra continuitatea prezidențială odată ce țara se afla în plin război. Un război început prin afirmații mincinoase, care avea să nască un val de antiamericanism în toată lumea și al cărui bilanț sunt până acum peste 4 000 de tineri americani uciși, multe alte mii mutilați sau răniți, pe lângă sutele de mii de victime irakiene.

Între timp Osama Bin Laden nu a fost încă prins, Al Qaeda s-a regrupat în Afganistan, iar Iranul a ajuns o amenințare reală. Administrația republicană, percepută de tot mai mulți ca incompetentă și coruptă, cu un vicepreședinte etichetat ca „periculos", a folosit atacul din 11 Septembrie și pretextul amenințării teroriste continue pentru a instaura o politică a fricii tradusă prin menținerea unei stări de tensiune în interior prin forme de autoritate camuflată, prin reducerea libertăților individuale și introducerea torturii în Guantánamo Bay. Ea a inflamat spiritul religios și a încurajat exaltarea naționalismului, a dat dovadă de vulnerabilitate și cinism, ca în cazul tragediei produse de uraganul Katrina în New Orleans, ori de incapacitatea de a interveni în prevenirea prăbușirii economice sau a crizei financiare.

Simțindu-se mințiți, manipulați, divizați, trădați în idealuri, văzându-și valorile alterate și visul alunecându-le de sub picioare, tot mai mulți au avut revelația drumului greșit, a neputinței și a disperării. Era trist să auzi americani aflați aici de două-trei generații pretinzând că, dacă vor câștiga tot republicanii, vor pleca din țara aceasta. Era evident că liderul care le va inspira speranța acelei schimbări imperative, dându-le încrederea în redresarea economiei și a pieței financiare, redându-le demnitatea și respectul internațional, le va câștiga votul. Era nevoie de un lider nou și puternic, care să simbolizeze schimbarea fundamentală. Drumul lui Obama a fost astfel deschis. Un drum început cu tatonări și meandre, încheiat într-un triumf istoric.

Sindromul Obama

Alegerile din Statele Unite din 2008 au atins recorduri și au provocat mari pasiuni. Din disperare s-a alunecat ușor în exaltare. Mulți au trăit în 4 noiembrie sentimentul că au fost martori la un moment istoric și au fost fericiți că această „revoluție silențioasă" s-a petrecut pe parcursul vieții lor. S-a înregistrat cea mai numeroasă participare la vot, mulți declarând că nu au fost niciodată atât de interesați de politică și de procesul electoral, alții, că a fost prima oară când au ieșit să voteze. State în care republicanii au dominat dintotdeauna au devenit majoritar democrate, ca North Carolina, Virginia, Ohio, Florida sau Iowa, unde populația de culoare este de doar 2%. Tinerii s-au implicat într-o proporție covârșitoare în alegeri, nu doar prin exercitarea votului, dar și prin voluntariat în cadrul structurilor de susținere a lui Obama. Se spune că pe camioneta unui bărbat din Ohio era afișată o pancartă care sintetiza portretul clasic al alegătorului republican: „Baptist, alb, posesor de armă și băutor de bere, proObama."

Fondurile strânse de Obama în campania electorală au spart alte recorduri, de la donații masive făcute de oameni de afaceri prosperi, de artiști, sportivi ori staruri media ca Oprah, până la contribuții în masă de la 5 dolari în sus. Treptat s-a instaurat un entuziasm, nu tocmai caracteristic temperamentului anglo-saxon, comparat cu revoluția anilor '60, pe care unii l-au numit „obama-mania" și în care s-au lăsat antrenate majoritatea structurilor instituționale și sociale. Obama-mania avea să electrizeze alegătorii, fie că erau susținători ori contestatari ai unui candidat de culoare care o înlăturase din cursă pe Hillary Clinton și își construia drumul fără precedent spre Casa Albă.

În paralel, comunitatea internațională s-a îndreptat și ea euforic spre Obama, care, dacă ar fi fost posibil, ar fi fost ales „președinte al lumii", încă un exemplu al valului de antipatie și teamă stârnit de administrația Bush și de capitalul imens de speranță investit în potențiala schimbare politică. Site-uri și bloguri emoționale pe internet, emisiuni fierbinți de știri, mesaje provocatoare sau ultimative, toate parte din coregrafia uneia dintre cele mai pasionante campanii electorale ale secolului, care avea să-i redea Americii faima celei mai puternice democrații, în care visurile, oricât de îndrăznețe, pot ajunge realități. Campania electorală în ansamblul ei a oferit o admirabilă lecție de civilitate, responsabilitate și curaj, iar rezultatul alegerilor a fost capabil să transforme neîncrederea și marasmul în speranță, în ciuda recesiunii economice și a crizei financiare în plină desfășurare.

Aruncarea în cursa prezidențială a lui Hillary Clinton și a lui Barack Obama a creat la început mari controverse. Era America pregătită să aleagă o femeie sau un negru? Scepticii, nu puțini la număr, au declarat partidul democrat sinucigaș. Profilul lui McCain, erou, politician respectabil, cu experiență și credibilitate, moderat, care își afișase detașarea față de administrația

Bush, părea imbatabil pe fundalul rivalității între cei doi candidați democrați. În timp ce McCain își pregătea o campanie clasică, iar Hillary Clinton reușea să strângă peste 28 de milioane de voturi, Barack Obama se detașa ca favorit obținând nominalizarea reprezentanților electoratului democrat. Lupta abia începea. Obama trebuia să seducă mai întâi electoratul lui Clinton, să-i convingă pe nedecișii și să atragă de partea sa cât mai mulți simpatizanți republicani. În paralel, avea de contracarat suspiciuni și atacuri, atitudini răuvoitoare și acuzații injuste, mentalități și clișee rasiale camuflate într-o retorică ținută departe de adevărata îngrijorare: un negru la Casa Albă?

Pe măsură ce discursul lui Obama părăsea catedra de Drept și câștiga în greutate prin franchețe și compasiune, iar figura lui charismatică creștea în popularitate, au fost aruncate în joc cărțile grele: de la supoziția că ar fi musulman s-a ajuns la speculațiile asocierii lui cu lideri religioși cu atitudini antiamericane, ca reverendul Wright, un timp mentorul lui, ori cu radicali ca Bill Ayers; a fost numit terorist, comparat cu Hitler, ba chiar au fost voci care au cerut să fie ucis. Directorii de campanie democrați au construit însă o strategie inteligentă, bine gradată și realistă, mizând atât pe calitățile lui Obama cât și pe vulnerabilitatea opozanților săi, au găsit tonul potrivit de a trata impasul psihologic și forța de a inspira încredere.

Obama a crescut mereu în cele 22 de luni de cursă electorală, a învățat, s-a reformulat în permanență pe orizontul de așteptare și speranță. Calm, echilibrat în discurs, cu nervi de oțel, detașat de stridențe și degajat în apărare, sigur pe el dar lipsit de aroganță, și-a proiectat o imagine de lider „în control", cu un bun simț al realității. Dacă McCain miza pe simbolul de „Maverick" (gânditor independent), reliefându-și trecutul eroic ca garanție de atașament patriotic, folosind formula „put the country first" („pune țara mai presus de toate"), criticând „Washingtonul"

cât să-i dea credibilitate în detașarea de Bush, Obama a fost consecvent în prioritatea schimbării și a redresării economice. În timp ce McCain propunea reforma unei sistem existent, Obama era adeptul schimbării de fond.

Au fost aruncate în luptă arme noi, lipsa de experiență administrativă a tânărului senator reprezentând statul Illinois, ironii la adresa activității sale comunitare în detrimentul antrenamentului în domeniul organizatoric și de conducere. În acest moment au apărut pe scenă Joe Biden și Sarah Palin, vicepreședinții nominalizați în cursa electorală. Campania a căpătat alte accente pasionale.

Dacă Biden era bine cunoscut ca vechi politician, cu experiență de negociator, venind din spectrul „far left" — impropriu tradus „extremă" stânga —, proaspăta guvernatoare a statului Alaska, aproape necunoscută, avea „să fure spectacolul". A fost poate momentul de cotitură al campaniei, tranșat definitiv mai târziu, prin adâncirea rapidă a crizei economice și căderea pieței financiare cu o saptămână înaintea zilei alegerilor. Monotonia campaniei republicanilor a fost ruptă de opțiunea neașteptată și curajoasă pentru o femeie tânără, prezentabilă și dezinhibată, care emana forță și aducea un aer proaspăt.

După revenirea din șoc, întrebările au început să curgă: era ea alegerea lui McCain, care o întâlnise doar o singură dată înainte de a-i propune postul de vicepreședinte sau îi fusese impusă de conservatori, unii nemulțumiți de centrismul lui moderat? Era o opțiune sinucigașă din partea partidului? Cât calcul era în spatele acestei alegeri și cât risc? Era pregătită Sarah Palin să preia conducerea celei mai complexe administrații din lume, odată ce McCain avea 72 de ani și trei cancere la activ...?

În discursul de acceptare și în aparițiile publice imediat după nominalizare, Palin avea să adâncească toate aceste întrebări și temeri. După ce s-a prezentat ca mamă devotată a cinci copii,

pe care „doar rujul o poate diferenția de un pittbul", adeptă „pro-life", încurajând abstinența sexuală și opunându-se avortului, vânător pasionat, credincioasă, considerând că fiul ei cel mare, soldat în Irak, se află într-o „misiune divină", a declarat că prima ei țintă este câștigarea celor 28 de milioane de voturi rămase de la Hillary Clinton, seducerea femeilor, indecișilor și celor dornici de schimbare, oferind o alternativă viabilă la modelul Obama.

În cele din urmă, discursurile ei aveau să recurgă la accente pe de o parte extreme, pe de alta considerate lipsite de consistență. În ciuda susținerii entuziaste a conservatorilor, a Ligii deținătorilor de arme, a unor posturi de radio de dreapta ori a canalului de știri Fox, în ciuda mulțimii de simpatizanți energizați de paleativul schimbării, Palin ajungea să fie curând controversată chiar în interiorul partidului republican. Experiența de câteva luni ca primar al unui mic orășel din Alaska, de 7 mii de locuitori, nu putea compensa carențele pe care părea să le aibă în politica externă ori geografie...

A făcut legendă interviul cu Katie Couric, în care pe lângă alte multe stângăcii și afirmații discutabile pentru un posibil important demnitar, a pretins că experiența sa în relațiile internaționale ar fi facilitată de faptul că vede Rusia de la fereastră... Mass-media a triumfat și s-a aruncat pe proaspătul subiect fierbinte. Emisiunile de divertisment ca *Saturday Night Life* i-au satirizat aparițiile publice. Între timp, Obama a continuat să crească în sondaje și, având-o pe Hillary Clinton ca principal suporter, a reușit să câștige 4 din 5 voturi date ei inițial. Cele trei dezbateri televizate unu la unu Obama – McCain aveau să-i fie favorabile senatorului democrat, stăpân pe sine, privindu-și rivalul în ochi, tratându-l cu respect dar afișând încă o dată siguranța de lider consecvent cu urgența planului său de redresare economică și de salvare a clasei mijlocii, cuvinte-cheie

pentru un electorat în impas psihologic și confruntat cu dificultăți pentru care aștepta un mesaj clar.

Pe măsura apropierii de ziua alegerilor, lupta s-a acutizat, iar atacurile din partea cuplului McCain – Palin au căpătat accente disperate. Au insistat pe faptul că în varianta Obama președintele americanilor le vor crește taxele, le va fi socializată economia și sistemul medical, sectorul privat va fi diminuat, iar statul va prelua controlul pe modelul european.

Într-un discurs elocvent și charismatic, actorul din *Terminator*, Schwarzenegger, acum guvernator al Californiei, a încercat o revitalizare a simbolului McCain, o stâncă solidă pe care americanii se pot baza, și a amenințat cu balaurul socialist al Europei de care el fugise și pe care Obama ar vrea să-l transplanteze în America. McCain și-a luat ca aliat mascota „Joe the Plumber", încercând să câștige pe ultima sută de metri clasa mijlocie, iar pe Obama l-a decretat comunist pentru că ar vrea să „redistribuie bogăția" (la unul dintre mitingurile electorale în Ohio, ajutorul de instalator Samuel Joseph Wurzelbacher îl întrebase pe Obama despre planul lui fiscal care presupunea creșterea taxelor pentru cei care fac peste 250 de mii de dolari pe an).

Cursa pentru Casa Albă a continuat până în ziua alegerilor, când McCain a ținut mitinguri electorale în nu mai puțin de 15 state! Un adevărat luptător, un militar onorabil și demn, așa cum avea să apară și în discursul de acceptare a înfrângerii după afișarea rezultatului alegerilor prin care îl recunoștea pe Barack Obama al 44-lea președinte al Americii, îi promitea colaborarea și își chema toți susținătorii să se unească pentru a-l sprijini întru refacerea visului american. O noapte unică, din New York în Chicago, din Kenya în Tokio, în toate capitalele lumii. Obama-mania atingea exteriorizări euforice. Se cânta, se striga, se dansa, lumea plângea pe străzi și se îmbrățișa, dispăruseră concret și simbolic diferențele, statele albastre sau roșii. Americani

de toate vârstele, rasele și religiile erau mândri și uniți, din nou în admirația și în centrul lumii.

După douăzeci de ani de la căderea comunismului în țara mea natală, trăiam în țara de adopție un moment de o intensitate istorică și emoțională oarecum asemănătoare. Rămâne acum ca președintele ales să-și țină promisiunile. Pe umerii lui apasă nu doar moștenirea grea a administrației Bush, două războaie, criza financiară și o economie în colaps, nu doar provocările politice mondiale, ci și speranța celor care i-au semnat un cec de încredere în alb.

Urgențe

ÎN TIMPUL CAMPANIEI ELECTORALE DIN 2008 am devenit dependentă de televizor. De la Revoluția din '89 nu am mai simțit atâta interes și nu am mai pus atâta pasiune pentru viața politică. N-am scăpat niciun discurs sau interviu cu Sarah Palin, mai mult din masochism, deși era simpatică, îi plăceau hamburgerii din carne de ren, vâna urși, iar de la fereastră putea vedea rușii, în timp ce declarase despre noi că am fi cu toții georgieni.

Obama a fost în sfârșit ales, dar virusul televiziunii continuă să mă afecteze acum prin criza economică și financiară. Urmăresc neputincioasă știrile despre miile de slujbe care dispar zilnic și trag în permanență cu ochiul în colțul din stânga al ecranului unde este afișată cota bursei în cădere liberă. America în recesiune și fantoma depresiei fluturată amenințător în ciuda capitalului de încredere cu care a fost investit Obama.

Azi și-au mai pierdut casele câteva mii, iar Citi Corp a mai tăiat 53 000 de locuri de muncă. Printre ei, și un prieten, profesionist, devotat companiei de peste 20 de ani. Dacă la noi e așa, cum o fi în România?! Mă gândesc să-mi sun o amică din București pe care o știu anxioasă, plus că lucrează la AIG, companie care nici ea nu se simte prea bine... Îmi răspunde morocănoasă.

„Cum e la voi?“ o întreb. „Rău. Ca și până acum.“ Sunt obișnuită cu tonul bucureștean ironic, între cinism, băşcălie și maliție. „Și economia?“ „Care economie? Aia la negru merge foarte bine.“ „Dar AIG?“ „Suntem obișnuiți să trăim cu frica-n sân.“ Îi dau dreptate. „Mă uit și eu la televizor și nu-mi vine să cred.“ „Ce e?“ întreb. „E groasă. O minune că nu am fost până acum supți de gaura neagră.“ „Ce gaură?“ „Măi, voi în America nu știți nimic, sunteți ținuți în întuneric. Nu vi se spun lucrurile astea ca să nu vă dea atitudinea pozitivă peste cap. De acceleratorul de particule pus în funcțiune în Elveția ai auzit?“ „Am auzit, ce e cu el?“ „Păi, vezi, habar n-aveți că s-a defectat, a fost oprit un timp, acum i-au dat iar drumul, dar se pare că putem fi oricând supți în gaura neagră. Ăștia se joacă de-a Dumnezeu. De molecula divină ai auzit?“ „Am auzit doar de la Sarah Palin că am avea o misiune divină în Irak“, încerc să glumesc ca să fiu în ton. „Nu e de glumă“, mă apostrofează amica, „uite, chiar acum a vorbit la televizor directorul Institutului de meteorologie, care zice că mare minune că n-am fost înghițiți până acum.“ „Pe ce canale te uiți?“ o întreb amuzată. „Pe toate canalele“, îmi răspunde sec. „Poate că banii dispăruți peste noapte de pe piața financiară s-or fi dus în gaura neagră“, mai fac o tentativă s-o destind. Îmi ignoră comentariul și ia o voce gravă. „Dar cu calendarul mayaș ești la curent?“ Tac. Ignoranța vorbește oricum în locul meu. „N-ai observat că timpul trece tot mai repede? Știi că din 1987 a început numărătoarea inversă pentru un nou ciclu al pământului? Acum, ziua are doar 16 ore conform calendarului mayaș, în 2012 nu va mai avea nicio oră. Timpul va fi zero. Instituțiile vor deveni inutile, iar banii își vor pierde semnificația.“ „De unde știi toate astea?“ „Citește și tu, n-ai internet acolo? Informează-te! Uită-te la televizor!“ „Atunci ce să ne mai batem capul cu recesiunea?!“ mă predau și îmi aprind o țigară. Amica aude clinchetul brichetei în receptor

și mă întreabă precipitat: „Tot fumezi? Nu știi că fiecare țigară îți scurtează viața cu șase minute?“ „Ce mai numeri, dacă în 2012 timpul va fi zero?“ Acum tace ea. O întreb ce-i mai face familia, cum o să-și petreacă sărbătorile, îi spun că noi ne ducem de Anul Nou la Miami unde avem un apartament și dau să-mi iau rămas-bun bucuroasă că totuși criza economică nu o afectează. „Miami?“ o aud strigând în telefon. „Da, Miami Beach. De câțiva ani ne facem acolo Revelionul“. „Și vă duceți cu avionul?“ „Dar cu ce?“ e timpul meu să preiau controlul. „Voi n-ați auzit de Triunghiul Bermudelor? Nu știți câte avioane și vapoare au dispărut fără urmă? Chiar mai înainte mă uitam la televizor la o emisiune în care arătau că de la Miami începe coada triunghiului...“ Mi-am lăsat amica vorbind și câteva zile am evitat prudentă televizorul. Între timp, scăpată nesupravegheată, bursa se redresase ușor.

11 Septembrie 2001

În cea mai frumoasă viață posibilă / Țin cu pieptul meu respirația celui mai frumos oraș / Zâmbind de fiecare dată stânjenită / Când trebuie să îi justific nebunia / Când mă descopăr urmă perfectă / A degetului său în nisip.

CU UN AN ÎNAINTE SCRISESEM ACESTE VERSURI pentru orașul care îți creează o veritabilă dependență, numit New York, în care chiar dacă trăiești doar o scurtă perioadă, devine orașul tău. O mușcătură nevindecabilă de care nu vei încerca să scapi niciodată. Îmi recitesc versurile în altă cheie și iubesc și mai mult acest loc devastat acum, dar care știu că se va reface din propriul nisip și trupuri sfârtecate.

În Manhattan e liniște azi. Cum nu a fost nicicând. Piața Times Square e pustie. O imagine nemaivăzută vreodată, niciun pieton, nicio mașină, vitrine ferecate cu gratii, teatre, restaurante și magazine părăsite, reclamele luminoase pulsează în gol împrăștiind o lumină dureroasă, o fantezie inutilă în absența vieții. Trăiam într-un infern vesel și colorat, cu asurzitoare sirene ale mașinilor de poliție, pompieri, salvare, făcând parte din universul cotidian, cu care mă obișnuisem într-atât, încât îmi

era imposibil să dorm în vreun cartier rezidențial sau într-o suburbie calmă. Manhattanul avea zgomotul lui tonic, forfota lui robustă, aglomerația ordonată, spectacolul străzii compus din agitație, polifonie, nebunie frumoasă.

În dimineața de 11 Septembrie, când primul turn s-a prăbușit, orașul a amuțit la propriu. Nu s-a auzit niciun strigăt. Nici plânsete, nici țipete de groază. Chiar și crainicii de televiziune au rămas fără glas. Pentru câteva secunde aici nu s-a rostit niciun cuvânt. Vedeai doar chipuri transfigurate de consternare. Străzile s-au blocat de mașini așteptând ore întregi să înainteze câțiva metri. Niciun claxon, nicio voce furioasă sau nerăbdătoare. Trotuarele erau pline de oameni îndreptându-se grăbiți spre nordul orașului, cât mai departe de locul tragediei. Ordonați, tăcuți. Nici isterie, nici panică. Fluvii de oameni curgând încolonate, înmărmurite de groază, dar controlându-și reacțiile.

Dezastrele au unit dintotdeauna mulțimea, mai mult chiar decât momentele fericite. Și tot în timp de catastrofe poți înțelege mai bine psihologia unui popor. Așa-zisa naivitate americană sau candoarea amendată de unii, etichetele gen americanii sunt copii mari ori, dimpotrivă, jandarmii lumii se arată clișee nefondate. S-au comportat extraordinar în aceste zile de cumplită tragedie. Sute de voluntari s-au oferit să ajute la centrele unde erau aduși răniți sau unde familiile celor dispăruți stăteau ore în șir la coadă cu portretul celor dragi la piept. La toate bisericile, sinagogile, moscheile au fost aduse alimente și apă. La locul catastrofei, sute de pompieri și membri ai forțelor de ordine au acționat eroic, mulți dându-și viața, încercând să găsească eventuali supraviețuitori. Mii de oameni de toate etniile au stat ore în șir în fața spitalelor să doneze sânge. Peste tot în oraș, drapelul național era arborat la ferestre, în curți, pe mașini, semnul unei solidarități tăcute, a unui patriotism silențios, lipsit de bravadă. La câteva zile după atac, pe unii îi mai vedeai în

metrou cu un steguleț în mână, calmi, sperând că prin comportamentul lor vor readuce normalitatea și speranța. Locuitorii orașului au urmat ascultători toate ordinele poliției, armatei și primarului Giuliani. New Yorkul este un oraș cuminte. Cu numai câteva zile înaintea dezastrului, le spuneam unor prieteni francezi că New Yorkul este cel mai sigur oraș din Statele Unite. Acum pot să le spun că este locul unei admirabile solidarități și demnități umane.

*

Avem fiecare relația noastră cu un oraș. Lumina soarelui căzând pe o clădire. O grădină unde îți place să-ți bei cafeaua. O piață pestriță, un bătrân cântând la saxofon în fața unei bisericuțe de piatră. Mergeam des pe malul Hudsonului, la World Financial Center. Pe faleza micului golf de unde se văd spectaculos Statuia Libertății și Insula Ellis, newyorkezii făceau jogging, tinerii vuiau pe roller-skates, pe fundalul iahturilor legănându-se liniștit la mal. La ora prânzului, grădinile erau pline de funcționari ieșiți la soare să-și citească ziarul. Luam uneori feribotul spre Staten Island doar ca să am la întoarcere imaginea grandioasă a Manhattanului ieșind din apă. Deasupra, Gemenii, semnul grandorii acestui oraș, plasați în zona cea mai veche și pitorească, lângă Wall Street și Trinity Church.

Ținta diabolicului atac a avut multiple semnificații, de la dărâmarea simbolului măreției, al centrului financiar al lumii, locul unde sute de companii concentrau cei mai buni specialiști, la locul marilor tranzacții comerciale și punctul de maximă atracție turistică. În ciuda imaginilor din filme sau a cărților poștale, doar cei care au văzut New Yorkul pe viu pot realiza frumusețea specială a acestui complex arhitectonic construit în cinci ani după ultimele standarde de civilizație și care în dimineața de 11 Septembrie a fost redus în doar câteva minute la oțel încins, bucăți de carne și cenușă.

La aproape o săptămână de la dezastru, locul continuă să fumege apocaliptic, iar vântul împrăștie mirosul de putreziciune peste Manhattan. Am scris mult despre New York. Despre oamenii și silueta lui desenată în filigran de o mână genială. Despre avioanele care trec prin dreptul ferestrelor zgârie-norilor ca porumbeii dintr-o piață în alta. Și fiecare cuvânt este acum dureros.

Intrând în oraș de pe autostrada New Jersey, proporția dezastrului se proiectează înfricoșător: un peisaj urban retezat și o groapă imensă fumegândă. Pe afișajele electronice pe care odată era scrisă limita de viteză pulsează acum luminos *God Bless America*. America merge mai departe cu fiecare newyorkez care în aceste zile încă mai așteaptă pe cineva drag, aprinde o lumânare ori se duce la serviciu învingându-și spaima și emoțiile devastatoare. America merge mai departe, deși nu va mai fi niciodată aceeași. Dar cine s-a aflat la New York în aceste zile a înțeles darul acestor oameni extraordinari de se uni și a se refa ce indiferent de rasă sau religie. New Yorkul a devenit, în tragedie, mai puternic ca niciodată.

Viitorul — oriunde ar fi el

La diverse vârste, în funcție de conjuncturi istorice ori pur și simplu percepții ale unei realități incontrolabile, am avut reprezentări diferite ale acestui cuvânt. Întâi de toate, viitorul în sine îl vedeam ca pe un turn cocoșat cu baza în nisipuri mișcătoare și vârful în nori. Putea să se prăbușească oricând și nu aveam să știu dacă asta se datora terenului mocirlos ori turbulențelor din cer. În consecință, nu era bine să te afli nici prea aproape de pământ, nici prea sus. Viitorul se clătina cum bătea vântul și era sigur că pe el nu puteai conta.

În copilărie mi se părea că viitorul era un cuvânt inventat strict pentru adulți și care le aparținea în exclusivitate. Îl invocau la tot pasul fie ca pe ceva salvator, fie ca pe un balaur gata să-i înghită în prima secundă de neatenție. Așa că pentru mine s-a transformat în ceva misterios, mai degrabă simpatic decât înfricoșător, odată ce adulții păreau să tremure de frica lui. Viața lor se învârtea de dimineața până seara în jurul viitorului ca o albină deasupra borcanului cu miere. Mă întrebam ce se va întâmpla dacă vor cădea în viitor și se vor îneca în straturile lui groase, de unde se pare că nicio albină nu s-a mai întors întreagă. Nu tânjeam după viitorul lor, nu înțelegeam ce puteai

aştepta de la un cuvânt care nu ştiai unde se termină (pe *r* nu l-am putut pronunţa până la 7 ani).

În şcoală, viitorul a căpătat nuanţe. Cel imediat, tangibil, răscolindu-mi simţurile, cel îndepărtat pentru care puteai face promisiuni fără presiunea de a le ţine neapărat, şi altul de neatins cu care m-am împăcat mai repede decât credeam. La vârsta aia vorbeai despre viitor ca despre cutia de pantofi a bunicului pe care o poţi oricând da jos din pod, îi poţi sufla praful de deasupra şi poţi găsi înăuntru fotografii caraghioase, alb-negru. Pe cine să intereseze aşa ceva?! Mai exista viitorul continuu, o moară de măcinat suflete în gol, le vedeam rostogolindu-se pe o roată mare cât tot oraşul, şi el în derivă. Din când în când mecanismul scuipa afară câte un suflet care nu putea ţine pasul cu viitorul înnebunitor.

Prin anii '80 viitorul plutea ca o sabie deasupra capetelor, deşi mulţi se încăpăţânau să-l vadă orbitor, ori ca pe o cruce pe care o purtau striviţi de greutatea ei absurdă, din inerţie sau din slăbiciune E adevărat că unii o trânteau de pământ şi fugeau cât vedeau cu ochii. Alţii dădeau colţul şi lăsau baltă viitorul. Nicicum nu era bine şi nimeni nu părea să creadă în el.

Fără voia mea am fost în cele din urmă dată şi eu pe mâna viitorului. M-am apărat cu ceea ce mi se părea că deţin mai bine. M-am refugiat în cuvânt şi mi l-am făcut aliat. Ca şi în alte ţări comuniste din estul Europei, literatura era, dincolo de plăcere sau artă, o formă de supravieţuire cu iluzia de conspiraţie împotriva regimului.

De când m-am stabilit în America simt cum viitorul devine cu rapiditate trecut. Aici timpul pare să se precipite cu motoarele la maximum. Cuvântul, de esenţă divină, are reprezentări şi utilizări tot mai pragmatice. Şi dacă a apărut primul, va dispărea tot primul? Îl vom devora? Ne va supravieţui? Ori lumea se va închide în cele din urmă în cuvânt ca într-o coajă de nucă salvându-i misterul?

Viitorul literaturii este legat implicit de viitorul cuvântului. Ce șanse mai are cuvântul într-o lume dată la maximum? Este una dintre întrebările care m-au urmărit curând după ce m-am stabilit la New York.

Din lipsă de timp, extenuați de muncă și bombardați de imagine, oamenii nu mai au răbdare și apetență pentru lecturi fundamentale, clasici stufoși care să le încarce sufletul golit de rutină și îndatoriri, obligându-i să-și pună întrebări incomode sau să gândească pe cont propriu. Este mai la îndemână literatura ușoară de metrou sau un bestseller scris rarefiat, cu sex, aventură, coduri religioase ori biografii cu pretenții. Există pentru doritorii de mostre culturale și ediții prescurtate ale operelor clasice masive, *Război și pace* în doar câteva mii de semne tipografice, pe CD-uri și în iPod.

Curiozitatea intelectuală este mai degrabă satisfăcută de informația seacă și sintetică venită fie prin canalele mass-mediei, fie din mediile specializate, pentru profesioniști. La rândul lor, absolvenții de colegii și școli postuniversitare sunt tot mai specializați pe segmente înguste. Nevoia performanței în domeniul lor precis nu le oferă nici timpul, nici starea de spirit să se intereseze serios în niciun alt subiect în afara celui strict profesional. A ține pasul cu informația este deja o ocupație epuizantă. Vocabularul, expresia comunicării, limbajul gravitează și ele în jurul aceleiași rigori formatoare.

Structura sistemului educațional american este astfel concepută încât permite producerea de specialiști de primă mână, cu o sensibilitate însă redusă pentru ceea ce în Europa s-ar numi „cultura generală" sau „bucuria lecturii". Ceea ce amplifică profesionalismul în detrimentul naturilor savuroase și dezinvolte care să-și poată satisface curiozitatea sau pasiunea în domenii diferite, fără presiunea performanței cu orice preț și dincolo de rigoarea marketingului care caracterizează societatea americană.

Diversitatea și bogăția spirituală, fantezia și imaginația sunt aduse aici și întreținute mai mult de noua emigrație. Lumea e mai săracă fără autodidacți, diletanți și boemă, mai solidă din perspectiva societății axate pe eficiență, dar deprivată de farmec, originalitate și metaforă, care să contrabalanseze cultura banului. Limbajul riguros e confortabil prin previzibil și economie, dar neinteresant prin conformism.

În America oricine e oprit pe stradă și i se bagă un microfon sub nas vorbește fără inhibiție, răspunde la orice întrebare cu seninătate și candoare, ceea ce nu înseamnă că ar și spune ceva original ori că și-ar lua riscul de a merge contra curentului corectitudinii politice sau a regulilor conținute în succesivele ghiduri, începând cu clasele primare, în care le sunt preparate răspunsuri gata formulate pentru orice situație. Cuvintele le vin pe buze cu ușurință, expresiile standard auzite și răs-auzite în școală, la televizor, în relațiile de fiecare zi sunt turnate cu naturalețe lăsând impresia unei excelențe în comunicare.

Forța și unitatea Americii stau tocmai în diversitatea uniformizată, paradox cu atât mai spectaculos în New York și în marile orașe de pe coastele Americii, unde aderarea la aceleași valori se face sub pretextul păstrării identității culturale în interiorul melt-potului. În realitate, pentru a fi adoptat și transformat în produs eficient și valabil pentru societate, trebuie să devii unul asemenea, cu același tip de reacții, cuminți în limbaj și strunindu-ți originalitatea.

A fi „diferit", sau „special", visul nostru în comunism, este aici un handicap care te poate doar izola. Fenomenul se poate exemplifica cel mai bine prin copiii emigranților. Ajunși aici la vârsta școlară, vor avea imediat instinctul de a fi la fel cu ceilalți. Se îmbracă la fel, ascultă aceeași muzică, adoptă jargonul, fast-foodul, jocurile electronice și își transplantează forțat valorile comunității din dorința de a fi acceptați și tratați egal de

colegii lor deja nivelați de societate. Părinții lor învață și ei repede că e mai util să-și grăbească adaptarea decât să-și salveze diferența și chiar înainte de a vorbi bine engleza, își vor dezvolta, fie și cu accent, șabloanele de limbaj și convențională-tatea comunicării.

Ca emigrant, nu mă pot opri să observ că a deveni american este o opțiune cu reguli precise. Peste tot în lume se vorbește engleza, dar un american este dincolo de limbă, este un reflex de limbaj în spatele căruia se află un proces bine pus la punct. Verbul are supremație, în timp ce metafora e ignorată. Discursul excelează în claritate și intenție declarată, este direct, concis și simplu, operează cu structuri logice și conexiuni automate, optând pentru dinamica în două viteze. Rezultatul este triumfător, dar lipsit de strălucire, eficient, dar nespectaculos. Rigoarea elimină orice încărcătură inutilă, iar în categoria inutilităților intră și expresiile personale, îndoiala, dilema și interogația în afara tiparelor și modelelor impuse de industria reclamelor ori de mass-media.

Au dispărut complet genuri literare, ca epistolarul, de exemplu, care a fost înghițit de mesajul electronic și digital. Cine mai scrie azi scrisori când printr-o simplă apăsare de tastă poți salva timp, bani și cuvinte? Jurnalul personal a fost înlocuit cu *blogul* public, iar intimitatea cu o formă de exhibiționism verbal în care sinceritatea și pudoarea sunt confundate cu expresia curajoasă sub pretextul dezinhibiției. Cine mai trimite felicitări scrise de mână când nu ai decât să-ți adaugi numele (și eventual *love*) după textele standard *Hallmark* care au gata tipărite toate urările posibile — de la penibil la sublim, pentru orice miracol, catastrofă sau banalitate?

Limbajul auster și plat este compensat de asaltul vizual. De când ne trezim și până la culcare suntem copleșiți de reclamă. O lume tatuată grosolan cu imagini. Nu mai e timp pentru cărți,

dar se citesc toată ziua slogane publicitare: pe ziduri, clădiri, vitrine, taxiuri, autobuze, cabine telefonice, pe bilete și librete de spectacol, tricouri, pancarte agățate chiar și de cer. Ochiul ne este în permanență ocupat, asediat până la anihilarea puterii de apărare. Urechile, astupate cu căștile iPodului. Gândurile, digitalizate. Se instaurează înstrăinarea prin limbaj, pierderea încrederii în expresia personală a propriilor cuvinte. Imaginația poate fi greșit înțeleasă într-o societate care își trage forța din uniformizare.

Originalitatea poate fi considerată inadecvată mecanismului care și-a creat o grilă de comunicare pentru orice situație și preferă să opereze cu subiecți depersonalizați care respectă rigoarea și standardele limbajului impus. Grija societății de a ne feri de eșecul rezultat din originalitate se traduce prin crearea de cursuri și programe în care sunt predate aptitudini de comunicare din perspectiva companiilor dornice să angajeze soldați gata antrenați în convenții și stereotipuri de limbaj.

Unele dintre confuziile de care m-am lovit când am ajuns în America au fost sintagmele care însoțeau cuvântul scriitor, de exemplu, pentru mine ocupație clară și inconfundabilă. Aici am descoperit că existau: *creative writer* (numai bun pentru a scrie reclame la McDonald's sau la aspiratoare), *professional writer* (pregătit să corecteze manuscrisul unui începător), *freelance writer* (care nu lucrează adică niciunde, dar e gata să scrie ce i se cere), alături de *published author* (în fine, scriitor care scrie cărți pe care chiar le publică), nuanțe care mi-ar contrazice ușor lamentația pierderii metaforei.

Idealistă, am fost atrasă firesc de categoria *creative writer*, neștiind că la toate colțurile străzii sunt broșuri gratuite care anunță sute de cursuri care scot pe bandă, contra cost și după câteva luni, „scriitori creativi" cu duiumul. La fel cum talentul unui scriitor, produs autohton sau importat, se autentifică în

programele universitare de masterat care îți dau pașaportul să fii acceptat de grupuri, grupări și comunități închise de pe lângă universități, cluburi și reviste literare, agenți și editori. Totul e o industrie aici, bazată pe intermediari și supusă legilor comerciale care nu fac loc deviațiilor de la treptele edificiului educațional, el însuși un mecanism economic. Aventura artistică individuală are nevoie de marea conspirație a destinului ca să reușească.

Scriitorul american este confruntat azi cu o criză recunoscută de edituri, reviste, teoreticieni, agenți și critici literari. Nu mai știe despre ce și cum să scrie, ce se așteaptă de la el, odată ce cititorii romanului de ficțiune sunt tot mai puțini. Și cronicile literare la roman sunt tot mai rare. Sunt preferate cărțile pe teme politice, științifice, istorice, religioase, spirituale, memoriile și autobiografiile. Literatura scrisă de femei, majoritatea tinere, a fost un timp în vogă, dar acum și această curiozitate pare să fie epuizată. Cum în America numărul traducerilor din alte limbi este nesemnificativ, literatura pare într-un impas fără prea multe opțiuni de revigorare în viitorul imediat.

Care mai este puterea cuvintelor în era informatizată a ciber-spațiului, tehnologizată, globalizatoare, în care imaginea tinde să devină dominantă și sugestia sintetică câștigă teren în fața amplelor desfășurări lingvistice? Manipularea, goliciunea, vulgarizarea prin demonetizare, pierderea normei predicționiste și enigmatice, tarele și tabuurile limbajului în lumea de azi, sofisticată, dar poate nu neapărat și profundă, pun în discuție comunicarea dintr-o perspectivă dublă: cuvintele care ne înghit și tendința noastră de a le devora sensul. Literatura va urma și ea soarta cuvântului?

La un curs de creative writing la unul dintre colegiile din New York, un prieten scriitor le-a pus studenților lui aceeași întrebare: Care credeți că este viitorul literaturii și care lite-

ratura viitorului? După ce a citit viziunile futurologice ale studenților (printre care romanul grafic, să-ți pui povestea vieții nu într-o narațiune, ci într-o pagină de desen), profesorul a propus să apeleze la Nostradamus. Grație tehnologiei avansate în care ne lăfăim, poți întreba pe internet orice și primești răspuns. Există și un generator de catrene în care Nostradamus poate fi consultat. I-au pus întrebarea: *Care este viitorul literaturii?* Și Nostradamus a prezis:

A great king captured by the hands of a young man
Will be found in the temple of the Vestals
Beaucaire Arles will retain the hostages
*Nimes, Toulouse perish in water, the market to collapse**

Cum nu prea știau ce să creadă, au apelat la un traducător electronic al profețiilor. Și totul a fost clar:

A nincompoop king captured by insolent bullethole of tee-totaler womany man
Will be found worthless insolent busdrivers of insolent Vestals
Beaucaire Arles will retain insolent hostages
*Nimes, Toulouse perish worthless happy-flapjacks, insolent market to collapse***

Chiar să ne aștepte haosul?

---

* *Un mare rege căzut în mâinile unui bărbat tânăr/ Va fi găsit în templul Vestalelor/ Beaucaire Arles va reține ostatecii /Nimes, Toulouse vor pieri în apă, piața va colapsa.* (trad. a.).

** *Un rege neinvincit prins de gauraglonțului obraznică a unui bărbat complant feminisit/ Va fi găsit fără rost șoferdeautobuz insolent al insolentelor Vestale/ Beaucaire Arles va reține ostatecii insolenți/ Nimes, Toulouse pierind fără rost fericite-gecilovite, piața insolentă colapsând* (trad. a.).

Pe urmele salamandrei

CÂND ERAM MICĂ mi se repeta mereu că am prea multă imaginație. Un fel de reproș pe care părinții mi-l făceau înțelegători cu fantezia mea care cădea de multe ori în confabulație. Imaginația aceea prea bogată includea și minciuna inutilă, doar pentru a ajusta realitatea, a o face mai palpitantă, adăugând existenței noastre placide și terne din acele vremuri, puțin senzațional, puțină savoare iscată din întâmplări care aveau loc doar în mintea mea.

La Craiova, în holul blocului în care locuiam pe Calea Severinului, am văzut într-o seară caniculară de vară o salamandră uriașă, cu picioare scurte, solzoase, de un verde strălucitor. S-a oprit, și-a ridicat gâtul și l-a rotit ca pe o turelă de tanc, m-a privit cu ochi bătrâni și obosiți, și-a târât trupul greoi prin fața mea invitându-mă parcă să mă iau după ea. Atunci am văzut spărtura în zidul de sub casa scărilor, suficient de mare cât să încăpem amândouă. Am urmat-o cuminte. Curiozitatea era mai puternică decât spaima. Dincolo începea un teritoriu fabulos cum auzisem că s-ar afla în alte părți ale lumii, orașe verticale de sticlă, vegetații luxuriante, oceane de gheață albastră, oameni îmbrăcați în haine viu colorate, totul învăluit într-o muzică veselă de vacanță.

Când m-am întors se întunecase bine, iar în holul blocului mirosea a varză călită. Prietenii mei de joacă intraseră demult în casă, mama mă aștepta îngrijorată, cu mâncarea caldă. Ce să-i spun? Firește, îmi cerea adevărul, unde întârziasem atât? Nu avea niciun rost să-i povestesc unde fusesem. Cine m-ar fi crezut că întârziam în imaginație până când lumea reală lua forma reprezentărilor mele, trăite atât de intens încât și azi îmi amintesc fâșâitul trupului bătrânei salamandre pe cimentul încins.

Când mă trimiteau la complexul comercial de lângă blocul nostru, cunoscut sub numele de Groapă, să cumpăr cartofi și ceapă, mă întorceam cu portocale și kiwi, frumos ambalate de un vânzător care mi se adresa politicos în franceză, așa cum văzusem într-un film. Mai târziu ne-am mutat într-o casă veche pe strada Castanilor, o stradă liniștită care nu avea niciun castan, dar care concentra în reprezentarea mea dimensiunea celor mai îndrăznețe metropole. Realitatea își pierdea consistența în favoarea relației mele cu ceea ce alegeam la un moment dat ca fiind imaginea lumii reale. Craiova copilăriei mele nu aparținea niciunei țări și nu făcea parte din niciun sistem politic. Era doar locul imaginației mele în care trăiam fericită și neatinsă de ceea ce hotăram să ignor că există, schimbând după voie ordinea și măsura lucrurilor. Și, într-un fel, așa a rămas și azi.

Vin o dată pe an la Craiova și stau doar câteva zile. Văd foarte puțină lume, câte un vechi prieten dacă am norocul să fie în oraș. Mentorii mei din tinerețe ori au murit, ori s-au mutat la București, ori sunt prea obosiți sau suferinzi ca să-i mai deranjez. Strada Castanilor se numește acum Brâncuși. La sfârșit de mai, tufele de caprifoi de pe garduri își amestecă mirosul cu teii care au supraviețuit schimbărilor și cu fumul de la mașinile care congestionează o stradă pe vremuri liniștită, când auzeam doar cântatul cocoșilor din curți și guguștiucii care anunțau primăvara. Până acum câțiva ani, trotuarele aveau aceleași crăpături

ca pe vremea când coboram pe Principatele Unite la Școala elementară nr. 2, firește, cea mai impunătoare instituție din lume, care îmi făcea stomacul ghem de teamă și bucurie, un amestec pe care îl mai trăiam doar în călușeii în care mă roteam iarna în Orășelul Copiilor dominat de un Moș *Gerilă* înfricoșător de urât.

De fiecare dată când vin la Craiova merg cu tata în Parc, nu pentru a trece pe podul suspendat — de altfel, un alt element fantastic al copilăriei mele care unea două tărâmuri vaste și misterioase — ci pentru a ne duce la mormântul mamei, unde punem trandafiri din grădina noastră, pe care tata îi taie cu cozile foarte scurte pentru a nu fi furați înainte să părăsim noi cimitirul. În rest, la Craiova dorm mult. O formă de conectare cu trecutul mimând universul protector al copilăriei sau poate dimpotrivă, nevoia subconștientă de a mă ascunde de obiecte și emoții, de fantasma siluetelor și vocilor dispărute printre care bântui cu vârste suprapuse.

După câteva zile petrecute într-un București sufocat de trafic și praf, ametită de tensiunea orașului — mai degrabă haotică — contrastând puternic, paradoxal, cu New Yorkul pe care îl redescopăr încă o dată cuminte, ordonat, cu butoanele bine reglate, am putut aprecia altfel „provincia" din care am plecat. Am găsit aici oameni calmi și bonomi, așezați în rosturile lor, o oarecare tihnă a străzii, cu multe din vechile case boierești refăcute. E adevărat că și aici se fac simțite convulsiile postrevoluționare, clanurile de țigani îngrozesc din când în când orașul și ocupă emisiunile de știri prin episoade de bătăi cu săbii ori înmormântări mafiote.

M-am nimerit la câteva zile înainte de inaugurarea noului centru al orașului. Când tata îmi spusese la telefon ca voi avea o surpriză, că în fața Prefecturii voi găsi miniatura fântânilor Bellaggio din Las Vegas, l-am suspectat că se întâlnise și el cu salamandra. În fond, sunt fiica tatălui meu, de ce nu?! Seara

am descoperit însă miezul unui oraș pe vremuri patriarhal, acum emancipat. Orga fântânilor electronice cu lumini și muzică adunase tineri frumoși, agățați ca în toate marile orașe de celular, familii elegant îmbrăcate, doamne cu câini în lesă, rude ale craiovenilor stabiliți în străinătate care se fotografiau încântați pe fundalul fântânilor. Un bărbat dezinhibat, în pantaloni scurți, colorați, baleta pe patine cu rotile printre grupurile de spectatori, intimidând doamnele mai în vârstă cu dezinvoltura patinatorilor din Central Park. Cu o astfel de Craiovă desfășurată pe muzica lui Strauss, am privit altfel în ochii soțului meu, ardelean pentru care sudul era sud până să vină la Craiova care i-a reformulat geografia într-atât încât la o întâlnire cu cititorii la Muzeul de Artă ajunsese să vorbească emoționat de „munții Craiovei", evident și el atins puțin, din simpatie, de coada salamandrei.

A doua zi am plonjat în plină adolescență la întâlnirea de 30 de ani de la absolvirea liceului. Mulți care trecuseră printr-o astfel de aniversare mă avertizau că voi avea deziluzii, că mă așteaptă o serbare tristă, dacă nu chiar depresivă, că timpul lovește perfid cu perspective sumbre legate de biata noastră biologie supusă trecerii... Mie mi-a plăcut. Colegii mei mi se păreau neschimbați, de unii parcă mă despărțisem ieri, pe alții, cu care nu fusesem atât de apropiată în liceu, îi descopeream abia acum. Unul dintre ei m-a privit amuzat: „Uite ce a făcut America din tine! Erai o fată serioasă, ironică, rea de gură, cu nasul pe sus. Uite cum ți-au amorțit spiritul critic și te-au trecut pe *pozitiv...*" Nu m-am supărat și nici n-am protestat, consecință poate a aceleiași spălări pe creier la care se referea fostul meu coleg sau pur și simplu pentru că mă țineam pe urmele salamandrei.

O zi mai târziu după petrecere, ajunsă cu o problemă medicală de familie la Spitalul de Urgență, aveam să fiu contrazisă și de prejudecata legată de aventura spitalelor românești de care recunosc că eram timorată. Profesorul Ion Georgescu a reabilitat

în două zile pentru mine sistemul medical românesc. Chirurg talentat, dublat de un om curajos, puternic și bun, mi-a inspirat de când l-am cunoscut esențialul în relația medic-pacient: încrederea, cu o energie tonică și un spirit pozitiv pe sistem american. Salamandra trecuse cred și prin spitalul universitar. Toți erau binevoitori și amabili, echipa lui de rezidenți și medici, asistentele, secretara, care pentru a-mi ridica moralul într-un moment de tensiune, mi-a făcut o cafea, mi-a oferit o țigară și mi-a spus simplu: „Stați liniștită. Domnul profesor are o mână excelentă, dar știți cum e, suntem cu toții în mâna Domnului..."

Și în vara asta la Craiova am dormit mult și am mai întinerit puțin așezându-mă pe propria mea umbră rămasă în grădina cu trandafiri, legănându-se leneșă și lipsită de griji în leagănul de sub vița-de-vie.

Horoscopul limbajului

ÎN VREMEA DE ÎNCEPUT, când pe pământ se vorbea se pare o singură limbă (conform Genezei), oamenii au plănuit construirea unui turn care să se întindă până în rai. Asta a stârnit însă furia Domnului, care a interpretat Turnul Babel ca pe un afront și a coborât pe pământ să se răfuiască personal cu propriile-i progenituri. (Babel derivă din cuvântul *balal*, care în ebraică înseamnă *a confunda, a amesteca.*) Drept pedeapsă pentru îndrăzneala lor, considerându-i nepregătiți pentru a accede la rai, Dumnezeu le-a amestecat limbile astfel încât să nu se mai înțeleagă unul cu celălalt, i-a dezbinat în dialecte și rase pe care le-a împrăștiat pe toată fața planetei. Prin pierderea celui mai de preț element de unitate, limba, oamenii pierdeau și șansa raiului, ideal după care și azi încă mai rătăcesc.

Dincolo de povestea biblică, există suficiente motive să credem că toate limbile au o sursă comună, sau că există sunete-cheie cu semnificații apropiate asemănătoare în limbile tuturor popoarelor. Teoria a fost dezvoltată *in extenso* de maestrul științelor oculte Rudolf Steiner, fondatorul în 1912 al Societății de Antroposofie și autor a numeroase studii care analizează misterul biblic al Genezei recunoscându-i deopotrivă interpretările

științifice, religioase și spirituale. Savantul austriac lansează ideea „discursului vizibil" ca armonie între sunet și mișcare și a limbajului universal bazat pe valoarea sunetelor semnificative, comune tuturor limbilor. Pentru Steiner, ca și pentru erudiții cabaliști, limbajul nu este destinat în principal comunicării, ci *creației*. Rostirea fiecărei litere este un act complex de creație, iar cuvântul, o entitate care descrie o formă concretă în aer, capabilă să transforme concepte abstracte în imagini senzoriale. Cuvântul *este văzut* inițial și apoi înțeles, rostirea lui produce un stimul care dă naștere la o reprezentare imagistică puternică rezonând și intrând în vibrație cu ordinea universală.

Spuse într-un anume fel, literele alfabetului ar putea da naștere unui corp eteric, în care consoanele reflectă „întâmplările exterioare", iar vocalele „experiența interioară". Litera H este la mijlocul drumului între vocale și consoane și este asociată respirației. În teoriile lui Steiner fiecare cuvânt rostit creează un stimul capabil să ne influențeze destinul. El considera ebraica *limba Genezei*, fundamentul universal din care au derivat dialectele și puntea spirituală care unește toate limbile.

Discipol al lui Steiner, israelianul Yehuda Tagar merge și mai departe în desconspirarea asemănărilor între limbi și identifică forțe ascunse în limbaj, în paternuri acustice capabile de a produce modificări mentale sau de comportament. El dezvoltă o metodă nouă, *Filofonetica* (ce poate fi tradusă prin „dragostea sunetelor" sau „sufletul în relație cu sunetul") pe care o recomandă nu doar claselor de actorie, dar și în terapia psihologică, pentru efectul produs de intonația anumitor sunete și cuvinte asupra unității trup—spirit. Muzica are și ea rol tămăduitor, celor șapte chakre corespunzându-le câte o notă muzicală. Intonația în major este spre exemplu considerată tonică, revigorantă, în timp ce un mi minor are un efect liniștitor sau pasiv.

Tagar înzestrează literele (exprimate prin sunete) cu atitudini, stări și acțiuni reglate fin de inflexiunea rostirii, ton și

muzicalitate. În esență, teoria lui susține că anumite similitudini în diverse limbi se datorează faptului că experiențe asemănătoare sunt exprimate prin sunete asemănătoare.

Teoria este fascinantă și prin exemplificările legate de corelația între dimensiunea cosmică și cea elementară a literelor ca sunete sintetizatoare. Astfel, fiecărei consoane îi corespunde o anumită constelație (V — Berbec; R — Taur; H — Gemeni; F — Cancer; T — Leu; B — Fecioară; Ț — Balanță; Z — Scorpion; G — Săgetător; L — Capricorn; M — Vărsător; N — Pești). Fiecărei vocale, în funcție de pronunție, îi revine o planetă, soarele sau luna. În spatele fiecărei litere a alfabetului se află unul din elementele naturii. În ansamblul lor sunetele constituie „limba vieții" reunind toate tipurile de experiență — fizică, psihică și spirituală —, dând naștere în interiorul cuvintelor la energii congruente sau antagonice.

Asemeni tipologiilor umane și formelor de energie, cuvintele, la rândul lor, ar putea fi catalogate, ca într-un *Horoscop al limbii,* în *cuvinte de apă, de aer, de foc* și de *pământ.* Ele pot aluneca prin fața noastră hipnotic precum peștii într-un acvariu, pluti desprinse de învelișul real, străpunge piatra și pârjoli aparențele, după cum se pot scufunda în miezul lucrurilor, adâncind esențe și unde vor rămâne tăcute, într-o conspirație cu timpul, în așteptarea momentului când vor tâșni afară eliberate, eliberând la rândul lor energii intacte. În lipsa lor, s-ar reinstaura haosul și întunericul. În normă biblică, ce sunt cuvintele dacă nu *lumină*?

Cuvintele de apă sunt proprii limbii fluide, supleței și flexibilității de comunicare, subiecților care se exprimă ușor, au prezență de spirit și sunt dezinhibați în interiorul limbajului. Ele aparțin deopotrivă oratorilor și histrionilor, spiritelor inteligente și inventive, actorilor sau personalității logoreice. Fericit emigrantul care își poate trece pe malul celălalt cuvintele de apă ca pe o cochilie misterioasă căruia doar el îi poate auzi vuietul

melancolic îndată ce își lipește urechea de gura ei astupată cu amintiri. Limba de apă are naturalețe, ia forma locului și slujește personalitatea vorbitorului urmându-și totodată curgerea firesc. Este deschisă la împrumuturi din alte limbi, se adaptează cu ușurință situațiilor de orice natură, e permisivă, fiind dispusă divagațiilor, dizertațiilor, dar și taifasului anecdotic.

Cuvintele de aer au transparența esențelor. Sunt asemeni parfumurilor fine picurate pe încheietura sensibilă a mâinii, respirației de grație și gândului cel mai intim rarefiat ca aripa unui înger coborâtor din spațiile divinității. Ele se mișcă vaporoase în interiorul limbii artelor și filosofiei, purtând cu ușurință greutatea lumii, salvând misterul în sferele translucide ale creației. Producătoare de catharsis și concentrând emoțiile în molecule ezoterice, cuvintele de aer au fir direct cu muza inspirației. Prin ele inefabilul și matricea orfică își revendică simbolistica imaginarului. Limba de aer dă credit nelimitat metaforei și își încurajează vorbitorul să urce treptele spirituale ca un păianjen care își țese pânza în cer.

Cuvintele de foc sunt expresia personalităților energetice, spiritelor revoluționare, aventurierilor de anvergură, mărșăluitorilor de fond care țin pe umerii lor campionii curajului. Printre ei adesea se află lideri de opinie și învingători pe termen lung. Reciclate în plexul solar, cuvintele de foc țintesc în stele cu siguranța vânătorilor de vise fără iluzii. Tonice, emanând vigoare și atitudini pozitive, se lipesc ca scuturile de argint de pieptul altfel vulnerabil al vorbitorului care își va găsi forța să propovăduiască chiar și în pustiu animat de idealuri și misiuni adesea imposibile. Tipul jovial, extrovertit, optimist jonglează cu rotunjimea de foc a cuvintelor, distribuindu-se pe sine însuși în spectacolul ambițios pe care tot el îl regizează.

Cuvintele de pământ însoțesc naturile telurice. Se asociază cel mai ușor cu spiritele pozitiviste, introvertite, frământate de

descoperiri care pot să nu fie nicicând relevate. Limbajul exact, rece, înșurubat pe gândirea lucidă, are exploziile lui înăbușite în prudență și moderate de calcul rațional. Timizi, dilematici, rafinați, mânuitorii cuvintelor de pământ oscilează între a rămâne încrustrați precum cercurile concentrice pe trunchiul copacului adânc înrădăcinat și a desena pătrate subțiri în cer. Măcinați de stări viscerale, unii vorbitori de pământ se pot afla însă la o distanță sensibilă de fanatisme ideologice. Atunci limba de pământ devine lemnoasă, cu stridențe și sloganuri arogante. Limba de lemn, excrescență împotriva naturii, golește discursul politic de consistență, răstignind adevărul între fantasmă și utopie.

Intonația, inflexiunile, gestul, expresia feței și muzicalitatea care însoțesc rostirea pot conferi comunicării forță și credibilitate, facilitând atingerea unor țeluri vizate. În acest proces dinamic și creativ, limbajul se mulează pe temperamentul și personalitatea vorbitorului, îi susține gândul cel mai intim, îi protejează emoția sau vulnerabilitatea, *i se aliază* și îi servește egoul.

Nelimitate sub expresiile și formele de comunicare, dar de câte suntem conștienți, sau câtora le dăm credit, și de câte ne folosim în această viață în care dimensiunea temporală e dominantă, și tocmai pe ea nu o putem percepe cu simțurile noastre? *Divinitatea și-a drămuit bine creația, un strop de adevăr în plus, și am înnebuni.*

Ne rămâne însă metafora spre a explora ce nu ne e permis prin expresia directă a reflectării lumii într-o picătură de ploaie. Metafora revelatoare sau salvatoare, deopotrivă iluminând și domolind flacăra.

Mașinile mele

PRIMA MAȘINĂ pe care și-au luat-o părinții mei la sfârșitul anilor '60 a fost un Moskvici 408 verde. După televizorul alb-negru Rubin 102, era alt obiect de lux care ne colora viața. Locuiam în Craiova într-un cartier nou, cu blocuri urâte pe care eu atunci le vedeam frumoase, din care câteva erau blocuri turn. Adică aveau zece etaje, maximum din câte existau la o clădire din România, cu excepția hotelului Intercontinental din București. Noi stăteam într-unul din ele. Când privești de la etajul doi dintr-un bloc de zece etaje ți se pare că ești mai sus decât dacă ai privi de la etajul doi dintr-un bloc de patru. Dimensiunile, distanțele, înălțimile sunt și ele stări, în afara măsurilor exacte. Totul se petrece în cap și în timp. Așa se face că pădurile din copilărie sunt adânci și stufoase, casa bunicilor uriașă — chiar dacă se rezuma la o cameră în care dormeam patru, claie peste grămadă — nopțile nesfârșite, adulții excesiv de înalți. Moskviciul nostru era o limuzină. Mirosea a vinilin încins, „a nou" mi s-a spus, și de atunci mirosul acela groaznic îmi gâdilă de fiecare dată plăcut nările. Îl asociez cu bunăstarea și curățenia. Tata nu prea știa să conducă, așa că a parcat-o în fața blocului turn, astfel încât s-o putem supraveghea de la fereastră. O mașină trebuie

întreținută, ni se spusese, iar eu m-am oferit să mă ocup de treaba asta. În fiecare zi, după ce îmi făceam lecțiile, o spălam cu detergent și o ștergeam cu o bucată de piele de căprioară cumpărată de la un sârb care avea un magazin de ochelari în Zagreb. La urmă, mă închideam înăuntru, trăgeam adânc în piept mirosul vanilat de vinilin încins și ștergeam plină de elan praful care se depunea ca într-un dulap scos în stradă. Tata a luat câteva lecții de condus, a făcut două drumuri la București și două la țară la bunica, și ne-a anunțat că plecăm în Europa. Un fost student al lui era acum șef la Pașapoarte și îi promisese că ne lasă pe toți trei să plecăm în excursie în străinătate, convins că tata nu ar emigra, prezenta încredere, ce să facă un profesor de română în Vestul sălbatic? Ofițerul și-a luat riscul, iar noi pașapoartele. Ne simțeam, și chiar eram, privilegiați. Am făcut rost de o hartă, de câteva adrese de la prieteni care aveau rude sau cunoștințe în diverse orașe, și ne-am umplut portbagajul cu două canistre de benzină, supe la pungă, cașcaval, măsline și salam de Sibiu. Leul nu putea fi schimbat niciunde pe valută, așa că nu avea rost să plecăm cu bani la noi. Tot ce putuse tata să obțină era aprobarea să ni se schimbe contravaloarea a 70 de dolari. Cum dolari nu prea văzusem până atunci și nici habar n-aveam de ce se întâmplă dincolo, suma ni s-a părut rezonabilă. Urma să supraviețuim, cu cele două canistre, dormind mai pe la prieteni, mai în Moskviciul providențial și mâncând din portbagaj rezerve cu gust de benzină. De-atunci n-am mai suportat nici să văd salamul de Sibiu, atât de căutat în acele timpuri. În Europa totul a mers bine. Moskviciul, impecabil, nici măcar o pană n-am făcut, din fericire, pentru că tata nici roata nu știa s-o schimbe. E adevărat că ne claxonau nemții ca niște nebuni pe autostrăzi pentru că mergeam prea încet sau că am intrat o dată pe contrasens pe o stradă aglomerată din Viena năucindu-i pe toți, dar în general, având în vedere lipsa de

experiență, ca să nu mai zic de altele, ne-am descurcat. Îngrozitor a fost când am crezut că ne-au furat mândrețea de mașină în Amsterdam. Am căutat-o disperați trei ore, ca să ne dăm seama că o parcasem de fapt nu pe strada Dam, ci pe Damrak, diferență de litere care putea fi fatală...

La întoarcere am cumpărat cu ultimele monezi străine rămase de la o benzinărie din Viena un cățeluș de pluș cu gât mobil, care la cea mai mică atingere dădea caraghios din cap — se pare la modă în vremea aceea, odată ce mulți aveau jucăria asta pusă în geamul din spate al mașinii. Noi l-am pus însă în geamul din față. O altă diferență care s-a dovedit esențială. Prima zi după ce ne-am întors acasă victorioși, lăudându-l pe tata pentru performanța lui de șofer european, a fost și ultima zi în care am mers cu Moskviciul.

Tata s-a dus la piață, la câteva străzi de unde locuiam, să ia fructe și legume proaspete după care jinduiam după cura noastră de uscături cu gust de benzină. La o curbă, cățelușul de pluș din fața parbrizului a început să-și miște nostim gâtul, a dat din cap de câteva ori și a căzut. Tata s-a aplecat să-l ridice trăgând mâna stângă cu volan cu tot după el și a lovit un stâlp de beton de pe marginea străzii. Din fericire, el s-a ales doar cu o zguduitură, dar Moskviciul și-a strâmbat direcția și a rămas nemișcat pe loc. L-am vândut pe nimic și ne-am trecut pe listă pentru următorul lux, o Dacie pentru care am așteptat 4 ani și pe care am ținut-o până încă mult după Revoluție.

Am iubit toate mașinile pe care le-am avut. Și micuțul Ford Fiesta pe care mi l-am luat din Amsterdam după Revoluție, *prima mea mașină*, din primii mei bani făcuți la o bursă în străinătate, pe care o conduceam doar eu, îi încurcam vitezele, periodic pierdea ulei și i se încingea motorul, fierbea ca un samovar gata să plesnească, dar era o bijuterie gri metalizat care îmi

dădea un sentiment puternic de forță și independență. Motor ca ceasul, spuneau mecanicii, perfect antifonată, cu demaraj bun, ce-ți trebuia mai mult pe șoselele noastre ?! Avea însă mici probleme, de exemplu nu intra în viteza întâi. Porneam cu viteza a doua de pe loc, scoțând fum și vuind ca la curse, atrăgând priviri mai degrabă disprețuitoare decât admirative. În locul vitezei întâi, la mine se afla marșarierul, astfel că la stopuri era de-a dreptul periculos să te afli în spatele meu. Când se făcea culoarea verde și toată lumea ambala gata să țâșnească înainte, exista șansa ca eu să dau cu forță înapoi. După doi ani am cumpărat de la un portar o mașină identică, un Ford Fiesta Bravo, dar roșu, care era prea vechi ca să mai poată fi înregistrat în România, așa că mi l-a vândut pe 100 de dolari pentru piese. I-am luat schimbătorul și l-am pus la Fordul meu. Doar că acesta nu intra în viteza a doua, așa că problemele au continuat. Acum îmi era imposibil să plec din pantă.

Odată am rugat un polițist, care tocmai mă oprise pentru exces de viteză la poalele unui deal din Oltenia, să mă ajute să plec de pe loc. Aveam ușa deschisă, polițistul ținea piciorul pe ambreiaj, iar eu mă străduiam să dau în jos frâna de mână, să ambalez și să țâșnesc, exact cum îmi explicase el de câteva ori fără succes. Am reușit până la urmă, am țâșnit, trântindu-l la pământ și am urcat dealul sub privirile consternate ale echipajului de poliție care mă iertase pentru infracțiunea de viteză și nici chef să se mai ia acum după mine nu avea, de teamă că voi avea un alt deal în față. Am vândut-o când am plecat în America unui agricultor din zona Craiovei, care aud că și azi merge cu ea pe tarlale să-și inspecteze recolta de porumb. Uram mașinile cu cutie de viteze mecanică și visul meu era să pot conduce într-o zi o mașină automată fără să mai aud de viteza întâi și marșarier. Dacă nu din alte motive, măcar din cauza schimbătorului și tot merita să emigrez!

Când lucram la Centrul Cultural Român din New York, mi-am cumpărat prima mea mașină americană, firește, la mâna a doua. Un Pontiac Boneville, ediție specială. O mașină uriașă gri, mă întreb și azi cum de reușeam s-o parchez în Manhattan, eu, care nu prea știu evalua distanțele. Am adorat mașina aceea. Un prieten îmi recomandase un vânzător israelian din Queens, care avea multe modele ieftine. Intenționam să iau o mașină cât de mică, să-mi satisfacă nevoia de independență, să pot pleca în weekenduri, să nu depind de șoferi sau de toanele șefilor ori portarilor care trebuiau să știe de fiecare dată unde te duci, cât stai, cu cine te întâlnești.

Negustorul de mașini uzate mi-a arătat tot felul de modele mici, în special japoneze, care consumau puțin, ca „pentru o femeie cu un copil", statut la modă, înduioșător chiar și pentru negustorul meu care îmi oferea reduceri după reduceri. În fața parcului era însă trasă o mașină mare, americană, pe care mi-au căzut ochii. Fiu-meu se afla în două secunde în spatele volanului și o manevra în gol, fericit. M-am așezat pe scaunul de alături și am știut că era mașina noastră. Totul automat, comenzi digitale, un bord de navetă spațială, spațioasă, înaltă, vedeai lumea de sus și ocupai toată șoseaua. Negustorul a zâmbit încurcat, nu era pentru mine, voia pe ea bani cam mulți, consuma mult, la ce-mi trebuia mie o hardughie ca aia? Doar că eu eram convinsă că-mi trebuia neapărat. N-am mai vrut să mă uit la niciun model pe care israelianul mi le recomanda asudând de bunăvoință. Benzina era ieftină pe atunci în America, 80 de cenți galonul. Mi-a dat-o cu cât i-am oferit. Până când mi-a completat actele, mi-a povestit și viața lui. Voia să-și vândă businessul și să se facă detectiv particular. I-am spus că sunt poetă și asta, nu știu de ce, l-a impresionat. Mi-a cerut să-i trimit poezii în engleză, mi-a dat cadou un atlas al drumurilor din Statul New York și mi-a mai lăsat la preț.

Mașina mergea excelent și în scurt timp am ajuns ca un adevărat șofer de taxi de Manhattan. Când întorceam cheia de contact mă simțeam importantă și liberă. Am plecat imediat cu ea la Washington, înainte chiar să-mi vină carnetul diplomatic american de șofer, făcându-mi diverse scenarii în cap ce să spun poliției dacă mă oprește, în plus pe o ploaie infernală, nu vedeam nimic iar ștergătoarele erau cam paradite, fără hartă și cu o adresă vagă la care am nimerit doar cu mult noroc, cam ca orbul Brăila. În ianuarie, am condus apoi câteva zile până în Florida. Am plecat din New York pe o furtună de zăpadă care ștergea orice demarcații pe autostradă. Multe mașini erau trase pe dreapta. Prietenii mă sfătuiseră să ies pe drumuri laterale, autostrada devenise o oglindă de gheață periculoasă. Nu curajul, ci naivitatea (pe care tata, tocmai venit la mine în vizită, o considera inconștiență) ne-a scos cu bine la capăt. Norocul începătorilor, i-am amintit, și amândoi am știut despre ce e vorba... Am parcat mașina în portul Miami și ne-am îmbarcat pe un vapor spre Bahamas. N-o s-o mai găsiți, ne-au asigurat niște români care erau și ei pe acel *cruise*, Miami e plin de mafioți, printre orașele cu cea mai mare criminalitate. Am găsit mașina la locul ei, dar seara ne-au furat banii într-un restaurant.

Am făcut multe escapade cu Pontiacul meu, din Florida în Canada, până într-o zi... Eram printre primii diplomați după Revoluție care își cumpăraseră o mașină particulară, aveam număr diplomatic și o puteam parca în fața clădirii Misiunii României la ONU. În scurt timp însă au apărut discuțiile cu oficialii din clădire, cu șoferii și portari, mașina îi incomoda, le lua din spațiile de parcare, le crea invidii și în plus o percepeau ca pe o frondă. Nu mă prea simpatiza nimeni acolo iar mașina mea gri uriașă le era și mai antipatică.

Într-o noapte m-a sunat în cameră ofițerul de pază. Era calm, vorbea egal, fără nicio emoție. „Doamnă, mă uit pe camera

video în stradă și chiar în momentul acesta vi se fură mașina." „Ieșiți afară, faceți ceva!" am strigat. „Ce, vreți să mă împuște?" „Chemați poliția, atunci!" „Nu știu să chem poliția, nu vorbesc engleza." Am sunat eu la 911 și până am ajuns de la etajul 16 unde aveam camera, în hol, echipajul de poliție era în fața clădirii. M-au dus cu ei la prima secție de poliție, m-au pus să completez o declarație și ofițerul care se ocupa de cazul meu a zâmbit ambiguu. „Mașina aceasta nu a fost furată, ci *luată*. Șansele să o mai găsiți vreodată sunt minime. E primul caz ca acesta pe care îl avem în New York... O mașină veche, la mâna a doua, cu plăci diplomatice, furată din fața unei misiuni diplomatice, supravegheată prin cameră video 24 de ore... Ați dat cheile cuiva în ultimul timp?". „Cheile se aflau la poartă, aceasta e regula, să las cheile la portar ca să o poată muta în caz că ar incomoda..." Ofițerul a zâmbit din nou enigmatic și a desemnat un detectiv care să investigheze cazul.

Detectivul a apărut și el peste câteva zile, a zâmbit la rândul lui prietenos, mi-a spus că lucrează de mulți ani ca detectiv în zona aceea, știa bine clădirea, iar la urmă m-a asigurat că nu o s-o mai găsesc niciodată. Am suferit îngrozitor, mă simțeam trădată, pedepsită, umilită. Eram convinsă că au găsit cea mai bună cale să mă rănească. Am rămas doar cu satisfacția că venirea detectivului în clădire a tensionat pe toată lumea. Mă priveau de-acum cu și mai multă antipatie, jigniți de neobrăzarea mea de a încerca să-mi găsesc mașina prin poliția americană și cu ajutorul unui detectiv. Din partea ambasadorului sau de la Ministerul de Externe nu am primit niciodată vreun răspuns la memoriile pe care le-am trimis, în fond, nici eu nu știu de ce. Și ce să-mi fi răspuns? Și acum mi se pare că o văd parcată sau legănându-se prin vreo intersecție ca o broască țestoasă greoaie. Cineva mi-a spus însă că ar fi văzut-o pe o șosea spre Satu Mare.

Trup și suflet

În România copilăriei și tinereții mele auzeam mereu această formulă care mi se părea într-un fel patetică, *trup și suflet,* folosită pentru a indica „participarea totală". Nimănui nu-i păsa de fapt nici de trup, nici de suflet. Era un simplu automatism verbal fără greutate. De altfel, cui i-ar fi păsat de trup și cine ar fi îndrăznit să se gândească la suflet când viața noastră era ocupată cu exerciții de supraviețuire iar ele, și trupul și sufletul, își vedeau de treabă neluate în seamă.

Cui îi păsa de stratul de ozon, poluare, colesterol sau obezitate, cine știa de body building și fitness? Cui i-ar fi trecut prin cap ideea să caute pe ambalajele produselor alimentare cantitatea de calorii sau grăsimi? La noi totul era simplu, alimente nu se prea găseau iar ambalajele lipseau cu desăvârșire. Nu se putea vorbi de raționalizare sau diete decât în sens politic.

Din boli, în general, se murea, și ajunsese să ni se pară firesc să fie așa. Sănătatea era o stare folositoare doar pentru a evita coșmarul spitalelor, moartea, o fatalitate înțeleasă, iar tinerețea, chinuită și trecătoare. Că tocmai la noi Ana Aslan făcea revoluții în geriatrie era un paradox care nu impresiona pe nimeni. Produsele ei erau destinate exportului, pe noi nu ne putea nimeni

îmbăta cu apă rece. Basmul Tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte era doar un basm, or, noi, lucizi, cinici, sceptici, saturați de metafore și utopii, nu mai credeam de mult în basme.

De câte ori o întrebam pe bunica ce să-i aduc de la oraș, îmi răspundea invariabil, „sănătate". Mai târziu și mama îmi comanda același lucru când plecam în călătorii. Devenise chiar o formulă națională de salut: „Sănătate!" și o zicală populară care compensa austeritatea vieții și lipsa de perspectivă: „Sănătate, că e mai bună decât toate". Mi se părea că descifrez o lamentație ironică în urare la care se apela foarte des, mai ales după relatarea unei nedreptăți, privațiuni ori eveniment nefericit: „Sănătoși să fim...", a cărei înțelepciune îmi suna mai degrabă a resemnare și neputință.

Pe vremea aceea la noi nu existau psihologi, psihanaliști, terapiști de niciun fel pentru sufletul în derivă. Nebunii cu acte se duceau la psihiatru ori la spitalul de nebuni, iar cei neoficializați se tratau vorbind între ei. Tot paradoxal, în ciuda unui sistem ideologic bolnav, indivizii, în marea lor majoritate, și-au salvat sănătatea mentală. Putem vorbi de o lume primitivă sau vulgară, dar mai puțin alienată, în care însingurarea și depresia nu au prins. Poate refugiul în băscălie, alcool, tutun și înjurătură să fi ajutat, ca și incorectitudinea politică murmurată, taifasul ori suspiciunea unor permanente conspirații și înscenări să fi ținut mintea oamenilor alertă, ocupată și trează.

În România de azi există o erupție a literaturii ezoterice și a terapiștilor, bioenergeticienilor sau vindecătorilor cu orice preț; și-a făcut apariția, cel puțin pentru cei cu bani, și industria întreținerii trupului; singura care pare încă să mai opună rezistență este „sănătatea" însăși... Iar ca o compensație a vremurilor în care analiza sufletului era interzisă, toate fetele vor să fie acum studente la psihologie. Poate intuind, dincolo de tentația cuvântului glamour, că tranziția și tânăra democrație vor

produce multe tulburări sufletești și mulți candidați la depresie, singurătate și alienare.

*

Când am ajuns în America, unul din primele șocuri l-am avut într-un centru de fitness. Era de dimensiunea unei fabrici uriașe. Zeci și zeci de trupuri strălucind de transpirație se mișcau ritmic mimând alergarea și se supuneau la cele mai neînchipuite eforturi musculare. Toți cu o sticlă de apă plată în mână. Toți tăcuți, disciplinați, hotărâți să forțeze limitele fizice. Alergau pe loc cu ochii în ecranele televizoarelor așezate strategic în fața lor ori pur și simplu cu ochii în gol, mai toți cu căști pe urechi. Înăuntru mirosea a oțel încins. Mi s-au părut extratereștri.

Deși aici există obsesia „trup și suflet" bine inoculată comercial și însușită încă din copilărie, trupul e pândit de obezitate iar sufletul de depresii. În concluzie, fiecare om care se respectă, mai ales în marile orașe, se duce „la sală" și are, pe lângă avocat și contabil, psihologul său. E la modă să mergi la *shrink,* e ca și cum te-ai duce la frizer. Nu e mai puțin adevărat că în ciuda unei societăți libere, în care abundența și confortul au făcut faimă, anxietatea, insomnia, alienarea și depresia ating cote alarmante. Sunt poate prețul rezistenței într-un mecanism eficient, competitiv, performant, dar și devorator de energii.

Nu e de mirare că se încearcă orice paleativ pentru sufletul rămas mult în urma trupului. În New York, Chopra își deschide Spa-uri de lux garantând pe bani mulți nemurirea, predicatorii evangheliști fac terapie în masă în săli arhipline, de dimensiunea unor stadioane, în care oameni cuminți află cheia succesului și armoniei divine, se publică mult pe tema trupului-minții-sufletului, ghiduri practice care te învață pas cu pas cum să fii fericit, dr. Phil bate recordul la audiență în talk-showuri de televiziune,

dispus să rezolve pe loc orice problemă psihologică, în timp ce Tom Cruise, între două filme, neagă psihiatria și recursul la tratamentul cu antidepresive, sedus și el de provocarea „trup și suflet“ cu care mulți nu prea știu ce să facă.

Psihologia fricii

AZI AR PUTEA SUNA CINIC dacă aș spune că fac parte dintr-o generație norocoasă. M-am născut după război, după perioada deportărilor și a marilor traume ale gulagului comunist, am prins chiar o perioadă de oarecare deschidere când, tânără fiind, îmi amintesc mai degrabă anii fierbinți din liceu decât persecuțiile politice care se petreceau în jurul meu. Am plâns odată cu mama pe genunchii ei când a fost asasinat Kennedy și m-am bucurat prostește când americanii au ajuns pe lună, deși nu aveam nicio legătură nici cu una, nici cu alta. Cum nu aveam stofă de erou, îmi era mai frică de întuneric decât de securitate, profesorul de geografie mă înfricoșa mai mult decât sectoristul din colț, îmi plăceau crenvurștii calzi după defilarea de 1 Mai, iar mai târziu, când dictatura mi-a arătat colții ca unui adult, am ales disprețul ca pe o formă când de rezistență, când de frondă.

Mă mai simt norocoasă și pentru că pe parcursul vieții am văzut cum a căzut comunismul, și că am ajuns peste câțiva ani la New York, orașul pe care continui să-l iubesc și să-l recunosc și azi ca fiind locul meu. Un timp am trăit cu senzația că mă aflu în cel mai puternic loc din lume, departe de orice convulsie, politică, economică sau socială, care putea avea loc oriunde în

altă parte, doar aici nu. Ne instalasem în prosperitate, toate mergeau bine, aveam planuri și vise și ele se îndeplineau pe rând, unul câte unul, încât singurul meu regret era că nu am ajuns mai devreme în țara asta.

Amintirile din România se voalau încetul cu încetul, atenuându-și asperități și rotunjind colțuri în care odată mă lovisem. Distanțele funcționează salvator, oceanul spală, depărtarea ajută la reconciliere, se estompează stridențe, insatisfacții, umilințe, și începe să bată un fel de briză generoasă, superioară, în care uiți și ierți și îndulcești de bună voie trecutul știindu-te acum în siguranță și la adăpost. America era acel uriaș cu capul în cer și tălpile în ocean, la umbra căruia te simțeai protejat.

Atacul din 11 Septembrie 2001 i-a retezat nu doar doi dinți din față, dar a modificat și psihologia imperiului clădit pe siguranță, încredere și pe sentimentul că ar fi inviolabil. Dintre toate relele din Cutia Pandorei deschisă în acea dimineață de septembrie, frica s-a instalat cu un evantai amplu de nuanțe bine speculat de administrațiile care au urmat.

Dacă până atunci americanilor le era frică mai ales de moarte ori de insomnii, iar anxietățile lor erau mai mult legate de alienarea tipică societății de consum competitive și de presiunea de a ține pasul cu un mecanism performant, în era post-World Trade Center au apărut forme de frică necunoscute și neexperimentate istoric de către un popor căruia nu i s-au refuzat prea multe și pentru care noțiunea eterică de *vis*... avea materialitate și consistență verificată de generații. Uriașul își arăta vulnerabilitatea și în momente de slăbiciune se instaurează patologii chiar în pereții marilor imperii, asemeni bolilor gata să lovească un organism sănătos și puternic al cărui sistem imunitar e la un moment dat afectat.

Au urmat timpuri de incertitudini și tensiune. Ne era frică să luăm metroul, să întârziem prea mult în locuri aglomerate,

să deschidem corespondența după ce sute de plicuri se dovediseră infectate cu antrax, să zburăm cu avionul, să urcăm cu liftul în zgârie-norii din Manhattan, ne era frică de un alt atac, iar mass-media ne întreținea bine spaima anunțându-ne în fiecare zi care este nivelul de pericol.

Administrația Bush și-a consolidat și ea puterea pe frica noastră, luându-și avantaje politice nemeritate, instaurând forme de control și dominație fie pe față, fie camuflate, de la crearea unor instituții noi de securitate națională, la libertatea de a supraveghea telefoane ori mijloace de comunicare ale celor bănuiți a fi suspecți, de la declanșarea războiului în Afganistan și mai târziu în Irak, la identificarea unei *axe a răului* și reintroducerea torturii în Guantánamo Bay. Un val de antiamericanism s-a răspândit în toată lumea și numărul aliaților Statelor Unite a scăzut vizibil odată cu măcinarea sistemului pe dinăuntru, pe de o parte din cauza propriilor erori economice și financiar-bancare, pe de altă parte datorită datoriilor masive către China și dependenței de petrolul străin.

Divide et impera! s-a transformat în Sperie și domină! Manipularea maselor se face mai ușor dacă sunt ținute în frică și amenințate. Și americanii s-au conformat. L-au reales pe Bush în 2004 și au dat credit acțiunilor Americii de apărare și ofensivă sub pretextul protecției securității naționale.

Pentru noi, care am venit dintr-o țară fost comunistă, metodele nu erau noi, dețineam un mecanism de apărare și, în plus, fuseserăm obișnuiți să trăim în frică. E adevărat că era o alt fel de frică, în interiorul unei dictaturi, care putea duce la acte abuzive sau absurde. Diferențele de mentalitate și de situații între cele două culturi sunt însă evidente. În America, din frică oamenii apelează la credință, nouă ne era refuzată, aici puterea și-a luat ca aliat biserica, la noi a fost negată sau, fiind deja compromisă, nu ar fi reprezentat oricum o autoritate, revolta

noastră era una tăcută, oscilând între ironie, blazare, resemnare sau lașitate, și era aruncată de multe ori în derizoriu, în timp ce aici frica e luată în serios și tratată ca atare.

În aceste zile americanii trăiesc în frică. Nu una generală, că imperiul și-a măcinat energiile din interior, că urmează o eră cu noi alianțe politice și economice în care America nu va mai deține supremația absolută și va trebui să facă probabil loc la masa puterii și altor națiuni, nu criza mondială îi sperie, care va reformula poate valorile și standardele de viață, nu efectul de bumerang al globalizării care secătuiește economia națională, ci o frică punctuală, concretă, de fiecare zi. Le e frică să se ducă dimineața la serviciu ca să nu afle că tocmai au fost dați afară, le e frică să deschidă scrisorile de la companiile de investiții sau asigurări ca să nu vadă cât au pierdut din pensie sau din stocuri, le e frică să facă împrumuturi de la bancă, să cumpere o casă sau s-o vândă, să cumpere o mașină nouă, le e frică să meargă la doctor pentru că și-au pierdut asigurarea medicală sau n-au avut-o niciodată, le e frică să accepte aprobarea de a urma o facultate pentru că nu își pot plăti taxele, le e frică să deschidă televizorul pentru că știrile proaste curg una după alta, rata șomajului crește și zilnic sunt confiscate case, falimentează businessuri, bursa cade și numărul escrocilor pe scară mare dezvăluiți în ultimul moment este în creștere.

Emigranților veniți în ultimii ani le e frică să nu fie nevoiți să se întoarcă în țările lor care nici ele nu se simt mai bine, și descoperă cu amărăciune ironia sorții, să fugi spre mai bine și să descoperi că e mai rău decât în locul de unde ai plecat.

Celor ajunși la vârsta pensionării le e frică să se retragă pentru că nu vor avea din ce trăi, tinerilor proaspăt absolvenți le e teamă că nu-și vor găsi de lucru, clasa mijlocie e speriată că va sărăci, și toți se tem că standardul lor de viață se va deteriora dramatic, că nu își vor mai putea permite case și mașini mari,

confort și bunăstare și, mai grav, le e teamă că visul american s-a evaporat și că pe parcursul vieții lor nu vor apuca să mai prindă o redresare substanțială, că America nu va mai fi niciodată aceeași.

Pe fondul nostru de frică, politicienii își fac netulburați jocurile mai departe, cei aflați la putere amenință cu dezastre și catastrofe, cei din opoziție își pregătesc alegerile viitoare, așa că doar acuză și se opun oricărei încercări de ieșire din marasmul economic. Frica de viitor a modificat psihologia americanului și a sădit neîncredere în instituții și în autoritățile care le guvernează viața, lucru de neconceput până de curând pentru un popor cinstit, muncitor, credul și sigur pe valorile lui. Dacă până acum înghițeau painkillers, pilule de slăbit, somnifere și antidepresive pentru psihicul atacat de fobiile societății de consum, probabil vor fi identificate boli noi legate de psihologia crizei, iar companiile de medicamente vor apărea în curând cu pilule împotriva spaimei de viață și de viitor.

Vecinul meu, armean specializat în politici bancare și spiritualizat cât să-și păstreze mintea sănătoasă și umorul viu, m-a liniștit cum s-a priceput mai bine: Dacă ți-e frică de viitor înseamnă că trăiești cu sentimentul că el va exista. Viitorul se consumă instantaneu, dar noi îl proiectăm mai departe de clipa de față ca să ne aruncăm o iluzie înainte și apoi să pedalăm cât ne țin puterile s-o atingem. Masochism. Dacă nu suferim, nu ne simțim utili sau responsabili. Dacă nu ne chinuim, înseamnă că lăsăm impresia că n-am înțeles nimic.

Mulțumită de ideea vecinului meu că viitorul ar fi cu fiecare clipă deja trecut, m-am concentrat pe prezent. Dar dacă nici el nu există? m-a fulgerat spaima. Ce mai rămâne atunci? Clipa. Anticii au știut și ne-au spus-o de la început. *Carpe diem*. În momente de criză recursul la filosofie e salvator. Când ți-e cel mai greu, filosofia, cu cât e mai pesimistă, cu atât face mai bine, îți

ridică moralul și îți menajează orgoliul aruncând vina eșecului personal pe umerii universului incapabil să se optimizeze. Iar din pesimism și catastrofă, cu o picătură de cabotinism, se poate trăi foarte bine. Rețeta am încercat-o pe vremea comuniștilor dar funcționează bine și azi, și aici. Am adoptat deci disperarea și din perspectiva asta lucrurile se văd îmblânzite, iar știrile își atenuează gravitatea.

Cinic vorbind, da, trăim vremuri interesante, cine știe ce ne mai pune la cale viitorul, acea clipă de neatenție care trece cu repeziciune în trecut.

Ce traducem — autori sau cărți?

În ultimii ani tema traducerilor pare subiectul preferat la majoritatea colocviilor, festivalurilor de literatură, dezbaterilor organizate de institute de cultură, fundații sau reviste. Binevenit și lăudabil este chiar și faptul că dintr-o prioritate de strategie culturală, tema traducerilor a devenit un fel de obsesie națională care îi bântuie acum pe mulți. Suntem obișnuiți cu astfel de exaltări care apar brusc, ca și cum ne-am trezi într-o dimineață cu un nou cuvânt pe buze, de parcă s-ar fi născut peste noapte și pe care ne aruncăm apoi nesătui să-i devorăm conținutul.

La câțiva ani după revoluție era la modă „imaginea României", de exemplu, ambiție în care s-au consumat mulți bani, hârtie și zgomot. A urmat după un timp „brandul României", îngrijorare căreia nici ei nu i s-a prea dat de capăt satisfăcător. Suntem acum la faza Nobelului care inflamează multe spirite, se scriu pamflete și se fac propuneri pe criterii simple: să-l ia cine ne place nouă. De fiecare dată însă, planurile și visurile noastre sunt ținute în interior, protejate cu grijă de o confruntare lucidă cu oferta și competiția internațională pentru a nu ne răsturna sau contrazice așteptările și a nu fi dezamăgiți de reacția sau uneori de lipsa de reacție din partea instanțelor pe

care vrem să le seducem. Și tot de fiecare dată hei-rup-ul începe entuziast, stârnind multe lamentații și teorii ale „nerecunoașterii pe măsură" de care avem parte nemeritat, ca până la urmă să ajungem la o formulă oarecum originală de a trata probleme pe care alții le-au rezolvat de mult cu succes folosind rețete eficiente și pe care le-am putea prelua și noi dacă am renunța la orgolii sau interese de castă.

Ce și cum traducem? Subiectul produce furtuni emoționale în rândul autorilor și instituțiilor implicate. Preocuparea trebuia să fi ajuns deja o strategie instituțională în care rolul principal să nu-l aibă neapărat finanțatorii, ci editurile și agenții literari. La noi multe lucruri par să funcționeze însă diferit. Editurile au fost interesate strict de importul de literatură străină iar agenții literari — dacă și câți există — reprezintă tot autorii străini traduși în românește.

Trecând peste interminabila discuție a lipsei de traducători valabili din românește în limbi de mare circulație — și aici engleza pare cea mai văduvită — câteva întrebări persistă, precum și diferențe de procedură de la un continent la altul. Cu siguranță, piața europeană de carte este mult mai familiară cu autorii români decât America. S-a tradus chiar neașteptat de mult dacă avem răbdare să privim doar ultimele decenii ale secolului XX, și mai ales anii postrevoluționari când probabil puțini dintre autorii importanți români au rămas fără să aibă cel puțin o carte tradusă în franceză, germană, engleză, italiană sau suedeză, de exemplu. Unii au reușit prin relațiile lor personale, alții pentru că trăiesc în diasporă, mulți pentru că au primit asistență și sprijin financiar din partea unei instituții românești. Există zeci de exemple, ceea ce nu va calma însă nici revolta celor care nu s-au aflat pe niciuna dintre liste, nici lamentația teoretică globală. Mai discutabil este impactul acestor traduceri și dacă au reușit ele să impună conceptul de literatură română de valoare în conștiința cititorilor, editorilor și criticilor străini de carte. Contează,

firește, prestigiul editurii străine, tirajul și vizibilitatea cărții în presa literară. Unii se resemnează că, deși nu s-a vândut bine, cartea le-a apărut la o editură importantă sau a avut două-trei cronici bune în publicații care contează. Până la urmă însă, succesul se măsoară în aceiași parametri peste tot în lume și el presupune obligatoriu *vânzarea*. O traducere este oricând flatantă, dar ea poate însemna ceva pentru un autor sau pentru o literatură doar în momentul în care atinge cota succesului.

În America, procesul traducerilor este mult diferit de cel european. Și mult mai dificil. Într-un articol publicat în *The New York Times* se deplângea cu cifre și date concrete faptul că în America — mai degrabă continent decât țară — apar cele mai puține traduceri din lume, în timp ce autorii americani sunt pe primul loc la traduceri în mai toate țările. *Unfair*. Și frustrant atât pentru cititorii americani, cât și pentru scriitorii străini. Un autor străin pătrunde pe piața americană în general dacă devine unul de succes mai întâi într-o mare cultură europeană (cum este cazul lui Norman Manea, tradus mai întâi în Germania și beneficiind aici de susținerea unor foarte importante nume din cultura americană). Și chiar și așa, e nevoie de un bun agent literar care să-l reprezinte și de o editură inteligentă care să-l accepte. Edituri inteligente ar fi multe, dar vizibilitatea lor este redusă pe scena americană, restricționată de tiraje mici și lipsă de publicitate — cazul editurilor independente (*small press*), ori cu distribuție restrânsă la sfera academică (*university press*). Orgoliul lor de a merge împotriva curentului comercial și mercantil care caracterizează industria de carte americană nu compensează din păcate forța de promovare, publicitate și distribuție oferită de o editură mare, care are resursele financiare și forța să impună un scriitor.

În America este însă la fel de greu pentru un scriitor autohton de a fi publicat ca și pentru unul străin, dacă nu este un

nume consacrat. Sigur că traducerile presupun un plus de risc din partea editurilor axate pe profit și tiraje de masă. Politica editorială se axează aici nu pe literaturi sau pe autori, ci pe cărți. Vestea bună pentru noi ar fi că nu suntem defavorizați pentru că aparținem unei culturi de mică circulație, nu există vreo prejudecată legată de literatura sau de autorii români. E nevoie în cele din urmă doar de o traducere bună a unei cărți vandabile (și asta nu înseamnă neapărat un compromis legat de valoarea literară). Este uneori posibil și ca scriitorii pe care se pariază mult în țară să nu aibă audiența așteptată în afară. Experiența recentă a cinematografiei arată că tocmai filme cu audiență oarecum scăzută în țară sau care nu au fost neapărat favorite CNC-ului au câștigat recunoaștere internațională. Aceeași surpriză o pot produce la un moment dat și anumite cărți scoase în lume.

Concret, ca să pătrunzi într-un sistem trebuie să-l cunoști și să-i respecți regulile. Iar sistemul american este extrem de minuțios și de riguros în ciuda relaxării pe care o afișează. Aici scriitorii nu discută direct cu editurile, există un intermediar profesionist — agentul literar — care se ocupă de marketing și promovare, de găsirea editurii potrivite în funcție de profilul cărții și de audiența potențială. Mi s-ar părea, în concluzie, utilă apariția unei agenții literare românești care să studieze piața și să promoveze opere cu șansa de a fi acceptate pe piața americană. În spiritul tonic pozitiv american, rămâne să credem că orice carte valoroasă are destinul ei și nu va rămâne până la urmă necunoscută.

Timpul și umbra

LA *TIMP* MĂ GÂNDESC CU SENTIMENTE AMESTECATE, uneori de frică, alteori jucăuș, complice, dar de cele mai multe ori cu resemnare, deși nu vreau să recunosc asta, mimând împăcarea dar sperând totuși într-un miracol. De-a lungul vieții am avut diverse reprezentări ale timpului. În copilărie îl asociam unei reptile strecurate pe sub ușă. Mă ajungea în pat, îmi intra în cana cu lapte, se înfășura pe rochia de vară colorată a mamei sau se prelingea pe cadrul ferestrei în serile când tata întârzia și eu îl așteptam la geam rugându-mă să nu i se fi întâmplat nimic. Nu știu de ce credeam eu că oamenii pot întârzia doar dacă li s-a întâmplat ceva rău. Până pe la zece ani l-am măsurat în cireșul din fața casei care, mi s-a spus, a fost plantat în anul în care m-am născut, apoi într-o fustă galbenă de poliester de sub care picioarele îmi ieșeau din ce în ce mai lungi și nesigure, mai târziu într-un ibric albastru din care în fiecare an mai sărea câte puțin din smalț iar coada i s-a ars până n-a mai rămas nimic din el. După o vreme nu l-am mai putut măsura, iar șarpele a fost înlocuit cu un fir alb subțire, țiuitor, care îmi trecea prin urechi. Era vârsta la care timpul se confunda cu țârâitul apăsător al liniștii. Liniștea era dureroasă, asta însemna că în

jurul meu nu se întâmpla nimic, or eu voiam agitație, aventură, întâmplare. Când era liniște, timpul se oprea și ăsta era ultimul lucru pe care mi l-aș fi dorit. Poate de aceea nu mi-a plăcut vreodată să trăiesc în zone liniștite. La țară, când mă duceam la bunici, după câteva zile intram în panică și fugeam înapoi acasă, din cauza nopților negre și liniștite în care se auzeau tragic doar greierii, câte un lătrat răgușit de câine sau un cântat strangulat de cocoș. Nici la munte nu mi-a plăcut niciodată, în acele stațiuni unde părinții se duceau să se odihnească sau „la ape minerale". Eram complet dependentă de forfotă, aglomerație, asfalt încins, claxoane, voci, zgomote. În anii în care am locuit în Manhattan, am fost fericită. Totul vuia fără încetare, ziua și noaptea; timpul rostogolea cu repeziciune sunetele ca pe un glob de aer strălucitor care sărea pe trotuare și exploda energie. Acum văd timpul ca pe o femeie languroasă, leneșă, întinsă pe o canapea vișinie. Lângă ea, un câine negru tăcut. O draperie umflată mereu de vântul din spate flutură peste umerii ei. Sunetele nu mai par să aibă valoare. Doar o senzație de frig. Acum timpul e un amant capricios pe care mă tot străduiesc să-l seduc. Știu că mă va trăda cu altă femeie, cu altă vârstă, se va strecura pe sub alte uși, în alte căni de lapte, același la nesfârșit, în timp ce obiectele se vor degrada, vor putrezi, vor fi înlocuite de alte obiecte care vor avea alți stăpâni.

*

Timpul e un tunel prin care te poți plimba înainte și înapoi. Intri în viață printr-un tunel de întuneric și ieși din ea printr-unul de lumină. În fiecare secundă trăim deopotrivă în trecut, în viitor și în prezent. Așa se face că visele nu au nimic premonitoriu, ci sunt doar reprezentări, frânturi, imagini figurative sau simbolice ale sufletului care trece în sus și în jos prin tunel. Nu e niciun miracol în prevestirea viitorului de către cei inițiați.

Viitorul, de fapt, există odată cu amintirile, în prezent, el poate fi în același timp văzut, intuit sau rememorat.

Daca ai putea să te uiți la propria viață de la început până la sfârșit, ea ar avea forma unui ou. Viața nu are lungime, ci rotunjime, se înfășoară în jurul sufletului până când țesutul îi va ceda.

Dimensiunea temporală a dat peste cap puterea noastră de a înțelege realitatea. Ea face posibilă orice năzdrăvănie, de la lumi paralele la civilizații simultane. Am putea trăi atunci de o infinitate de ori, într-o infinitate de forme, de spații? Pentru a pune capăt haosului, convențiile matematice, filosofia și religiile intervin cu propriul lor sistem de măsură inventat de puterea noastră de percepere, înțelept limitată de creator spre a putea păstra o ordine într-un câmp nesfârșit. Trăim doar de atâtea ori, ne reîntrupăm doar până când revenirea nu mai aduce nimic nou, până când sufletul hălăduind prin univers ajunge să învețe cât are nevoie pentru a găsi drumul înapoi. Călătoria finală în spațiile de energie superioare nu mai reciclează spiritul, ci îl înghite, îl diluează în cosmosul amorf.

*

În adolescență eram adepta teoriei proiecțiilor. Nu țin minte dacă citisem undeva sau inventasem asta. Tot ce se întâmplă pe pământ nu ar fi decât proiecția unei lumi care există în altă parte, într-un conglomerat complex de forme de viață. Moartea ne-ar duce atunci înapoi la matricea originară, astfel că nu mai are valoare dimensiunea temporală, ci spațialitatea. Conform acestei teorii, am face parte dintr-un experiment aplicativ. Ca toate teoriile, nu era decât o încercare de a înfrânge teama de a nu ști unde ne ducem, de ce suntem aici, așa cum suntem, și ce se vrea de la noi, sfârșită doar în amplificarea spaimei de a ne crede parte dintr-un proces codificat al cărui mister este bine păstrat de creatorul lui necunoscut, identificat într-o omniprezență

neiertătoare și atotputernică, fără a avea nimic de-a face cu blajinele chipuri pictate în biserici și asociate bunătății și iertării. Rugăciunea vine, în ultimă instanță, din teama de a nu ști ce se întâmplă cu tine.

*

Mai vechea obsesie, *trecerea* revine în fiecare zi cu intensități diferite, mereu altfel și din altă direcție. E ca și cum ai sta într-un fotoliu care deodată începe să alunece ușor pe apă, fără ca tu să te poți opune, fără să poți coborî din el sau măcar schimba sensul alunecării. Copilăria e timpul siguranței și stabilității, în care a doua zi găsești obiectele exact așa cum și unde le-ai lăsat. Mai târziu în viața noastră lucrurile încep să aibă o mișcare interioară, o revoltă a lor, o degradare cât să indice trecerea noastră și persistența obiectelor care ne-au găzduit forma. În copilărie lăsai seara un măr pe masă și dimineața îl găseai acolo nemișcat. Acum, pândim obiectele bănuindu-le că și-ar schimba locul sau forma. Chiar dacă găsim mărul în același loc, el e alterat deja de proiecția noastră interioară; cu fiecare noapte, distanța dintre noi și măr se mai mărește câte puțin. Târziu, nu vom mai ajunge cu mâna nimic material, timpul se va lăfăi între noi și obiecte, ca un cearșaf nesfârșit desfășurat în jurul lumii. Propria noastră proiecție ne va înghiți atunci umbra.

Controversata întoarcere acasă

După ce am plecat din țară în 1997, noțiunea de „acasă" a devenit pentru mine fluidă. Poate că e așa pentru toți cei care pleacă, oricum, pentru mine, care trec un ocean între două case, conceptul ia forma locului unde mă aflu. „Acasă pe ape..." Până acum nu m-au încercat nostalgia sau dorul de care aud vorbindu-se, poate pentru că am plecat relativ recent, poate pentru că viața mea în New York e plină și ocupată sau poate pentru că nu sunt o natură sentimental plângăcioasă. În plus, mă simt împăcată, și, o spun cu sfială, bine în pielea mea. Nu pendulez între cele două case, trăiesc în America și vin în România cu plăcere, fără să caut însă neapărat o stradă din copilărie, o atmosferă, recuperarea amintirilor sau înnodări forțate ale unui trecut pe care îl iubesc de altfel la fel de mult cum îmi iubesc prezentul aici. Mai e și faptul că îmi place să fiu cu totul acolo unde trăiesc.

Este interesantă această temă a întoarcerii acasă pentru cei din emigrația românească. Dacă prin anul 2000, de exemplu, nu mulți își puneau problema să mai revină vreodată definitiv în România, când lucrurile erau încă cețoase, nesigure, descurajante, când încă acolo plutea o stare îmbâcsit confuză între

resemnare și dezamăgire, în ultimii ani aud că mulți se gândesc ca la pensie să se întoarcă.

Cu ideea întoarcerii nu poți cocheta, se pare, decât dacă ești cât de cât realizat în țara unde ai emigrat. Traumele celor veniți aici înainte de '89 au fost mult mai mari, încercările lor mult mai grele, unii s-au adaptat, alții au reușit chiar foarte bine. Unii au rămas însă suspendați între cele două lumi, într-o permanentă căutare a „locului", cu sentimentul eșecului și aici, și acolo. Pentru ei întoarcerea pare mai degrabă imposibilă ori cel puțin controversată.

Schimbarea politică din România, intrarea în Uniunea Europeană, promisiunile de curățire și stabilitate legislativă îi face acum pe mulți să ia în calcul întoarcerea în România. Unii își reclamă proprietăți la care aproape că renunțaseră, alții se gândesc să-și ia un *pied* à *terre* înapoi *acasă* (sună ciudat!), alții vor să investească, odată ce dolarul continuă să scadă și economia americană nu promite performanțe spectaculoase în următorii ani. Cu pensia din America poți trăi ca un rege în România, se spune. Dar se vor mai putea oare re(adapta)? Ideea *întoarcerii acasă* și nostalgia s-au metamorfozat de la vizite sentimentale la cele de prospectare și curiozitate, de la scopuri turistice sau familiale, la oportunități financiare. Și totuși, știm unde ne întoarcem? Vom mai putea trăi acolo?, încep să se audă alte voci.

*

Întoarcerile în România, numite și *vizite acasă,* sunt pentru mine încercări grele. Îmi aștept de fiecare dată plecarea cu emoție. La Craiova sunt tatăl meu și casa în care am crescut, mormântul mamei, același miros de caprifoi în serile de vară, fotografiile alb-negru și biblioteca până-n tavan. Mănânc și dorm mult. Mă simt la fel de protejată ca în copilărie. Oamenii îmi par aceiași, aceleași gropi în trotuarele care duceau spre școală,

timpul nu are mare putere aici, ceva a rămas nealterat și ceva împietrit. Sau poate inconștientul meu proiectează neclintirea și duioșia căutărilor mele nu poate percepe schimbarea. La Craiova am lăsat cu adevărat caseta cu amintiri.

În București e altfel. Încă de la aeroport sunt avertizată să nu cred ceea ce văd. Dintr-odată parcă regresez, devin nesigură, timorată, mi se coboară umerii și ochii își pierd din strălucire. Mulți care îmi dădeau pe vremuri credit mă privesc acum compătimitor și mă suspectează de naivitate. „Tu nu înțelegi", mi se spune des. „Aici e altfel" sau pur și simplu „Nu mai e ce știi tu". Eu, care vin din metropola newyorkeză unde mă simt ca peștele în apă, mă descopăr provincială, complexată și copleșită în București. În cartea mea de povestiri *Caloriferistul și nevasta hermeneutului* apărută la Polirom, unul dintre personaje vorbește despre un blestem al locului care s-ar răsfrânge asupra fiecăruia dintre noi, despre felul în care doar ridicându-te cu avionul și părăsind țara simți cum ceva se dă la o parte eliberându-te. Nu cred tot ce spun personajele mele. Dar ceva tot e adevărat despre legătura dintre destinul locului și cel personal.

Anul trecut, după o săptămână de stat în București, m-am dus la aeroport să-mi aștept soțul care nu putuse veni odată cu mine. După ce ne-am îmbrățișat, s-a uitat lung la mine și m-a întrebat imediat: „Ce e cu tine? Ești OK?" Probabil s-a abținut să-mi spună că arătam obosită, îmi reveniseră cearcănele și o anumită agitație de care scăpasem de mult îmi reapăruse în gesturi.

New Yorkul pare o oază îndepărtată de liniște, cu reguli și tăieturi exacte față de neprevăzutul și improvizația care par să domine în București, unde lumea mi se pare că trăiește nervos ceva misterios, cu miză mare, ceva la care nu ai acces. Sunt mitraliată cu întrebări ultimative din care reiese urgența unor situații pe care nu le pot intui: *Ai fost acolo? Ai văzut asta? Ai vândut? Ai cumpărat? E târziu acum, s-a dat, s-a luat, s-a terminat... Nu știi*

cine e cutare? Păi tu știi ce a ajuns nuștiucine? Te vezi cu... ăsta? sau ironii rostite cu superioritate ori compasiune: *Unde te crezi?! Pe æ lume trăiești?*, iar concluzia este cam totdeauna aceeași: *Tu nu știi...*

Între timp am grijă să nu fiu călcată pe trecerea de pietoni de mașini scumpe care țâșnesc în viteză. În Manhattan sunt un șofer încercat, dar aici nu mi-ar mai trece prin cap să mă urc la volan, sunt apostrofată de chelneri cu discursuri ba supărate, ba șmecherești, certată de vânzători importanți și plictisiți, fumez mult, am pantofii mereu murdari și un gust de metal în gură, ascult lamentații sau discursuri politice la simpla mea întrebare de circumstanță „Și ce mai faci?" Există un fel de disperare dacă nu chiar isterie a momentului. Lumea pare antrenată în a „da lovitura". Acum!

Sfârșesc prin a da drumul la televizor unde o emisiune de știri de la ora 5 mă pune la curent cu ce se mai întâmplă în țară. Numai nenorociri. La început am crezut că e o emisiune de farse sau parodii, dacă crainicele nu și-ar fi trecut microfonul de la una la alta cu morgă: „Te ascultăm, Mirela. Mulțumesc, Daniela." Oameni urâți în cadre urâte, de prin sate sau periferii grotești, povestesc într-o limbă stâlcită tot felul de grozăvii. Schimbi canalul (sau programul) și dai de alte vedete, maneliști, talk-show-uri, telenovele și nu mai știi dacă ce se întâmplă e o convenție, un accident nefericit sau un fenomen instaurat.

Compensația vine de la câteva întâlniri cu oameni pe care îi prețuiesc, care au rămas normali și care îmi confirmă unele impresii și îmi contrazic altele, îmi așază pământul cu delicatețe sub picioare. Descopăr galerii noi, spectacole de teatru bune, cluburi de artă, o viață culturală paralelă și o pulsație a străzii proaspătă. Toate, în câteva zile răvășitoare. Epuizată, aștept întoarcerea *acasă*. Îmi trebuie trei zile să mă refac.

II
Cronici de carte și de spectacol

Subterane, premii, vitrine

Există și un New York subteran. Un oraș care dublează înălțimile și repetă regulile lumii de deasupra. Am trecut de atâtea ori prin stațiile de metrou, prin gările, tunelurile și pasajele newyorkeze și nu am bănuit niciodată câtă regie există în spatele acelor spectacole publice ce păreau pure improvizații sau întâmplări. Muzicanți, actori și acrobați, expoziții de pictură, sculptură, colaje, postere și ceramică. În realitate toate sunt rodul unor organizări minuțioase. Primăria New Yorkului și companiile de transporturi editează reviste de artă special consacrate prezentării celor care expun în subterane, există comisii de selecție, jurii, concursuri, audiții, acreditări obținute în urma unor examinări și vizionări ținute cu toată seriozitatea, ca și cum artiștii ar solicita apariții pe Broadway și nu un loc pe cimentul vreunei stații de metrou.

Programul *Muzica New Yorkului subteran* este susținut de departamentul artistic al Autorității Transporturilor Metropolitane și face parte dintr-un complex de proiecte pentru artele vizuale și de spectacol menite să ofere călătorilor bună dispoziție, bună educație și siguranță. Peste 100 de artiști și ansambluri prezintă peste 150 de spectacole săptămânal în aproximativ 25 de

stații publice, de la melodii clasice la Cajun, muzică africană, sud-americană sau jazz. În fiecare an, un juriu prestigios selectează din zeci de concurenți pe cei ce vor avea autorizația să-și asigure existența zilnică din asemenea manifestări. Li se împart tricouri, insigne, legitimații. Toate, pentru siguranța și confortul călătorilor.

Juriul este de obicei format din reprezentanți ai Primăriei, ai companiilor de transport în comun, directori de instituții culturale, compozitori, actori, ziariști, muzicieni, producători de televiziune, directori din cadrul Lincoln Center, Symphony Space, HBO, ofițeri de poliție...

Mai multe televiziuni au fost prezente pe tot parcursul concursului. Audiția s-a ținut într-unul din spațiile Gării Centrale din New York, aflată în plină renovare. Spectacolul la care am asistat ca invitată devenise la un moment dat absurd. În zgomotele asurzitoare de mașini, ciocane, strunguri, macarale, artiștii subteranelor continuau să cânte. Era frumos și deopotrivă trist, să vezi artiști liber profesioniști, de la foarte tineri la bătrâni, cum își apără dreptul la supraviețuire în zgomotele acelei gări, în fața acelui juriu imperturbabil. Sunetele de chitară, percuție, trompetă sau flaut, vocile artiștilor se luptau mereu cu bufniturile din subteran și tot astfel se vor lupta cu pașii grăbiți ai călătorilor pe cimentul galeriilor și stațiilor de metrou. Nimeni nu părea deranjat de toată acea încurcătură sublimă în care muzica se străduia să acopere zgomotul și nepăsarea.

Seara am urcat din subterane direct pe înălțimile New Yorkului. La Teatrul Hudson au fost decernate premiile anuale ale Fundației Evreiești de Cultură. Ceremonia are clasă și o regie bine studiată. Câștigătorul Premiului pentru Literatură din acest an este Saul Bellow. Este prezentat pe scenă de Norman Manea, al cărui discurs amintește vizita lui Bellow în România, prin anii '70, la Uniunea Scriitorilor, așa cum a perceput-o

atunci... Cuvântul lui Saul Bellow este însă memorabil, semnul unui mare scriitor al acestui timp. Ne povestește primul lui secret. Și prima iubire. Când avea 14–15 ani, bolnav, a trebuit să rămână câteva săptămâni în spital, singur, despărțit de familie pentru prima oară. O asistentă medicală i-a adus să citească o carte. Era Noul Testament. Bellow nu știa că există și un Nou Testament, până atunci i se vorbise doar de cel Vechi. Îl citește. Și se îndrăgostește de Iisus. O dragoste pe care imediat o simte vinovată și imposibil de mărturisit. Hotărăște să nu spună nimic nimănui, nici familiei, și astfel ajunge să aibă primul secret din viața sa. Unul originar, din care avea să se nască o mare literatură.

Sala îl ovaționează, aplauzele se ridică în cupola Teatrului Hudson și trec de zgârie-nori mai departe. Mă gândesc la muzicienii subteranelor pe care i-am auzit dimineață. Și vocile și muzica lor se ridicau deasupra orașului. Privesc în jur și toate înălțimile mi se par posibile. Cineva lângă mine șoptește „așa ceva poți să vezi și să auzi doar la New York". Trebuie să-i dau dreptate.

Ies pe Fifth Avenue și mă opresc în fața primei vitrine, un magazin de haine bărbătești. Deasupra costumelor, cravatelor, cămășilor impecabil aliniate, atârnă copii imense ale unor statui de Botero. Pantofii de lux înoată printre mere verzi și roșii, simbolul New Yorkului. Magazinul se cheamă „Tristan și America". Îmi place alăturarea din titlu. Frumos și provocator. Privesc la fastul complicat al acelei vitrine. Inutil de extravagant. Artiștii din subteran mă urmăresc încă. Și secretul lui Bellow mă urmărește. În ciuda înălțimii, și el ține într-un fel de subteranele New Yorkului. Sunt bucuroasă și puțin tristă că mă aflu aici. Într-o lume care deține și secretul supraviețuirii și pe cel al succesului. Iar cu secretele nu prea știi ce să faci.

Despre radio, fanatici și tătici

MUZICĂ MILITARĂ. Defilarea brațelor de muncitori agitând eșarfe multicolore. Crenvurști calzi și portretul tătucului Stalin. 1 Mai. Așa începe piesa de teatru *Radio Messiah* a lui Andrei Codrescu, din cadrul laboratorului de regie organizat în complexul Lincoln Center din New York. La spectacolul experimental participă studenți, oameni de teatru, ziariști. Andrei Codrescu este autor, actor, comentator al propriului text — o parabolă religioasă și politică despre fanatismele secolului XX, o trecere autobiografică prin sisteme și lumi fracturate de războaie, falși Mesia, fundamentalism și dictatori.

Piesă de teatru creată pe monologul poetic al artistului care înțelege, interpretează și recreează sensuri, *Radio Messiah* este un text plin de franchețe și umor, sclipitor la nivelul imaginilor și sugestiei, o depoziție inteligentă și înțeleaptă a unui observator atent al vieții cu toate ale ei grotești, ridicole, dramatice, minunate lucruri. Textul conține pe lângă multă poezie, meditații și ingenioase recursuri la istorie și religii, tablouri epice ample, așezate pe axa memorialistică a autorului, Sibiu-Ierusalim-New Orleans. Radioul are o semnificație aparte în viața lui

Andrei Codrescu; acesta, terorizat în copilărie de un tată vitreg fanatic radio-amator, ajunge în America comentator la National Public Radio. Și Messiah (titlul ultimului său roman publicat în Statele Unite) are conotații dintre cele mai neașteptate, de la figura predicatorului religios la falsul propovăduitor, de la suprema autoritate a binelui la modelul dictatorului. Nu mai sunt tați, spune Codrescu. Există doar tătici. O întreagă galerie de tătici, de la Stalin, la tatăl vitreg și Iehova... Nu mai sunt nici oameni. Doar idei. Și alegeri. Memorabilă este scena în care autorul trebuie să aleagă, în copilărie, între cravata de pionier și o hârtie de 500 de lei, într-o situație-limită creată de absurditatea sistemului.

Radio Messiah este o piesă scrisă cu tandrețe și gravitate, un experiment teatral în care febra mileniului își găsește transpuneri tragi-comice. Regizorul George de la Pena, el însuși scriitor, actor, coregraf, realizator de film și televiziune, producătorul mai multor spectacole pe Broadway și Off-Broadway, îi lasă mână liberă autorului-actor să-și recreeze propriul text prin naturalețe scenică, astfel încât acest one-man-show este o confesiune jucată „pe viu", autentică și emoționantă.

Probabil că Andrei Codrescu se simte mai bine într-un laborator teatral decât pe o scenă rigidă. Așa după cum se simte mai bine în Chelsea decât pe Fifth Avenue. După spectacolul de la Lincoln Center am alergat de altfel la „El Quijote", restaurantul hotelului Chelsea, tapetat cu nume de poeți, care acolo au scris, au trăit, au fost omorâți ori s-au sinucis, unde se spune că toate camerele au tavanul pătat de sânge și că la fiecare fereastră pândește o pisică mare, neagră, cu ochi de sticlă. Mâncăm stridii și scriem poezii la două mâini. Barmanul, un spaniol cocoșat, ne sugerează versul conform căruia „comunismul a fost chel de la început". Repede îl depășim pe Urmuz, îi facem o dedicație lui Cioran și ne aducem aminte că luna iunie nu are „r" și stridiile

ne-ar putea omo(r)î. Ieșim afară în cartierul galeriilor de artă și al homosexualilor, unde gunoaiele dau farmec străzilor cu artiști și poeți dispăruți, unde nimic nu mai miroase a marijuana ca în anii '60, ci doar a ulei încins de McDonald's, pe muzica din Titanic.

Shakespeare în parc

DUPĂ CE AJUNGI SĂ CUNOȘTI cât de puțin America, începi să lupți cu șabloanele despre lumea „de peste Ocean" care circulă de multe ori necontrazise, sfidând, uneori din naivitate, alteori din rea-voință, realitatea. Rând pe rând descoperi că prejudecățile ori puseurile de superioritate afișate de unii europeni nu au nicio legătură cu acest spațiu în care „competiția nu este un accident", ca să parafrazez o reclamă publicitară la modă. Și din România unii văd aici doar uniformizare, tendințe de globalizare și dominație, înstrăinare, lipsă de cultură solidă, credulitate, kitsch și superficialitate, în concurență cu istoria, tradiția, școala noastră serioasă și copiii noștri inteligenți, medicii și piloții noștri cei mai buni, nivelul nostru de cultură generală, umorul nostru capabil să ne salveze din orice situație...

În diverse împrejurări, testez diverse clișee. Despre Central Park, cel mai adesea se vorbește ca despre locul unde newyorkezii vin să facă jogging măsurându-și pulsul, să se plimbe cu bicicleta sau cu rolele, ascultând muzică la căști. Când am plecat în America, o vecină, bună cititoare a faptului divers de prin ziare, m-a avertizat să nu îl traversez seara, din pricină de violuri și crime. În Central Park se desfășoară însă și evenimente

artistice, reprezentații teatrale și spectacole de operă, de dans, pantomimă, marionete, concerte de muzică, lecturi de poezie. Teatrul Delacorte (există multe alte spații de spectacol) are aproape 3 000 de locuri și aici se ține de câțiva ani, în timpul verii, Festivalul *Shakespeare în Parc.* Pentru a mai spulbera și clișeul că nimic nu ar fi pe gratis aici (*no free lunch*), intrarea este liberă, teatrul arhiplin în fiecare seară, publicul educat și răbdător, așteptând ore în șir pentru a-și procura biletul de intrare.

În acest august fierbinte toată lumea visează să prindă un loc la *Cymbeline*, una dintre piesele shakespeariene cele mai stufoase, devenită în concepția regizorală a lui Andrei Șerban un poem cu rigori clasice, cu o puternică simbolistică a visului, a autorității destinului, înțelepciunii și pragurilor fantastice care scindează realitatea. Colaj al majorității pieselor lui Shakespeare, *Cymbeline* nu este un text ușor de vizualizat scenic și tocmai de aceea spectacolul lui Andrei Șerban surprinde prin imaginația transpunerii și coerența construcției care facilitează accesul în universul shakespearian. O lume fluidă se desfășoară în tablouri picturale în care vivacitatea este susținută de internaționalizarea costumului, de culori tari și efecte vizuale puternice, concentrate în roșu și galben. De remarcat scena războiului între englezi și romani, admirabil realizată prin ritmuri diferite de mișcare, prin raportul lumină–sunet, pământ–apă, forță–fragilitate.

O piesă despre dragoste, iertare și loialitate, un spectacol făcut cu bună măsură și farmec, alternând calitățile lui Andrei Șerban de poet și *showman*, de artist citind clasicii cu privire mereu proaspătă, el însuși mereu tânăr pentru tragedia antică, pentru dilemele shakespeariene, pentru nostalgia cehoviană sau programul brechtian de clasificare a valorilor.

Un spectacol în care forța stă în sensibilitate, în investirea actorilor cu tonalități diferite, de la dramă la comedie, de la respectul pentru monolog la amploarea scenelor de masă, în

complicitatea decorului ingenios cu scena de iarbă, patul de apă, copacii sub care se visează, se moare, se câștigă dragoste și războaie, se deconspiră intrigi și se desfac mistere, sub luna plină deasupra New Yorkului, și ea un personaj în concepția lui Andrei Șerban care aduce în *Cymbeline* și pe Puck și pe Ariel, pe bătrânul înțelept și pe copilul îmbrăcat în ciobănaș român, pe Jupiter și Sfinxul, stafii și ursitoare, sugestia lumilor paralele, într-o sofisticată participare universală la dezlegarea magiei. Sau la adâncirea ei. *Cymbeline* este cu adevărat o piesă obsedantă prin conflictele multiple și prin complexitatea temelor, astfel că Bernard Shaw i-a rescris actul cinci și l-a publicat sub titlul „Cymbeline Reterminată" ca o eliberare, după ce zeci de ani afirmase că nu și-o poate scoate din minte. Spectacolul din Central Park te urmărește și el cu forța unei alegorii fantastice, sinteză de motive la care Andrei Șerban adaugă frumusețea singulară a trecerii timpului peste praguri fluide, autenticitatea vieților noastre vegheate de stranietate.

Locuri rezervate

NEW YORKUL ESTE POATE SINGURUL LOC care te poate vindeca de nostalgia după Paris. Pare o trufie, dar aici Europa a fost recreată prin ce are ea mai strălucitor. Voiam să scriu despre Eugen Ionescu jucat pe Broadway după 30 de ani, și ajung să scriu tot despre acest oraș în care tensiunea se joacă la cote maxime, ca și sentimentul de vinovăție că nu poți fi în aceeași seară în mai multe locuri. Taxiurile galbene împânzesc străzile tăiate perfect perpendicular pe bulevarde, alergând din Soho la Lincoln Center, de pe Broadway la Carnegie Hall, din Village în Harlem, iar vocea lui Placido Domingo îți spune *să-ți prinzi centura, viața ta e importantă,* și la sfârșit *să-i ceri șoferului chitanța*. Cine vorbește de lipsă de stil în această lume nu are umor, a uitat să se joace și să accepte jocul, deci nici la *Scaunele* lui Ionescu pe Broadway nu are de ce să meargă. „Violent-comic, violent-tragic", spectacolul cucerește mari spații de reclamă, cronici, elogii. Și asta după ce Dario Fo tocmai a luat Nobelul!

Teatrul Golden găzduiește spectacolul *Scaunele*, o colaborare între Royal Court Theater din Londra și Théâtre de Complicité, cu Geraldine Mc Ewan și Richard Briers. Succes de la premieră. Deja *Cântăreața chelă* va fi următoarea piesă a lui Ionescu care

va fi pusă în scenă la Golden. Ionescu este redescoperit odată cu intenția instituțiilor de cultură și a mass-mediei de a celebra marile valori la sfârșit de secol XX. În sală, o doamnă de lângă mine se străduiește să-și amintească ce alți români ar mai fi. Aud Brâncuși și Eliade. Soțul îl adaugă pe Andrei Șerban. Și tot de la el aflu că tocmai pune Rossini la Paris. Cum spectacolul tot nu începe, soția întreabă dacă „that guy" inteligent, cu accent, pe care îl aude la National Public Radio, nu este tot român. I se confirmă. Și mai e și Enescu, șoptește soțul, un bărbat înalt, cu figură de irlandez, care stă pe unul dintre multele locuri rezervate de organizatori presei și personalităților de cultură. Soția răsuflă ușurată. Îi știe aproape pe toți. Răsuflu și eu. Nici vorbă de Ceaușescu-Comăneci... Aglomerația de la casele de bilete nu este legată de Broadway ori de mondenitate, ci chiar de Eugen Ionescu.

O lume invizibilă începe să ocupe scena. Ionescu este perfect pentru spiritul newyorkez, original și proaspăt, deschis și inventiv. Spectacolul e construit între avangardă și fantastic, împingând absurdul în normalitate și firesc.

Aplauzele de la sfârșit, fețele fericite ale spectatorilor, de parcă ar fi redescoperit America, mi-au creat însă o stare contradictorie de tristețe. Ionescu deschisese în seara aceea, pentru mine, cutia singurătății ori cine știe ce dilemă identitară subconștientă. Pentru o clipă nu am mai știut unde mă aflam și unde aș fi vrut să mă întorc. Luminile se stinseseră, scaunele rămăseseră libere.

Scrisori din libertate

ADAM MICHNIK ESTE UN SUPRAVIEȚUITOR nealterat de încetarea Războiului Rece, de revoluțiile de catifea, violente ori mimate ale Estului, un luptător senin nu doar pentru democrație, dar și în interiorul ei, comentator relaxat al controverselor și contradicțiilor noilor realități care traversează spațiul politic de azi. Michnik își păstrează detașarea, umorul, dezinvoltura, lansând provocări noi, preocupat în special de bazele morale ale societăților democratice. A crezut întotdeauna că „o societate perfectă poate fi creată numai într-un lagăr de concentrare". Dacă ar fi să considerăm doar această teorie, volumul său *Scrisori din libertate* poate deschide dezbateri dintre cele mai interesante.

Premiera a avut deja loc la New York, cu ocazia lansării volumului tradus în limba engleză și publicat de University of California Press, avându-i ca vorbitori pe Ira Katznelson, profesor de științe politice și Drept constituțional la Columbia University, autorul *Scrisorilor către Adam Michnik*, publicate de Princeton University Press în 1996, pe Irena Grudzinska Gross, autoarea volumului *The Scar of Revolution* (*Cicatricea Revoluției*, apărut în traducere și în România) și pe editoarea celor două volume ale lui Michnik publicate în Statele Unite, *Scrisori din*

închisoare și alte eseuri și *Scrisori din libertate,* alături de autor, prezență puternică și plăcută, comentând cu simplitate, netulburat de „corectitudinea politică", temele grave ale Europei de Est post-totalitare.

Prefața cărții este semnată de Ken Jowitt, profesor la University of California, Berkeley, analist specializat în istoria comunismului, autor a numeroase studii și volume dedicate Europei Centrale și de Est în epocile de conflict sau de tranziție. „Adam Michnik este un partizan, cu o profundă antipatie pentru casta politică, nonconformist, de o tenacitate donquijotescă în a-și susține dilemele sau eroismul civic", spune Jowitt.

Volumul conține eseuri și analize cu referiri exprese la naționalism, antisemitism, catolicism, la paradoxurile Poloniei comuniste și la „adevărata Polonie". Dacă în totalitarism Polonia putea fi asemănată cu o grădiniță de copii în care se manifestau privilegiul și paternalismul, Polonia democratică este desemnată de adulți. Într-o societate civilă oamenii nu vor să fie tratați protector, ei acționează ca cetățeni, explică Michnik, iar erorile adulților nu mai pot fi nici expediate de sistemul politic, nici iertate de istorie.

Luptându-se cu propria lui legendă, atacat în Polonia și de la stânga și de la dreapta, cum avea să mărturisească, mai aclamat probabil în America decât acasă, Adam Michnik ne-a trimis întotdeauna scrisori din libertate, chiar și atunci când erau scrise în închisoare.

Aniversări și parade

De mulți ani deja, în jurul zilei mele de naștere trec prin tristeți fără motiv, un fel de melancolie care îmi dă un aer blând, mai degrabă resemnat decât depresiv, devin sentimentală fără rost, blajină contra naturii, vulnerabilă și oarecum timidă, emoționată aiurea și la pândă, de parcă aș aștepta un răspuns de la o instanță căreia i-am trimis un memoriu. Sunt conștientă de toate astea, le trăiesc la marginea cabotinismului, deși există o stare autentică „de prag" în care cu puțin noroc ai putea chiar levita. Confuzia simțurilor oscilând între trupul de azi, ca entitate biologică, fizică, și sufletul bântuit de metafizică, rămas în urmă, la o altă vârstă. Sigur că nu la asta mă gândesc și nu mă preocupă în niciun fel oglinda întoarsă pe chipul meu. De tânără mi-a plăcut să îmbătrânesc. Bătrânețea mi s-a părut dintotdeauna mai degrabă o performanță, măreția formelor de rezistență în interiorul unui înveliș fragil. Iar de câte ori realitatea devine covârșitoare sau incomodă, recurg la exercițiul Stelei Polare. Mă ridic deasupra, îmi imaginez lumea de sus. Văzute cu distanță și detașare, siluetele dispar, contururile se estompează, tensiunile ajung să fie neînsemnate, conflictele își pierd sensul, lucrurile își amestecă formele. Din perspectiva Stelei

Polare măsura își înghite dimensiunile, timpul se strânge în el însuși, raportul de forțe între lumea reală și celelalte lumi — succesive, suprapuse, paralele — se modifică. Instanțele văzute sau nevăzute își pierd și ele autoritatea.

Azi am ales însă să-mi depășesc melancolia ducându-mă la o paradă de modă. E săptămâna modei la New York. *Fashion industry* este în țara aceasta cu adevărat un imperiu care hrănește alte câteva imperii care ar putea fi sintetizate în fenomenul *red carpet — covorul roșu*, creat special pentru celebrități. În cortul uriaș din Bryant Park e agitație mare, vedete ies și pleacă, tinere blonde se mișcă de ici-colo cu morgă de organizatoare importante care au privilegiul să stea la doar câțiva centimetri de actori și cântăreți faimoși ce apar în momente studiate și se mișcă lent în fața camerelor de luat vederi. Toată lumea are un zâmbet până la urechi. Bodyguarzi cu sârme în urechi și cămăși negre își arată musculatura și acoperă cu privirea camerele de prezentare, sălile, coridoarele, unde sunt etalate vitrine cu rochii și accesorii învârtindu-se în lumina neoanelor. Se împart reviste și ediții speciale ale publicațiilor de modă, bomboane de ciocolată, pungi cu *sample-uri* de cosmetică, sticle cu apă plată. Americanii sunt o nație foarte hidratată. Mai ales femeile cară după ele peste tot sticle de plastic, odată ce li s-a spus la televizor și s-a scris pe Net de nenumărate ori că apa e secretul frumuseții și al tinereții veșnice, face pielea frumoasă și ajută la pierderea în greutate.

Manechinele care prezintă colecțiile de modă n-au însă nevoie de nicio picătură de apă. Sunt ireal de frumoase, nesfârșit de înalte, și slabe până la limita dispariției. Nu zâmbește însă niciuna. Îți lasă senzația că prezentarea modei este cel mai serios și mai dificil lucru din lume.

După două parade cu muzică dată la maximum mă plictisesc însă și mă decid să mă duc la MoMa să-mi ridic moralul

cu retrospectiva Da-Da pe care *New York Times* de azi o prezintă elogios în două pagini. Traversez Bryant Park încercând să imit mersul acelor femei de aer, tropăi caraghioasă aruncându-mi picioarele energic unul peste altul dar nu mă bagă nimeni în seamă. Intru la Muzeul de Artă Modernă în plină avangardă, cu portretul lui Tzara, măștile lui Marcel Iancu, cărți și manuscrise, manifeste Da-Da și afișele Cabaretului Voltaire. Sălile sunt arhipline, toți merg încet, admiră în tihnă. E plăcut să văd la New York aniversarea atâtor nume de referință aparținând culturii din care vin. E aproape la fel de bine cum aș privi orașul de sus.

Miracole mici și mijlocii

UN MIRACOL CÂT DE MIC poate face o diferență mare. Astă vară, aflată în România și circulând pe autostrada București – Pitești, am oprit la o benzinărie. WC-ul era curat, cu flori de plastic și prosoape de hârtie. Din magazinul benzinăriei, și el curat, cu aer condiționat și o diversitate de produse care mai de care, am cumpărat un volum de Hermann Hesse și de la un aparat automat, un espresso excelent. Vânzătoarea mi-a pus cartea într-o pungă de plastic, mi-a urat o zi bună și m-a invitat să mai poftesc! Totul ca în America, doar benzina ceva mai scumpă. Autostrada era așa cum o știam, cu gropi, doar că garduri de-o parte și de alta împiedicau căruțele sau animalele să mai traverseze șoseaua. În dreptul pădurilor de lângă București, câteva fete îmbrăcate sumar făceau autostopul. Sunt pusă în temă de un șofer care pare să le știe: fetele sunt mereu aceleași, mereu acolo, și nu intenționează să călătorească niciunde.

România nu te lasă s-o regreți. Nu-ți poți duce până la capăt nostalgia. Ceva apare mereu transformându-ți bucuria în tristețe. Oameni în permanentă metamorfoză, relațiile între ei răsturnate de la un an la altul, un amestec de agresivitate cu provincialism care răzbate la tot pasul, o luptă înăbușită și

continuă pentru mize care au ajuns de neînțeles pentru cei care au plecat și se întorc acasă în căutarea unor imagini lăsate cândva odată cu afectivitatea pentru un loc sau o atmosferă.

Întoarsă din România, am nimerit în plin *Harrypotterism* american. Miracolul nu ține neapărat de aventurile cărții, cât de cele ale mass-mediei care a făcut ca în primele două zile de la apariție să se vândă 6 milioane de exemplare. Până acum cifra vânzărilor a depășit 13 milioane. Mass-media poate face aici astfel de vrăjitorii. O întreagă industrie a succesului — promovare subliminală, reclamă violentă, publicitate excesivă, bombardarea ochiului și subconștientului sub diverse forme: etichete lipite pe sticlele de Coca-Cola și cutiile cu băuturi răcoritoare, pe pungile cu dulciuri și gumă de mestecat, pe creioane, căni, șepci, tricouri, afișe lipite pe ziduri, autobuze, taxiuri, mănânci Harry Potter, bei HP, te îmbraci ca el, scrii cu HP, te culci și te scoli cu el în minte. Seria de filme făcute imediat pe baza cărții a multiplicat succesul. La televizor sunt prezentate interminabile cozi de copii așteptând emoționați, la 12 noaptea!, să le vină rândul în fața lanțului de librării Barnes & Noble pentru a-și procura, pentru numai 30 de dolari!, un exemplar din cartea secolului. Există ediții pentru copii și pentru adulți, format mic sau mare, legat sau broșat, cu poze din film sau fără, cu CD sau cu DVD...

Mulți adulți cu pretenții s-au trezit cu dorința de a citi și ei HP, efect al reclamei dublat de buna-credință de cetățeni care dau credit sistemului. Cartea e scrisă bine. Sunt probabil multe alte cărți pentru copii scrise bine, doar că aceasta a fost desemnată de mass-media să facă legendă. Și face încasări impresionante. Autoarea, ajunsă mai bogată decât Regina Angliei, promite continuarea în alte volume, și mai groase (cel apărut acum fiind deja uriaș) urmând probabil să scrie aventurile lui Harry Potter

bărbat, apoi bătrân vrăjitor și tot așa, urmându-i destinul până la moarte. Doar că autoarea s-a confesat copiilor veniți s-o cunoască la diverse talk-showuri și întâlniri că trebuie să-i dezamăgească: ea nu crede în miracole. Nu-i nimic, industria publicitară crede. Și până acum, de puține ori s-a înșelat.

Cam tot în aceeași perioadă a apărut pe piață și volumul de memorii al lui Hillary Clinton, *Living History,* scos la Simon & Schuster care i-a plătit autoarei 8 milioane de dolari, estimând vânzarea a cel puțin un milion de exemplare în ziua apariției și contând pe publicitatea deja făcută de scandalul Clinton-Lewinski. Lui Sharon Stone i s-a propus imediat rolul lui Hillary în ecranizarea cărții, care urma să apară. Un ziarist de la CNN a avut neinspirația să se îndoiască de numărul și cuminția telespectatorilor dependenți de mass-media, care cumpără ce li se spune. A pariat în emisiune că dacă se vor vinde 1 milion de exemplare din memoriile lui Hillary, el își va mânca pantoful. Editura nu s-a înșelat, librăriile au fost ținute deschise până noaptea târziu și în doar două zile cetățenii conștiincioși și-au îndeplinit misiunea. Milionul a fost vândut, iar ziaristul a fost invitat în studiorile CNN să-și țină promisiunea și să-și mănânce pantoful. Totul era pregătit. Pe o masă au fost aduse mirodenii, muștar și kechup. Când să-și înceapă cina, în studiou a intrat ca din întâmplare Hillary în persoană oferindu-i ziaristului, *live*, un pantof de ciocolată. Toată lumea a răsuflat ușurată. Au râs, au vorbit, Hillary a declarat că l-a iertat pentru afirmația lui malițioasă, mai ales că, iată, a fost destul de umilit pentru a fi pus la îndoială succesul cărții... O altă formă de publicitate a volumului de memorii.

Dacă scandalul dintre soțul ei și Monica a vândut un milion de exemplare, viața cosmetizată a lui Hillary i-a făcut pe mulți să regrete banii. Cronicile nu au fost nici ele prea roz. Fosta

prima doamnă a Americii și-a fabricat o biografie cu mult sub nivelul lui Harry Potter magicianul, care cel puțin uza de vrajă în mod aventurier și poetic. Hillary se autoprezintă o persoană model de la naștere, care nu putea să treacă strada fără să se gândească de fiecare dată la destinul omenirii, care nu punea nimic în gură fără să deplângă soarta săracilor, mereu premiantă, ambițioasă, generoasă, ale cărei virtuți ar fi făcut-o să pălească până și pe Maica Tereza. La ultimul sondaj Hillary i-a depășit însă de departe pe toți ceilalți potențiali candidați liberali la președinție.

Până la desemnarea următorului volum magic (pe listă ar fi viața sau moartea lui Saddam Hussein), mass-media este acum concentrată pe obezitate. America se îngrașă, înoată în obezitate, boli de inimă și diabet. Mâncatul necontrolat, *fast & junk food,* a devenit o epidemie. Asta după ce reclamele la produse alimentare le-au stimulat apetitul și i-au încurajat ani de zile să cumpere cât mai mult. Mâncare e aici din plin și ieftină. Cu cât ai mai puțini bani, cu atât mănânci mai mult și mai prost, se spune. Doar că grăsimea ține și de nivelul de cultură. Pentru a cultiva pe scară largă stilul și bunul gust, ar mai fi nevoie de o vrăjitorie și nu știu dacă mass-media o poate face. Poate o privire cu coada ochiului spre Europa n-ar strica. Deși se spune că și acolo economia se află în dificultate, deci obezitatea e în creștere.

Linii de apă, desene de nisip

SASHA MEREȚ, NĂSCUT ÎN ROMÂNIA, trăiește la New York din 1974. Expune desen, pictură, xilogravură, intaglio în Europa, Statele Unite, Japonia, multe din lucrările sale aflându-se în colecții particulare sau ale unor prestigioase instituții ca Joyce-Gilmore Mertz Foundation, Pall Corporation, Naito Museum, Carcassonne Museum, Sony Corporation. Publică ilustrații în *The New York Times* și lucrează cu edituri americane cum ar fi *Simon & Schuster* sau *Henry Holt*. În atelierul său mereu se întâmplă câte ceva: artiști, scriitori, colecționari se întâlnesc aici, au loc expoziții colective, vizionări, aventuri culturale sau reuniuni mondene.

Universul lui Sasha Mereț este fluid. Liniile sale înconjoară spații, înfășoară forme, descriu adâncimi și perspective mișcătoare, unduiesc înălțimi, coboară șerpuitoare către mituri, simboluri, semne de istorii și civilizații. Liniile sale au amploare și senzualitate, o elaborare emotivă, grațioasă, nu lipsită de vigoare. Așa se face că lucrările lui Sasha Mereț, rezultatul unor tehnici combinate, recompun povești ezoterice, mitologice, par reprezentările complexe ale unor lumi transcendentale ridicate din figurativ în impresie și sentiment.

Construite rotund și curgător, lucrările care au constituit expoziția „Mitologii eclectice", deschisă în Galeria Est-Vest de pe strada 38, au o strategie artistică interesant de descifrat. Descoperirea simbolisticii acestor lucrări este o plăcută călătorie prin care se recompune un întreg univers gradat în tonuri și nuanțe prin continuitatea de motive și semne. Lucrările sale povestesc câte o istorie complicată și totuși esențializată într-un limbaj vizual bogat și profund.

Alb și negru, negru și roșu, albastru și alb, linii curbe împletite cu ingeniozitate, abstractul în balanță cu elemente figurative, idei și stări afective, sensibilitate și întoarcere detașată la tăietura rece, toate fac parte din universul imaginar elaborat de Sasha Mereț cu minuțiozitate neatentă. De unde și prospețimea, surpriza „desenului". Pare un joc și totuși descoperi în spatele covorului de linii și forme un mit, o meditație ori descrierea unui ritual. Lucrările sale sunt misterioase și puternice, un fel de magie se desprinde din ochi, șerpi, păsări ciudate, mâini împletite, un fel de stranietate însoțește cântecul prelung din desenele sale, poezia liniilor de apă.

Brecht 100. „La MaMa" 36

AMERICANII PRIVESC fiecare an de foarte aproape. Poate mai atenți cu „moștenirile" decât europenii cărora istoria li se adună oricum în amfiteatre, piețe, ruine de imperii ori biblioteci. Există aici un fel de grijă pentru mileniul următor prin punerea la adăpost a marilor nume și momente care au marcat secolul. Există un simț al memoriei active, al excelenței deschizătoare de drumuri, al urmelor lăsate de formatorii de curente și metode.

La prima reprezentație a *Cercului de cretă caucazian* la Teatrul „La MaMa" ni se amintește că Brecht are 100 de ani de la naștere, iar „La MaMa" deja 36. Imposibil să nu te gîndești la Ellen Stewart, directorul artistic și fondatoarea unuia dintre cele mai neconvenționale spații teatrale newyorkeze, în avangarda *off-off Broadway*, locul unde regizori și companii teatrale din peste 70 de țări au provocat adevărate salturi în performanțele artistice ale ultimei jumătăți de secol. „La MaMa" e.t.c. (*experimental theatre club*) nu este doar un laborator de încercări, de inovație și riscuri în arta complexă a dramaturgiei, care include artiști, regizori, dansatori, scenografi, muzicieni, scriitori, ci și spațiul în care se produc reprezentații îndrăznețe, de la cabaret la poezie, work-shopuri cu studenți, seri de muzică, expoziții de artă plastică și fotografie, lecturi în premieră, lansarea de noi nume de actori, regizori, autori.

Aici, numele lui Andrei Șerban are forță, autoritate și continuitate. Este interesantă și plină de substanță motivația sa privind alegerea „incomodului" Brecht pentru „La MaMa": „Brecht nu mai este periculos". Din această perspectivă, Brecht se cere însă revizuit. Iată ce fac Andrei Șerban și Nicky Wolcz cu *Cercul de cretă caucazian*. Sparg dogme, demitizează politicul, mută conflictele, fără prejudecăți temporale, dar cu bun-simț istoric, în zonele fierbinți de azi, transformă cenușiul în ritm, culoare și energii explozive. Teatrul-manifest, educativ și formator, devine teatrul vitalității, al construcțiilor impresionante, al situațiilor și caracterelor puternic motivate. Brecht a reușit să revoluționeze teatrul, dar părea mult mai greu să străpungă zidul conservator al Broadway-ului. Abia acum, după căderea zidului Berlinului, anarhistul Brecht a ajuns un clasic, conchide Andrei Șerban prin *Cercul de cretă caucazian*, un clasic din care putem face orice, fiind dotat cu toate flexibilitățile.

Povestea brechtiană despre război, dragoste, curaj și parteneriat este translatată într-o lume frământată de noi conflicte, fie palestinian-israeliene, fie etnice sau religioase ca în fosta Iugoslavie ori în Orientul Mijlociu. „Cercul de cretă" marca Andrei Șerban se învârte în jurul figurilor dictatoriale calibaniene, amplificând grotescul prin opoziție cu imagini triumfale ale jertfei și dărâmării zidurilor ideologice. Spectacolul alternează mișcarea grupurilor articulate pe mișcare și dans cu forța corului unde toate limbile se fac auzite. „Efectele alienării" sunt convertite în schimbările sociale și politice de azi.

Tinerii actori au o mare bucurie a jocului, sunt motivați de recitirea textului în cheie post-modernă, iar regizorul îi împinge să iasă din cercul convențional și să se strecoare prin spărturi în zid spre o altă dimensiune, în care lumile cândva paralele se intersectează creând un spațiu nou al dialogului. Nu lipsit însă de alte provocări și tensiuni. Armonia rămâne încă o himeră.

Era ca azi

AZI, CA ȘI IERI, Andrei Codrescu rămâne poet prin excelență. Un autor important care trăiește împătimit și împământenit în limba poeziei. Volumul de poezii *Era Azi* (Coffee House Press, SUA, 2003, Editura ICR, 2005), ca mai toate cărțile de până acum, urmărește axa România-Israel-America, reunind mărturii biografice, poeme memorialiste (multe memorabile), candori, mărturisiri, adevăruri spuse la rece și nostalgii nefardate de sensiblerie într-un discurs direct, lipsit de bravadă, care povestește despre o existență complicată în cuvinte care urcă și coboară cu suplețe, și, mai ales, cu sinceritate și francheță.

Codrescu nu este doar un martor al timpului său, ci un producător de timp. Își regizează aparițiile, disparițiile, iluziile și decepția niciodată plictisit de previzibil sau surprins de monotonie. Acest „campion mondial la categoria grea a poeziei", cum a fost numit de critica literară americană, stă departe de metaforă și desenează doar cu linii simple, uneori suprapuse, decenii de existență și poezie. Volumul *It was Today*, împărțit în trei secțiuni, recompune drumul poetului prin culturi, limbaje, ideologii, de la „Numele meu este Andrei Codrescu" și „Cum am ajuns în America" până la „9/11" și „Alternative". În această

carte referințele la cultura română sunt numeroase — întâlnirea cu Eliade la Chicago, întâlnirea ratată cu Gellu Naum, fascinația pentru Brâncuși, Revoluția română în București, dar cea mai frumoasă poezie este poate „În Ierusalim când am împlinit 48 de ani", o radiografie poetică a unei bucăți de istorie și destin personal.

Andrei Codrescu știe să facă poezie din orice întâmplare, neîntâmplare, din gesturi obișnuite, din mirosul prafului de pușcă și din fumul de țigară suflat de o fată pe geamul unei Toyote vechi în deșert. El știe să audă acolo unde zgomotele încetează și „doarme cu un ochi deschis". Ai senzația că nimic nu se poate petrece fără poezie, ori că pune la cale poezie din orice detaliu. Fără să recurgă la emoțional, rezultatul fiecărui poem este o emoție, cum ți-ar fi dezvăluit un secret sau ai fi acceptat într-o încăpere căptușită cu magic. Poetul stă într-un colț și vorbește cu tine firesc, așa cum vorbesc peștii în întuneric. „Cum curg lacrimile", spre exemplu, ar fi putut la fel de bine să fie proză memorialistă, eseu sau reportaj, dar sfârșește prin a fi unul dintre cele mai puternice poeme din carte, în care copilăria, adolescența, fuga, deșertăciunea, spaima, speranța, toate se adună în lacrimile mamei. „În basmele românești lacrimile tinerelor fete devin flori. Dar ce se întâmplă cu lacrimile poeților care îmbătrânesc?..." Obsedat de „acea energie nervoasă", Codrescu îi dedică Poeziei mereu alte și alte poezii. În fiecare poem, „adevărat până la ultima picătură", există o poveste de dragoste și un testament artistic. „Ce sunt? Artă?" se întreabă poetul și confesiunea sa îl eliberează pentru un timp de datoria de a ține lumea și poezia pe umeri:

„ce am auzit nu am auzit
ce am văzut nu am văzut
am încredere în sensul meu plicticos
îmi omor fericirea & mă opresc din a fi."

Un alt septembrie

MĂ BUCURAM CĂ VOI FI pentru câteva zile la București în septembrie. Nostalgiile nu-mi prea reușesc. Frig timpuriu, ploi înțepătoare. Nici toamna nu mai e blândă într-o lume pe care am găsit-o furioasă, cu apetență pentru derizoriu și oboseala integrărilor de orice fel. Trecuse agitația disproporționată creată de un biet ponei roz ajuns nepotrivit la New York și lumea politică se pregătea pentru campania electorală.

Ce fac în București? Îmi văd puținii prieteni, din fericire unii încă lucizi, salvați de simțul umorului ori de mize atât de încăpățânate încât par normale într-o atmosferă la limita normalului, mă duc în Piața Amzei (doar că acum jalnică, într-o continuă mutare, remodelare), mă iluzionez cu plimbări care devin imposibile pe trotuarele ocupate cu mașini parcate, cu asfaltul spart, în zgomotul infernal al străzii produs de motocicliști echipați ca pentru raliuri și mașini puternice ambalate între două semafoare ca pentru curse de Formula 1.

S-au întors studenții și orașul e viu. Grupuri de tineri frumos îmbrăcați schimbă înjurături cu naturalețe, ca pentru autenticitatea comunicării. Rămâne să mă uit la televizor. Și mă uit cu nesaț, de la un post la altul, fără să mai știu ale cui sunt și cine

sunt reporterii care mitraliază corespondențe cu multe „î"-uri și „ă"-uri, într-o limbă română uneori străină, încurc între ei liberalii, descopăr fețe vechi, mai obosite, dar cu aceleași reflexe de acum 10—15 ani, aștept cu masochism să apară Gigi Becali și mă mulțumesc cu țipetele eternului Vadim, citesc subtitlurile emisiunilor de știri fără să-mi dau seama dacă sunt programe umoristice ori relatări adevărate, aflu că există oficial un „parlament al rușinii" și „șmecheri de România", mă uit la talk-showuri unde procurori travestiți în redactori își interoghează agresivi invitații, liderii politici încearcă să-și seducă electoratul printr-o sinteză a activității adversarilor ca „nesimțire", „rușine ordinară" și „politicieni de doi lei". Apar și vedetele, fie croșetând, fie afișându-și avioane particulare, totul pe fondul bătăliei pe cele câteva zeci de kilometri de autostradă revendicate de toate partidele, cu mândrie națională.

În josul ecranului curge o bandă ca-n povești: „Oglindă, oglinjoară, cine-i cel mai ridicol din țară?" Am abandonat și televizorul, de unde totuși m-am ales cu o rețetă de dovlecei umpluți cu orez și fierți în vin oferită pe larg de poetul Mircea Dinescu. În America, Martha Stewart nu ar fi în stare să scrie poezii. Din fericire.

Pentru ultima seară în București mă decid la spectacole. Am de ales între faimoasa companie de dans american Alvin Ailey (pe care la New York o văd în fiecare an de Crăciun), concertul lui Leonard Cohen și Goran Bregovic (care în vara aceasta a cântat la Lincoln Center), *Moartea unui comis voiajor* de Arthur Miller la „Bulandra" ori *Furtuna*, adaptare după Shakespeare în concepția Norei Ciobanu, la Teatrul Palatului Cotroceni. În aceeași zi, muzeele erau deschise până noaptea târziu, la multe teatre intrarea era liberă, odată cu festivalul orașului, „Zilele Bucureștiului", petrecut cu parade, concerte, teatru pe picioroange și târguri de stradă.

Am ales spectacolul Norei Ciobanu despre care nu știam prea multe. La intrarea în sala elegantă a Palatului Cotroceni, tânăra regizoare ne-a prevenit modestă: „Să nu vă așteptați la cine știe ce..." Nu mă așteptam nicicum la o astfel de reprezentație confidențială desfășurată într-un spațiu confidențial, dar alăturând îndrăznet nu doar teatrul, poezia, muzica și dansul, ci și pe Alexandru Repan (un Prospero sfătos și sigur pe el, deținător de magie și coduri pentru a sugera armonia de după furtună în ciuda contradicțiilor unei lumi tulburate), Ioana Abur (Mirandă naivă, de aer, în bătaia furtunilor emoționale pe care le susține cu grație) alături de Koffi Koko, excepțional dansator de talie europeană (și Ariel și Caliban, mișcându-se cu virtuozitate în costumul Doinei Levintza, din duhul răului în spiritul salvator, cu expresivitatea mișcării trupului și consistența gestului care unifică universuri paralele), de clarinetistul sirian Kinan Azmeh (Ferdinand, în piesa shakespeariană, subliniind cuvintele în sunete, în concepția regizorală a Norei Ciobanu, într-un dialog provocator cu Prospero, inspirat de unitatea semn-semnificație) și instrumentiștii, și ei de origine siriană, Essane Rafea și Omar Al Musfi, spirite ale Insulei care întregesc ideea armoniei dincolo de limbă, etnii ori religii.

O reprezentație senină, poetică și curată, reconfortantă prin echilibrul multicultural și artistic, contrazicând orice lamentație a agitației în gol ori a abandonului din plictiseală.

La întoarcerea acasă, strada mi s-a părut mai puțin agresivă. Nu exclud posibilitatea să te reobișnuiești cu un loc dacă există supape și repere culturale.

Teatrul ca oglindă

SPECTACOLUL MONTAT DE NICKY ȘI ULLA WOLCZ cu studenții clasei de actorie din cadrul Universității Columbia (Centrul de Studii teatrale *Oscar Hammerstein II* condus de Andrei Șerban) și prezentat la Teatrul Horace Mann din New York este o dublă provocare: pentru actori în sine, prin complexitatea textelor dramatice selectate, dar și pentru spectatorul american mai puțin obișnuit cu formula scenică neconvențională, care nu urmărește să întrețină gustul instaurat pentru „entertainment". *Dr. Faust aprinde luminile* de Gertrude Stein, un monolog din *Prințul Constant* de Calderon de la Barca și *Cameristele* de Jean Genet sunt reunite în viziunea celor doi profesori români Nicky și Ulla Wolcz sub gestul simbolic al privirii în oglindă. Cuvântul își amplifică substanța și își deconspiră intenția ascunsă prin imaginea întoarsă, mișcarea se desface în secvențe existențiale, trăirea reală și cea subconștientă comunică în unitatea trup-spirit pe care tinerii actori o exploatează ingenios.

Cele trei texte se întâlnesc și în reverberațiile poetice pe care se sprijină dramatismul (post-modern în cazul Gertrudei Stein, esoteric în Calderon de la Barca și psihologic în Genet) și el reflectat în oglinda pe cât de fidelă, pe atât de inovatoare a concepției regizorale.

În *Dr. Faust aprinde luminile* de Gertrude Stein, Nicky Wolcz își ia riscul deconstructivismului supus unei geometrii a mișcării care oscilează între absurd, simbolism și exuberanță suprarealistă. Rostirea sincopată, gestul fragmentat, tăietura rece a discursului mai degrabă prozaic decât dramaturgic sunt aplicate unei viziuni scenice moderne în care actorii par să-și improvizeze partitura sub presiunea autorității cuvântului fluid-luminos care își schimbă continuu consistența. Actorii (David Skeist, Walker Lewis, John Froehlich, Issac Hirotsu Woofter) sunt flexibili și pasionați de personajele lor decupate dintr-o dramă absurdă și redate „sensului multiplu". Rezultatul se traduce în impresia unui basm dadaist în care lumina, sunetul, mișcarea devin simboluri arhetipale asemeni unor formule matematice scrise pe o tablă imaginară atârnată de un fir sufletesc încurcat.

Monologul martiriului din *Prințul Constant* de Calderon de la Barca este atent plasat de Nicky Wolcz la granița dintre performanța fizică și tortura psihică, între sacrificiu asumat și fatalitate. Intenția regizorului este admirabil servită de Daniel Irizarry, actor total, balerin, luptător, yogin, mim, dansator (oglinda regizorului) — îmbinând expresia trupului în metamorfoza psihologică declanșată de iminența sfârșitului tragic.

Cameristele lui Jean Genet completează savuros spectacolul. Ulla Wolcz mizează corect pe efectul oglinzii întoarse de data aceasta de jocul subconștientului în călătoria sa eliberatoare. Trei femei care își schimbă între ele identitatea, cu ușurința aparentă cu care își schimbă rochiile, trec prin stări succesive de euforie sau disperare, compunând un personaj cu personalitate multiplă, deformat de farsa tragică. „Teatrul cruzimii" se suprapune în concepția regizoarei peste oglinda aburită de emoțiile eroinelor contemplându-și înfrângerea, revolta și ironia destinului. Moartea își aruncă mănușa. Mereu altă mască decât cea vizată se va apleca s-o ridice.

Ascensiunea lui Arturo Ui... la New York și Craiova

PE CÂT DE PRIVILEGIATĂ m-am simțit văzându-i „pe viu" și de aproape pe Paul Newman, Al Pacino sau John Turturro în montări recente pe Broadway, pe atât de bucuroasă sunt când în România asist la spectacole care țin încă teatrul românesc în oferta competitivă europeană. Nu înțeleg nostalgia unora după „vremurile bune" când teatrul, e adevărat, ne ținea de foame, ne hrănea speranțele și ne lăsa iluzia că am complota împotriva sistemului doar acceptând postura de spectatori, când și acum există producții teatrale demne de orice mare scenă internațională.

S-a întâmplat ca în acest an să asist la două premiere ale aceleiași piese, *Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită*, de Bertolt Brecht, întâi la New York, cu Al Pacino în rolul principal, și câteva luni mai târziu, la deschiderea stagiunii Teatrului Național din Craiova, propulsându-l pe Valentin Mihali în rolul titular.

Dacă în montarea de pe Broadway au fost accentuate simbolurile ascensiunii terorismului, la Craiova regizorul Kincses Elmér merge pe actualitatea societății în tranziție, a noilor piețe economice marcate de fenomenul corupției care se dezvoltă treptat, de la bișniță și mituiri, până la crimă și fanatism. În

viziunea lui Kincses Elmér neputința este copleșitoare, pactul cu diavolul se face pe criterii materiale, în timp ce în optica americană există o dinamică socială bazată pe corupția elitelor seduse de ideologii dominatoare.

Spectacolul craiovean folosește mult farmecul individual al actorilor, cel newyorkez are un ritm alert și se bazează pe tablouri colective de mare sugestie scenică. Al Pacino, departe de performanța din *Nașul* și *Scarface*, se dovedește un actor de scenă imprevizibil și greu de controlat. Mai mult mitraliază cuvintele decât le rostește (de altfel, i s-au adus în mai toate cronicile reproșuri la adresa dicției și vitezei cu care vorbește). Arturo Ui, în interpretarea lui Pacino, este un șobolan al gangurilor din Bronx, golan needucat, labil psihic, cu treceri violente din exaltare în apatie, din somnolență în acte criminale. Mai mult se târăște decât merge, dormitează și se trezește doar cât să urle sau să ucidă.

Valentin Mihali face un rol dinamic, ocupă scena, aprinde luminile și declanșează zgomotul, este dirijorul unei uriașe orchestre-fantomă, mereu cu mâna pe trăgaci, domină fiecare tablou cu o energie de nestăvilit. Jocul celor doi actori este însă asemănător în multe momente-cheie ale piesei, cum de altfel există scene rezolvate similar de ambii regizori, încât ai impresia că fiecare trupă a văzut cel puțin o înregistrare video a spectacolului celeilalte. Dacă Valentin Mihali face jocul unui dandy fanatic, plin de nerv și forță, Al Pacino descrie un decrepit scelerat, acționând mai mult din umbră și prin intermediul celorlalți, oscilând între nebun și marionetă. Scena lecției de dicție și mers a lui Ui are savoare în ambele montări și este uimitor de asemănătoare la New York și Craiova. Ambele producții păstrează spiritul clasic al piesei, fără multe metafore sau excese experimentale, fiecare intervenind doar la nivelul adaptabilității la o realitate socială sau istorică. Absurdul, aberația, fanatismul

ideologic sunt mai bine reprezentate în spectacolul craiovean, manipularea maselor și ascensiunea mocnită spre totalitarism și crimă organizată mai bine rezolvate în spectacolul newyorkez.

Distribuția newyorkeză este una tânără, la Craiova folosirea actorilor mai în vârstă dă gravitate și temperează tonul inevitabil înalt al piesei. Emoționantă scena făcută de Leni Pințea-Homeag, de un tragism bine dozat, după cum aparițiile lui Valer Delakeza, Emil Boroghină, Valeriu Dogaru și ceilalți seniori ai scenei craiovene echilibrează reprezentația. Foarte bune prestațiile lui Ilie Gheorghe și Angel Rababoc, un cuplu care reușește să ilustreze cu talent și personalitate „mafia profesionistă", după cum Marian Politic, Constantin Cicort și Adrian Andone îi aduc un plus de „caracter". Valentin Mihali face un rol puternic, se impune prin abilitate, inteligență și seducție. Al Pacino opta pentru o altfel de psihologie, juca slăbiciunea și ajungea dictator din întâmplare, în timp ce Mihali domină din calcul și rațiune.

Scenografia semnată de Romulus Feneș are eficiență, suplețe și modernitate, pune în lumină fără a incomoda, fiind mai bine găsită decât cea a montării americane, unde scenele de masă compensează însă simplitatea scenei, iar tehnica luminilor suplinește economia decorului.

Directorul teatrului, regizorul Mircea Cornișteanu, el însuși autorul unor montări remarcabile pe scena craioveană, anunța o stagiune (internațională) care merită urmărită și scoasă în lume. Să mai spun că, dincolo de toate similitudinile, biletul pe Broadway a fost 120 de dolari, iar spectacolul s-a jucat doar șase săptămâni în Sala Universității Pace?

Semne pe coji de banană

De sute de ori m-am gândit că New Yorkul este o catastrofă... O splendidă catastrofă. (Le Corbusier)

CINEVA DESPRE CARE PUTEAM CREDE că ar fi orice, dar numai româncă nu, împărțindu-și zilele anului între Londra, Rio de Janeiro, Monte Carlo și New York, mi-a spus, într-o adunare pretențioasă, arătând spre personalitățile din jur: „Uită-te la ei, fiecare om important din acest oraș, după ce îl cunoști mai bine, afli că a avut o bunică sau un străbunic din România". Cum distinsa doamnă are umor, m-am amuzat și am continuat să frecventez cercurile selecte în care mă introducea în New York fără să-mi propun să verific vreodată o afirmație atât de suprarealistă. Doar că New Yorkul este construit pe surpriză și suprarealismul are cote firești. Dar de atunci am tot aflat de „rădăcini românești" de la cele mai neașteptate persoane. O poveste de nespus, care pare oricum ireală, dacă nu chiar neserioasă, ori m-am aflat într-o adevărată conspirație a farselor. Directori de muzee și galerii, președinți de companii de publicitate, artiști, regizori, compozitori își amintesc la un moment dat de bine-uitatele lor rădăcini românești. Este amuzant și aproape

îngrijorător să aplici testul: „sunteți sigur că nu aveți un străbunic român?“ și să ți se răspundă: „de fapt, bunica din partea mamei era din România“, sau „ba da, am un bunic din Bucovina“.

Ultima oară mă aflam la vernisajul unei expoziții de pictură în Uptown Gallery, pe Madison Avenue. Bascove este o pictoriță la modă acum în New York, poetă deopotrivă, cu o biografie artistică bogată, autoare a zeci de expoziții personale deschise la Paris și New York. Lucrările ei creează spații de odihnă și contemplație, enigmatice ori senzuale, eliminând detalii și amplificând esențe, ascunzând obiectele și scoțând în evidență stări, comunicări silențioase, reacții emoționale. Lucrările au perspectivă, un fel de inginerie cosmică radiază în linii poetice. Noua ei serie de picturi, dedicată podurilor din New York, îi ilustrează și ultimul volum de versuri lansat la vernisaj.

Vizitez galeria, beau vin alb și zâmbesc global adunării din jur, mă apropii de artistă și îi spun că sunt din România, o felicit pentru lucrări, iar replica nu întârzie să apară: „De fapt, bunicul meu era român.“ Firește. Trebuia să mă gândesc. Plec însoțită de directorul unui teatru de pe Broadway care, oprindu-mi un taxi, îmi spune în grabă că a auzit că sunt româncă și că și tatăl lui era născut în Basarabia. Nu am nicio reacție. Mă gândesc în drum spre casă la misterul acestui oraș care adună atâtea istorii și povești pe care aluneci ușor, ca pe cojile de banană, cu ochii la zgârie-nori și la podurile din linii subțiri gata să te ia cu ele într-o secundă de neatenție.

Comunismul în cheie postmodernă

CINEVA SUGERA CĂ PUȚINII OAMENI NORMALI care au mai rămas după trauma comunismului ar trebui închiși într-un ospiciu. Doar nebunii sunt liberi într-o lume bolnavă. *Cum să explici comunismul bolnavilor mintal?*, piesa dramaturgului român stabilit la Paris, Matei Vișniec, este scrisă în franceză, tradusă în engleză și pusă în scenă de regizorul Florin Fătulescu cu trupa de teatru „The Open Fist Company" din Los Angeles.

La Spitalul de Boli Nervoase din Moscova anului 1953, scriitorul Iuri Petrovski este trimis de guvernul stalinist pentru a le explica pacienților — spre vindecare — istoria comunismului... Satiră la adresa totalitarismului, tragi-comedie politică, textul are rădăcini în absurdul ionescian, dar poate la fel de bine trimite la cazuistica literaturii americane. Este interesantă această pendulare a scriitorului român, bun cunoscător al ideologiei comunismului, între atmosfera de ghetou specifică totalitarismului, tratată în manieră postmodernă, și tema universală a alienării societăților închise.

Cuvântul-cheie al textului este utopia, iar metafora spectacolului, o fereastră acoperită de portretul lui Stalin. O dată pe zi, portretul se desface la mijloc și pacienților li se dă voie să

privească afară, să aibă iluzia libertății. Bucata de geam este singura lor legătură cu exteriorul, unicul contact cu lumea, dar și aceea va fi până la urmă zidită. Chiar și după moartea lui Stalin nebunii vor avea conștiința eternității lui, stafia comunismului continuând să treacă prin fața ferestrei și cei care vor paria pe rămășițele totalitarismului par să aibă șanse să câștige din nou. Perspectivă dramatică lăsată în suspans de autor.

Florin Fătulescu găsește cheia montării spectacolului, evitând drama și optând pentru farsă, într-o reprezentație bine dozată. Este interesant să vezi actori americani mimând convingător mentalități comuniste, intrând în existențe pentru ei fantastice și în situații suprarealiste pe care le declamă impecabil chiar dacă structural nu le pot înțelege. Astfel că opțiunea regizorului de a trata comunismul cu umor, respectând formula postmodernă a textului este cea mai bună cale de a seduce publicul american pentru care stafiile comunismului pot fi foarte bine comparate cu cele de Halloween. Acele umbre tragice care bântuiau spitalul de boli mintale din Moscova par să nu mai sperie acum pe nimeni. Se poate râde cu poftă la acest spectacol după cum se poate medita la cum a fost posibil acest sinistru experiment. Întrebarea „cum de este posibil să râdem de astfel de lucruri" și-o pune și unul din personajele piesei. Și corul pacienților va răspunde cu un singur cuvânt: „utopia"...

Piesa lui Matei Vișniec este construită pe această utopie, relevând farsa pe care istoria o joacă oamenilor, oamenii o joacă oamenilor, într-un carusel de vieți secerate și iluzii frânte.

Confesiune mortală

„ACADEMIA ITINERANTĂ ANDREI ȘERBAN" adaptează *Confesiune la Tanacu* (romanul Tatianei Niculescu Bran) într-o *spovedanie mortală* prezentată pe scena Anex a Teatrului LaMama din New York. Ellen Stewart, directoarea artistică și fondatoarea în 1961 a acestui teatru experimental care în anii lui de glorie ('70–'80) a revoluționat ideea de spectacol *off Broadway,* sărbătorită recent deopotrivă în America și în lume, este adusă pe scenă, în scaun cu rotile, de Andrei Șerban. Cu același spirit alert, privire neastâmpărată, cu aceeași pasiune și nerăbdare să vadă „ce-a mai făcut de data asta Andrei..." și cu același clopoțel cu care timp de decenii a dat semnul începerii spectacolului.

Reprezentația vine după doar două săptămâni de repetiții și este încă în procesul de a se închega ca spectacol, folosind deopotrivă textul reportajului, improvizația replicilor actorilor și invenția regizorală, astfel că pe cât de fidelă întâmplării în sine, pe atât de deschisă ajunge să fie la extrapolări curajoase. Construită pe un caz real care a făcut multă vâlvă în mass-media românească și internațională, piesa depășește întâmplarea punctuală (de altfel posibilă oriunde) și are ambiția să portretizeze societatea contemporană românească.

Andrei Șerban își trage energia artistică și din provocări sau controverse, nu se teme de „scandal" sau „întreruperi", forțează textul spre o altă dimensiune, în care politicul și aspectele sociale dau motivația cadrului, dar nu pot scuza contextul... „Realizez acum că între drama românească și tragedia greacă există multe afinități", mi-a șoptit la sfârșit un scriitor american aflat în sală.

Piesa este jucată în românește (subtitrată în engleză, din păcate o traducere care pierde mult din ironia, umorul și consistența replicilor), de actori selecționați de la mai multe teatre din țară, care iau fără complexe în stăpânire (din păcate doar pentru o seară) sala newyorkeză simțindu-se ca „la mama acasă", grație și antrenamentului la care i-a supus Andrei Șerban. Actorii Ramona Dumitrean, Andrea Tokai, Cătălin Harlo, Ionuț Caras, Richard Balint, Cristan Grosu, Csilla Albert, Cristina Holtzli (doar câteva nume din distribuție) fac o bună impresie publicului american prin flexibilitatea interpretării. Reprezentația are dramatism, dar și o formă de isterie, după cum societatea românească o are, în viziunea regizorului, tentat mai degrabă să meargă la rădăcinile răului decât să rămână la suprafața unui eveniment de scandal. Sunt vizate duplicitatea, superficialitatea și ambiguitatea unor structuri, situația copiilor proveniți din orfelinate, sărăcia, disperarea și corupția — adevăratele personaje ale piesei. Totul învăluit la sfârșit în bășcălie, miros de mititei și muzică de manele.

America mereu alta — Bloomington

TOATĂ LUMEA ŞTIE CĂ NEW YORKUL nu este America. Oriunde ai ajunge însă în America, ţi se spune acelaşi lucru, „asta nu-i America". Eşti îndemnat să cobori spre Washington, să vezi acolo ce înseamnă monumentalitate albă pe orizontal, spaţii deschise, un oraş într-o pădure de cireşi japonezi, sau, şi mai bine, America ar putea fi definită de Marile Canioane, miracol de dimensiuni, ori California, locul unde raiul îşi găseşte o exemplificare, şi, de ce nu, deşertul la apus în drumul spre Las Vegas, oraşul kitschului nederanjant, fantezie făcută să te bine-dispună, ori europeanul Boston cu aerul lui aristocratic, sau poate mai bine Miami, care îşi consumă amestecul de *art nouveau* cu voluptatea oceanului. Şi dacă tot n-ai găsit America, e bine probabil să vezi San Francisco ieşind din apă, o carte poştală perfectă, să ajungi măcar o dată în viaţă în Livingstone ori să te afli în Piaţa de Peşte din Seattle, şi tot aşa, să traversezi lumi şi spaţii, alergat de bănuiala cum că America ar fi mereu în altă parte.

Eu am ajuns la Bloomington, venind din New Yorkul pe care mă încăpăţânam să-l cred şi să-l proclam America. Limuzina Universităţii Indiana s-a întins ca un crocodil negru uriaş şi leneş pe autostrada care traversa din Indianapolis spre

Bloomington păduri și mici coline cu aer scandinav. Ningea insistent și toate cele venite de sus se așezau pe pământ. Liniște, tihnă, zăpadă, o lume cu reacții încetinite, o atmosferă din cărțile Fraților Grimm. A doua zi le povesteam studenților de la catedra de română a Christinei Zarifopol cum mă apăsa de fapt peisajul acela tăcut, cerul geometrizat de dârele albe ale avioanelor cu reacție, imaginea de poveste la gura sobei, orașul amorțit sub norii colorați cu inima pulsând în afară, eu fiind obișnuită cu zgomot, agitație, frânturi de cer mai mult bănuit printre vârfurile zgârie-norilor, iar studenții m-au liniștit zâmbind, știind că vin din New Yorkul devorator, pe care unii îl visau, iar altora le făcea frică: „Și asta e America".

În zilele petrecute la Bloomington am înțeles opțiunea pentru orașele universitare cu emulația lor intelectuală, senzația răspândită de seriozitate și solidaritate, sentimentul unor legături profunde create la prima vedere prin conspirația tacită a preocupărilor stimulative înăuntrul unei familii mari și generoase ale căror motivație și liant delimitează geografii spirituale imposibil de contrazis. La Bloomington se întâmplă să fie și mulți profesori români, Matei Călinescu, Christina Zarifopol și Ilinca Zarifopol (din păcate dispărută prematur), Maria Bucur, Nicolas Spulber, Ronald Fedstein, Foiaș sau Virginia Zeani și mulți americani pentru care România are contur și consistență grație lor.

M-am întors oarecum melancolică în New Yorkul meu, cu sentimentul că revin acasă. Seara mă aflam la Carnegie Hall cu gândul să prind un bilet la concertul lui José Feliciano. Mii de cupluri de toate vârstele țineau ritmul bolerourilor latinoamericane, iar aplauzele puteau oricând arunca sala în aer. José Feliciano este orb. Cineva îi schimba chitara sau îi aranja între melodii microfoanele. Mi-am amintit o scenă trăită recent într-un muzeu. Într-o galerie pentru orbi, un bărbat își trecea

palmele de-a lungul statuilor, era liniște și el mângâia marmora încet, în tăcere, lăsând senzația că înțelegea și vedea ceva ce alții nu vor avea șansa să vadă vreodată. America se cere și ea descoperită altfel, nu ajunge să călătorești în interiorul ei pentru a o înțelege, realitatea te va contrazice mereu într-o lume în care imaginația tinde să-și consume aproape toată fantezia.

Orașul întâmplării continue

PENTRU ARTIȘTII PLASTICI, există un loc de maximă vizibilitate în New York: Soho, cartierul galeriilor, anticariatelor, atelierelor de pictură, studiourilor de poezie și artă. O lume boemă s-a instaurat în vechile fabrici și manufacturi newyorkeze, transformându-le în spații de expunere și creație. Este adevărat că în ultimii ani atelierele artiștilor au fost încet mutate spre Chelsea (și de acolo spre Brooklyn și Queens) de marile firme de modă care au cumpărat spațiile galeriștilor și au ocupat Soho „stricând", spun mulți, farmecul cartierului „parizian" din New York. Și totuși există încă autoritatea vechiului Soho pentru biografia oricărui artist. Aici impresariatul este la fel de important ca și creația.

La Belenky Gallery, cunoscută pentru expozițiile de artă plastică, dar și de bijuterii purtând semnătura unor creatori faimoși, a expus Klara Tamas, afirmată în România și stabilită în Statele Unite. Desenele, picturile și tapiseriile ei reunite sub semnul „artei altarului" au independență cromatică, formule de expresie diferite, dar coerență la nivel ideatic. Sunt prezente laitmotive enunțate încă în lucrările din România, acum elaborate într-un univers amplu în care simbolistica singurătății ca-

pătă tente mitice. Trilogia Infernului, Purgatoriului și Paradisului, inspirată din *Divina Commedia* a lui Dante, are monumentalitate tocmai prin dezvoltarea detaliilor și minuția construcțiilor, prin contrapunerea imaginilor reale cu fabulosul și viziunea onirică. Bătrâna salvându-și pisica de sub dărâmăturile unui București spulberat de absurditate și obscurantism (temă abordată de Klara Tamas în vremea demolărilor masive din România anilor '80) devine acum un înțelept trecând pragul esoteric. Tapiseriile Klarei Tamas au luminozitate de perlă ascunsă, profunzime și joc filosofic declinând decorativul în favoarea unei concepții provocatoare a unei lumi fugite în altă parte, undeva, cândva...

Totul e să te ții după orașul ăsta neobosit care te ține treaz. Dar te poate și epuiza. Iar eu sunt încă flămândă de întâmplare, nu reușesc să declin invitațiile, așa că după vernisaj iau un taxi și fug în Midtown Manhattan unde, la sediul HBO, ni se promite exemplificarea visului american. Ninge insistent, dar fulgii nu par să ajungă vreodată pe asfalt. Manhattanul curge continuu. Probabil că cel mai bine îl vezi culcat, de jos în sus, așa că mă las pe bancheta din spate a mașinii. Orașul acesta închis în alt oraș pe verticală, atât de întins spre cer, își vede de înălțime mai departe.

New Yorkul nu este însă doar orașul întâmplării continue, ci și locul în care în fiecare zi înveți câte ceva. De exemplu, cum se construiește un succes. Există aici o întreagă industrie de fabricat celebritate — cum să faci ca un film să încaseze peste un miliard de dolari, o carte să devină peste noapte bestseller, o melodie hit, un necunoscut să ajungă celebru. Oferta este imensă, într-o lume care mustește de talente și performeri. Aici deviza este „se poate și mai bine, și mai mult" iar „The Big Apple" are gustul succesului și monumentalului. Grandoarea de aici nu are însă nimic de-a face cu cea asiatică ori cu cea

stalinistă. Nu strivește, nu inspiră frică, nu umilește și nu te simți strivit. Nu este o demonstrație de forță, ci un spațiu de respirație făcut pentru tine și nu împotriva ta. Ești parte din monumental. În plus, civilizația însăși e concepută aici să te servească, nu să timoreze. O lume directă, simplă, deschisă la orice valoare și miracol.

Mă gândesc la toate astea înainte de a începe proiecția organizată de HBO cu documentarul *The McCourts of Limerick*, un film despre cum se poate ajunge celebru, prezentând biografia a patru frați dintr-o familie irlandeză săracă, veniți în America, și care toți aveau să-și vadă visul împlinit. Un regizor, un scriitor și doi oameni de afaceri urcă pe scenă prezentați de primarul New Yorkului unei săli de ziariști, regizori, actori, critici literari și de film. Bătrâni acum, fiecare din frații McCourts ne povestește cum și-a cucerit el celebritatea.

Unul dintre ei, Frank McCourt, este autorul volumului de memorii *Angela's Ashes*, care s-a aflat timp de 75 de săptămâni pe primul loc în lista bestsellerurilor din *New York Times*. Profesor la un colegiu în Long Island, Frank a ajuns faimos și bogat peste noapte. Ieșirea din anonimat, odată preluată de industria de propulsare spre succes, este făcută cu tot ceremonialul. Cartea, de altfel foarte bine scrisă, a fost în doar câteva luni tradusă în peste 20 de țări, presa s-a întrecut în cronici, televiziunea în reportaje, s-a făcut repede și un film artistic, iar publicul a reacționat pe măsură la îndemnul mass-mediei, fascinat de modele și avid de biografii de succes. S-ar putea spune că sorții destinului au căzut pe frații McCourt... Poate, dar dincolo de toate, mai trebuie uneori să și crezi în miracole.

Wakefield și Belzebut

PROFESIONIST AL SCRISULUI fără să aibă reflexele profesionistului convențional, Andrei Codrescu nu evită nici teritoriile neîncercate, nici pe cele mișcătoare ori controversate, nu are nici inhibiții și nici suficiență în alegerea temelor. Este un explorator în eseu (*Dispariția lui Afară*), captivant documentarist (*Heil, Babilon, Ay, Cuba, Gaura din steag),* ironic vizionar în parodie religioasă (*Messiah*), scufundător în mituri ori istorie (*Cassanova în Bohemia, Contesa sângeroasă*).

Wakefield, romanul apărut la Editura Polirom în traducerea Ioanei Avădani, este o radiografie dramatică și ironică a societății americane la sfârșitul celui de-al doilea mileniu, o frescă compusă pe mai multe nivele, tragicomedie plină de umor, dar și de mare profunzime. Eroul lui Codrescu este produsul tipic al unui univers tipizat. Profesor blazat cu aspirații intelectuale crestate de clișee, Wakefield ar putea fi neinteresant. Doar că Andrei Codrescu reface în jurul și cu ajutorul lui Wakefield nebunia, mediocritatea, agresivitatea, ridicolul unei lumi în care aventura este doar o viețuire atinsă de patetism, sub semnul alienării și absurdului.

Singurul gest de curaj al personajului Wakefield, aflat într-un moment de nesiguranță și cumpănă, este invocarea diavolului. Înscenarea întâlnirii lui Wakefield cu Belzebut îi mai dă eroului

o șansă, așa după cum Belzebut însuși îi va mai acorda supusului său încă un an pentru a dovedi de ce merită să mai fie lăsat să trăiască. Târgul cu diavolul nu are nimic dramatic, este mai degrabă pretextul pentru a-l forța pe erou să-și ia în serios existența, să-i dea sens și motivație. Belzebut este un diavol simpatic și plictisit, într-un moment de criză el însuși, confruntat cu birocrația iadului și cu noua generație de diavoli neconvenționali care îl obligă la competiție, la găsirea a cât mai multor suflete în derivă.

Wakefield va încerca așadar ca, prin turneul prilejuit de conferințe și întâlniri cu publicul în mai multe orașe, să-și provoace destinul în încercarea de a se înțelege pe sine și de a găsi rostul existenței. Călătoria lui organizată, ghidată, motivată de conferințe pe cele mai diverse teme, îi va permite să acopere toate structurile și fenomenele erei moderne — de la globalizare, uniformizare, tipizare, la reflexele unei civilizații în căutare de identitate și autentic. Călătoria lui Wakefield prin diverse orașe este rătăcirea spiritului wakefieldian printre false drame sau exaltări, printre guru religioși, bilionari, emigranți din estul Europei, colecționari de artă, modele, drogați, prostituate ori activiști preocupați de salvarea mediului.

Personajul face față tuturor încercărilor, mimând interesul și ascunzându-și cu greu sentimentul zădărniciei învelite în glazură pasională, se lasă purtat, ghidat, își face mereu datoria, încearcă să înțeleagă sensul vieții pe care Belzebut îl așteaptă fără prea mari iluzii.

Robert Olen Butler vede în Wakefield „o carte impozantă ca o catedrală, splendidă și imprevizibilă". Romanul este o demonstrație de inteligență, vervă narativă, admirabilă observație a psihologiei umane, o analiză plină de umor, ironie și, nu în ultimul rând, tandrețe a Americii la începutul unui nou mileniu. Andrei Codrescu își folosește acuitatea de reporter și comentator, introspecția eseistului și harul de constructor de povești pentru a crea acest strălucit roman postmodern, absurd ori minunat ca viața.

Bloomsday pe Broadway

EXISTĂ ÎN NEW YORK cartiere pline de farmec, de istorie și istorii, acele locuri ale nașterii avangardei și nonconformismului, ale revoluțiilor culturale și începuturilor de curente și mișcări artistice: Village ori Lower East Side, Soho, Chelsea ori Greenwich. Aici este de căutat New Yorkul boem, decadent și sofisticat, în galerii, cafenele, biserici unde se țin lecturi de poezie, concerte ori expoziții de artă, baruri de jazz și teatre experimentale. Symphony Space, pe Broadway la strada 96, a început și el ca un teatru de cabaret politic și evenimente pentru un cerc restrâns de scriitori și artiști, iar în câțiva ani a devenit gazda unor festivaluri de amploare, de la *Wall to Wall* (12 ore de muzică clasică dedicate câte unui compozitor) la *Selected Shorts, Follies* ori *Bloomsday*.

16 Iunie este ziua internațională James Joyce, sărbătorită cu ajutorul joycenilor din lumea întreagă, un grup format din exegeți, comparatiști, traducători, scriitori, profesori de literatură, actori, compozitori, ori fani ai marelui scriitor irlandez care a declanșat o întreagă mișcare de recitire, decodificare și interpretare a romanelor sale inovatoare care au marcat literatura secolului XX. Fundații, asociații, cluburi care îi poartă numele

transformă Bloomsday într-o sărbătoare academică pentru neacademici. Datorită lor, Joyce devine accesibil, mereu viu și nou, își păstrează statutul de inventator de limbă, stil și metodă. Fundația Internațională James Joyce organizează în fiecare an, la Zürich, Roma, Dublin sau New York o extravaganță literară sub semnul Bloomsday.

Anul acesta, la Symphony Space, zeci de actori au creat o paralelă între *Odiseea* lui Homer și *Ulise al lui Joyce.* Timp de câteva ore, în scenografia semnată de Rosita Fanto, cele două gazde, Isaiah Shaffer și Robert Fagles, au comentat cu umor aventurile amoroase ale lui Leopold Bloom, trecând inspirat de la pasajul lui Circe din *Odiseea* la episodul Circe din *Ulise*. Transmisă integral la NPR, comentată de *New York Times*, Bloomsday a adus în sala de la Symphony Space mii de newyorkezi mai vechi sau mai noi iubitori ai lui Joyce, scriitorul care a creat entuziasm sau complexe, imitatori ori snobi, aspiranți ori partizani. New Yorkul este și orașul unde toate marile nume au loc și rol.

Faust

După *Benvenuto Cellini* montat în urmă cu doi ani la Opera Metropolitană din New York, Andrei Şerban face o altă demonstraţie de originalitate în *Faust* de Charles Gounod, un spectacol de o grandoare neostentativă. Viziunea regizorului român este cu atât mai valoroasă cu cât îmbină mitul vest-european cu transcendenţe est-europene, mergând atât pe vânzarea sufletului către diavol în schimbul iluzoriului, cât şi pe simbolistica tinereţii fără bătrâneţe şi a vieţii fără de moarte. Montarea este bine gradată, folosind cât trebuie nota clasică şi cât e nevoie metafizica morţii din perspectivă creştină.

Spectacolul începe într-o bibliotecă şi se încheie în tunelul de lumină, pe aripile unui înger, odată cu învierea Margaretei în primenirea ei spirituală prin jertfă. Personajele de fond sunt moartea, păcatul şi diavolul, într-un spectacol care, neavând nimic apăsător sau sumbru, atinge o mare emoţie prin „curăţenie" şi claritate, extrapolare istorică şi asumarea unei filozofii care încetul cu încetul îşi răstoarnă norma *corectitudinii* căutărilor şi face loc slăbiciunii şi spaimei de care sufletul se va vindeca numai prin iertare. Fiecare tablou şi act sunt concepute cinematografic, sinteze de referinţe culturale şi istorice, remarcabil

servite de coregrafia ingenioasă a lui Nikolaus Wolcz, partener fidel în producțiile lui Andrei Șerban.

Simbolistica aleasă de regizor se întinde de la scena shakespeariană a balconului din Romeo și Julieta la cabaretul parizian, de la teatrul de păpuși prin care diavolul își flutură mănușa la pădurile de mesteceni cu atmosferă rusească, printre care uniforme și cruci conviețuiesc tragic și melancolic. Diavolul nu este nici hidos, nici înfricoșător, ci mai degrabă fermecător, seducându-și clientela, asistența și eroii cu maniere mefistofelice dar venind dintr-o malformație a spiritului contemporan. Creatură sofisticată, inteligentă, entitate plină de umor și ironie, de sarcasm și curiozitate, cameleonică dar preocupată de propria imagine, ia locul, chipul și costumul mediului în care se mișcă, doar în biserică simte nevoia să se manifeste ca superdiavol, pe măsura supermanului holywoodian. Altfel, Mefistofel este perfecțiunea fizică umană în căutare de discipoli și victime, aproape încurcând iubirea cu moartea, nașterea cu sicriul de lemn, învierea cu căderea în abis.

Andrei Șerban conduce spectacolul cu mare știință de îmblânzitor de spirite, mereu la granița între realitate și magic, fără să supraliciteze niciun moment fondul operei sau să forțeze dramatizarea. Rămâne același maestru al scenelor de masă în care se amplifică detaliul și se răstoarnă derizoriul. E interesantă și *morala* montărilor sale, o latură extrem de originală, brechtiană, într-un fel, în cheie modernă. Dincolo de muzică, în montările de operă ale lui Andrei Șerban te invadează imaginile, candoarea, de altfel îndelung gândită, a inovațiilor, emoția și naturalețea *jocului* ca simbol metafizic.

Aplauzele continuă mult timp, deși cronica din *New York Times* cu siguranță nu va fi favorabilă... Spectatorii însă par să plece acasă adorându-l pe Mefisto, ceea ce nu e puțin pentru conservatorii Operei metropolitane.

Istoria revizitată prin „Vecini"

EXISTĂ ADEVĂRURI pe care memoria le refuză sau le păstrează fragmentar. Adevăruri rușinoase îngropate imediat după ce au fost dezvăluite. Cazul *Vecini* adus în atenție de cartea lui Jan Gross, publicată în Polonia și recent în Statele Unite, a provocat însă dezbateri aprinse. Povestea este cutremurătoare. În 1941, în orășelul Jedwabne din Polonia, 1 600 de evrei au fost torturați și omorâți de vecinii lor polonezi. Cartea produce nu doar o uluitoare dezvăluire, crimele fiind atribuite până la apariția ei naziștilor, dar și o breșă în stereotipiile de a clasa trecutul în sertare suspendate pentru liniștea memoriei.

Dincolo de cuvinte definitive ca eroi, victime, crime, salvatori, funcționează un întreg eșafodaj istoric cu capcanele și motivațiile lui pentru eroare, rușine, nevoia de supraviețuire, vină și victimizare. Peste toate, umilința ia locul tragediei, istoria își redeschide rănile amorțite pentru a înțelege mai bine trecutul și a ajunge în cele din urmă la o reconciliere. Trauma războiului a fost urmată de fantoma comunismului, terifiantul Holocaust de sinistrul Gulag, victimele s-au transformat în călăi, numărătoarea continuă într-un trecut dilematic, într-un prezent fluctuant, în timp ce memoria păstrează drama în sine, crima în absolut,

luându-și timp să desfacă adevărul în circumstanțe și conjuncturi, scuze și acuze, coincidențe și farse tragice.

Volumul *Vecini* continuă să ocupe scena discuțiilor în presă și televiziune, la mese rotunde și în reviste de specialitate. Ziarele naționaliste poloneze au taxat cartea drept o conspirație a evreilor. Mulți intelectuali, printre care și Adam Michnik, au atras însă atenția asupra unei realități care nu mai poate fi ignorată. Într-un articol apărut în *New York Times* și altul în *The New Republic*, Michnik se definea ca un patriot polonez și un evreu solidar cu drama celor 1 600 de victime din Jedwabne. Relația evrei — polonezi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial este una complicată cu un trecut dureros. Polonezii au fost, ca și evreii — la altă scară — victimele naziștilor, dar și printre cei mai antisemiți, invocînd resentimentele iscate din complicitatea evreilor cu NKVD-ul, chiar dacă în Polonia de după război practic nu mai rămăseseră prea mulți evrei. Întrebarea provocatoare lansată de Jan Gross istoricilor, „Când vom ajunge să știm cu adevărat ceea ce credem că știm?", a scindat societatea poloneză care, în ciuda unui exercițiu democratic avansat în contextul țărilor din Est, nu era pregătită să accepte umilința de a se încărca cu vina unui masacru împotriva evreilor făptuit chiar de polonezi și atribuit automat naziștilor.

Subiectul nu era de altfel nou pentru istorici și specialiști. Într-un volum publicat de profesorul Tomasz Strzembosz în 1999, Jan Gross inclusese un articol intitulat „Evreii și vecinii lor polonezi: Cazul Jedwabne sub ocupația sovietică din vara lui 1941", care însă a trecut neobservat. În 2000, Gross a conferențiat despre același subiect la Universitatea Yeshiva din New York, de asemenea fără ecou. Volumul a fost publicat în Polonia de către o organizație neguvernamentală și cele două mii de exemplare s-au epuizat imediat. Scandalul a început cu o serie de articole și sesiuni academice, investigații asupra autenticității

documentelor invocate de Gross și cazul Jedwabne a ajuns punctul fierbine al mass-media și al dezbaterilor publice. Institutul Național al Memoriei a declanșat investigații ale evenimentelor petrecute în 1941, iar într-un interviu acordat ziarului israelian *Yediot Aharonot*, președintele Poloniei, Kwasniewski, și-a anunțat intenția de a participa împreună cu prim-ministrul Buzek la comemorarea a șaizeci de ani de la masacrul săvârșit la Jedbawne. Monumentul ridicat în memoria victimelor pe care era scris „În acest loc al crimei în masă împotriva evreilor, Gestapoul și jandarmii naziști au ars de vii 1 600 de oameni la 10 Iulie 1941" a fost înlăturat. Numeroși intelectuali, figuri publice, înalți oficiali ai bisericii au recunoscut responsabilitatea polonezilor pentru crime, iar președintele Poloniei a propus o declarație publică prin care să-și ceară scuze poporului evreu, aprobată de 40% din populația adultă a Poloniei, în timp ce 25% s-a declarat în necunoștință de cauză.

Mai mult decât o revizuire istorică, volumul lui Jan Gross, deja apărut în traducere în multe țări europene, propune schimbarea mentalității asupra memoriei colective, dezinhibarea sindromului vinei și asanarea morală a societăților traumatizate în urma războiului și a dictaturilor, prin reformularea complexului victimă-călău, asumarea responsabilității și reconcilierea prin iertare după ce adevărul „este știut cu adevărat".

Jurnalul lui Mihail Sebastian dramatizat

SĂ ADAPTEZI UN JURNAL pentru scenă este o întreprindere dificilă chiar pentru un public familiar cu textul, autorul sau cu universul memorialistic pe care se construiește dramatizarea; un astfel de spectacol poate ușor eșua în monotonie; selecția scenică poate priva opera de esențialitate; spectatorul devine greu de ținut în scaun doar cu confesiuni, memorii, povestiri, dacă regizorul nu va recurge la formule scenice inventive care să susțină cuvântul și să compenseze lipsa de întâmplare.

Spectacolul off Broadway din New York, *Jurnalele lui Mihail Sebastian*, în montarea companiei Keen pornește în plus cu handicapul de a prezenta un autor român necunoscut publicului american, chiar dacă traducerea cărții în limba engleză a stârnit la momentul publicării interesul unor cercuri literare și al criticii de specialitate. Producția americană are însă și multe avantaje: adaptarea scenică este semnată de David Auburn, autorul piesei de succes *Proof (Dovada)* care a făcut carieră pe Broadway în 2001 obținând premiile Pulitzer, Tony Award și Premiul Criticilor de Teatru din New York pentru cea mai bună piesă americană; regia aparține tânărului regizor Carol Forsman, directorul artistic al companiei Keen, în plină afirmare pe scena newyorkeză, între ale cărui proiecte viitoare se află mon-

tarea pieselor *Lecția* și *Cântăreața cheală* de Eugen Ionescu într-o nouă traducere semnată de Tina Howe, la Teatrul Atlantic; actorul care îl interpretează pe Mihail Sebastian, Stephen Kunken, este cunoscut publicului american atât din producții scenice pe Broadway, incluzând *Proof*, cât și din seriale de televiziune de succes ca *Lege și Ordine* sau *The Sopranos*. Spectacolul a trecut cu bine proba publicului și a criticii, obținând atât o cronică laudativă în ziarul *The New York Times* și în revista *New York*, cât și validarea de la stadiul de avanpremieră la cel de producție stabilă în repertoriul off Broadway din această primăvară.

La deschiderea oficială a spectacolului prezentat în sala teatrului de pe strada 45, regizorul a întâmpinat spectatorii la intrarea în sală, iar autorul dramatizării le-a satisfăcut curiozitatea și întrebările după vizionare. David Auburn mi-a mărturisit că a fost în România pentru a se documenta asupra operei lui Mihail Sebastian încercând să afle mai multe despre temperamentul și psihologia eroului său, din întâlniri și discuții cu cei care l-au cunoscut, martori ai epocii, istorici literari sau oameni de teatru. L-am întrebat pe ce și-a bazat selecția din jurnal, care i-au fost criteriile adaptării scenice (spectacolul are coerență scenică, marchează bine locul și timpul, are consistență narativă dar eroul rămâne suspendat de o lume intelectuală nefamiliară publicului străin), ce a predominat în încercarea de a reconstitui soarta creatorului evreu într-un moment istoric ostil, tulburat de ideologii și simpatii legionare. „Viața personală a lui Sebastian mi s-a părut interesantă, relațiile lui cu inteligența românească din acea vreme, disperarea dar și supraviețuirea, speranța, mai ales speranța într-un viitor de care nu avea să se bucure mult timp", mi-a mărturisit Auburn, deși adaptarea sa face mai mult loc descrierii epocii istorice decât complexității psihologice a personajului său.

Acest *one-man-show* nu dispune de prea multe mijloace scenice sau regizorale pentru a-și spune povestea. Actorul strivește

scena, se joacă cel mult cu două flori de plastic, o pereche de schiuri sau un scaun în timp ce își spune partitura întreruptă din când în când de clipuri luminoase sau sonore. Textul este interesant și acaparator, chiar dacă spectatorii nu știu cine este Camil Petrescu sau Nae Ionescu și doar puțini dintre ei pot recunoaște în pronunția numelui Mircea Eliade pe același savant incriminat în romanul *Ravelstein* de Saul Bellow. Am văzut spectacolul cu câțiva prieteni americani care, în pauză, mă invidiau tocmai pentru că știam cine „au fost toți acei intelectuali despre care se vorbește în piesă. Și totul e adevărat?", obsesie veche a publicului american fascinat de biografii, memorii, jurnale...

Stephen Kunken întruchipează un Mihail Sebastian fermecător, curajos, generos, ocolit de dilemele, slăbiciunile, oscilațiile emoționale care reies din cele peste 600 de pagini ale *Jurnalului*. Adaptarea alege o tipologie diferită, un temperament mai simplu și mai clar, ușor de urmărit de spectatorii americani, un personaj care iartă des și se întristează rar, evită judecățile dar și deciziile, fiind mai mult preocupat de relația sa cu fratele Poldi din Paris și cu prietenii intelectuali care îl trădează unul câte unul, decât de plasarea propriei drame în context universal sau în peisajul Europei celui de-al Doilea Război Mondial. Viața personală a lui Sebastian apare astfel destul de săracă și de restrânsă la câteva relații și acelea compromise odată cu radicalizarea ideologică. Drama evreilor din România acelor vremuri este bine conturată în spectacol și ea susține de altfel drama individuală a creatorului obligat să-și creeze refugiu în sine și în operă în așteptarea schimbării istoriei.

Fără să fie o mare producție, *Jurnalele lui Mihail Sebastian* este un speactacol legat din punct de vedere ideatic și artistic, o variantă scenică valabilă care precede aceeași încercare în România unde încă nu au apărut un scriitor și un regizor dispuși să dramatizeze o carte încă actuală și incitantă.

Fără inhibiții: *Bu York & Newcharest*

NEW YORKUL ESTE ORAȘUL care se lasă fotografiat la nesfârșit. Și aceeași imagine va arăta la nesfârșit altfel. Există aici o împerechere de unghiuri, lumini și suprafețe care se îmbină total diferit în funcție de timp și distanță. Înălțimile sunt variabile, deschiderile flexibile și nu de puține ori ai senzația că între răsăritul și apusul soarelui cineva mută vârful zgârie-norilor mai la dreapta, îndulcește liniile sau mai trage în sus câte un turn, o grădină etajată, o scară de incendiu care dublează zidul clădirilor din Village și Soho. New Yorkul stă pe un covor zburător, plutind pe deasupra propriei lui proiecții între brațele râului Hudson, un oraș mișcător în ciuda impresiei de siluetă sigură înfiptă ca un canin uriaș sculptat în piatră și sticlă.

Alex Leo Șerban a fost odată sedus de New York și a revenit câțiva ani mai târziu cu o expoziție de fotocolaj-montaj-decupaj deschisă în *Galeria Est-Vest* de pe strada 38. Aș fi fost tentată să laud autenticitatea impresiei lăsate de acest oraș în ochiul unui străin, dacă nu aș fi știut că Leo Șerban este un iubitor de excentric, ceea ce-l face să aparțină New Yorkului din interior. Așa după cum aparține și Bucureștiului și Parisului, se lasă ocupat de geografii sentimentale, nedorind să imortalizeze cu

aparatul de fotografiat momente și locuri, ci lăsându-se în voia jocului de împerechere-desperechere și în voluptatea altor asocieri.

Expoziția are însă surpriza ei, cuprinde, ca un dialog într-o oglindă când dreaptă, când strâmbă, alăturarea *New York-București*, un București provocator văzut de Mihai Chirilov, un București supus geometriilor afective prin care unghiurile previzibile eșuează într-o fereastră în zid, într-un interior deschis de lumini opace. *București-New York* este și această aventură a doi critici de film care văd altfel și simt dincolo de aparență ritmul și aerul, liniile înalte, joase, groase, sonore, se joacă fără inhibiții cu spațiul, exersând fie sentimental, fie ludic, asocierea a două lumi diferite într-o aceeași istorie redefinită de ochiul lor proaspăt, neconvențional, trecut dezinvolt peste praguri de timp și civilizație.

Bucureștiul lui Mihai Chirilov și New Yorkul lui Alex Leo Șerban refuză clișeul turistic, sunt expresia unei arhitexturi posibile, o ficțiune temperată de minuția detaliului, dar și el scos dintr-o realitate personală. Fotomontajele lor conțin povestiri cu tâlc despre exilul orașului interior. Liviu Ciulei, vizitând expoziția acestor doi tineri *crazy* și totuși conservatori în esență, s-a arătat fascinat de știința alăturărilor discrete, interferențelor perspectivă-retragere, inocență-ambiguitate, prin care două orașe dragi, fiecare altfel, călătoresc unul în celălalt, lăsându-se cunoscute doar cât să rămână la nesfârșit misterioase în această întâlnire curajoasă.

Susan Sontag

ÎN DOAR CÂȚIVA ANI literatura americană a pierdut nume mari, ca Saul Bellow, Arthur Miller, Susan Sontag, John Updike. Pe Susan Sontag am cunoscut-o bine și dispariția ei m-a afectat și la nivel personal. Am întâlnit-o prima oară la Russian Samovar, la aniversarea a 100 de ani de la nașterea lui Brodsky. A vorbit încet, egal, cu simplitate și cu o modestie nobilă în cuvinte și gesturi. Aveam să o ascult apoi în mai multe împrejurări, la mese rotunde organizate de PEN sau în diverse universități unde știa totdeauna să spună lucrurilor pe nume cu eleganță dar până la capăt, fără să-i pese de obsedantul „political correcteness" care a denaturat multe în societatea americană. O femeie puternică, o învingătoare sfioasă, a supraviețuit peste 20 de ani unui cancer, a călătorit în zone confuze sau incomode politic, în Europa și Asia, a încercat să înțeleagă fenomenele în profunzimea lor, a militat fără patos și agresivitate pentru punerea valorilor în locul pe care îl merită, pentru universalizarea culturii americane prin absorbție și păstrarea identității și diversităților, nu prin cuceriri globalizatoare. A scris proză, eseuri, critică de artă, piese de teatru și scenarii de film, și-a asumat destinul de creator ca pe o datorie de a se dărui unor

cauze nemediatizate sau prezentate strâmb în funcție de interese politice, de la războiul din Vietnam la cel din Kosovo, de la tragedia de la Hiroshima la America post 11 Septembrie. Prin dispariția ei se subțiază vocea intelectualilor de curaj, în afara normei, conectați la spiritul și ideile europene.

Cu o aparență rece și o ținută care te puteau intimida printr-o anumită greutate a mișcărilor de sub șaluri și pelerine negre, Susan Sontag era neașteptat de prietenoasă, te privea în ochi, era acolo, curioasă, gata să găsească imediat o legătură care să te situeze într-un peisaj cultural. La cocktailul care a urmat lecturilor din poezia lui Brodsky, m-am dus la ea și m-am prezentat ca scriitoare din România. Un zâmbet cărnos i s-a instalat pe față. M-a luat de mână și s-a așezat cu mine la una dintre mesele de la etajul restaurantului. A rupt dintr-un caiet un colț de hârtie și mi-a scris adresa ei de email, mi-a prezentat un tânăr fotograf și galerist din Berlin care urma să aibă o expoziție la New York, au plănuit să vină împreună la lansarea cărții mele de poezii și fotografii *În cea mai frumoasă viață,* scoasă împreună cu Virginia Joffe, despre care avea să-mi scrie apoi din Paris un frumos mesaj, când era foarte bolnavă, cu puțin timp înainte de a trece în lumea umbrelor. Susan Sontag știa să te facă să te simți bine, citea ce îi trimiteai, aveai senzația că e la curent cu starea literaturii din orice parte a lumii. Și despre literatura română știa uluitor de multe. A fost o mare prietenă și admiratoare a lui Cioran, pe care l-a înțeles și prețuit până la capăt. Emana un aer tonic, natural, nu era nici prețioasă, nici importantă, un spirit alert admirabil echilibrat cu o bună știință a fenomenelor, persoanelor, lumii prin care a trecut frumos, o artistă autentică, lărgind spațiul în jurul ei.

În oglinzi inegale

OBSESIA ORICĂREI CULTURI MICI este de a se face cunoscută și, mai ales, de a determina recunoașterea internațională a valorilor pe care le consideră fundamentale. De multe ori însă, ceea ce în interior pare major și important poate să nu aibă efectul scontat în confruntarea cu așteptările și gustul unei piețe străine.

Să fie de vină calitatea traducerilor? Sau poate universul prea „special" al literaturii respective? Cultura română rămâne oarecum frustrată că Eminescu, Blaga, Arghezi, Nichita Stănescu sunt complet necunoscuți în lume, în timp ce, spre exemplu, poeții avangardiști (de la Celan și Tzara la Gherasim Luca și B. Fundoianu) și-au creat o legendă atât în Europa, cât și în America. Din nou, pentru că au fost traduși la timp și bine? Pentru că au plecat în străinătate și unii au scris în limbi de circulație? Sau pentru că au făcut parte dintr-o mișcare literară modernă și novatoare, integrându-se în spiritul cultural care excita lumea europeană într-un anume moment istoric? Pe de altă parte, vorbind de proză, de ce țăranul rus are universalitate în timp ce al nostru rămâne marginal și greu de receptat pentru un cititor străin? Să fie o conspirație, un capriciu al marilor culturi? O nepricepere a noastră în a ne selecta autorii

și operele demne de a fi cunoscute? O strategie neprofitabilă a promovării și traducerilor?

Întrebările vor persista probabil mult timp, se vor adăuga nuanțe și se vor atenua stridențe, dar obsesia traducerilor care să facă o gaură în cerul marilor culturi va continua să frământe autori, traducători, editori și manageri culturali. Oricăror lamentații și complexe, scenarii și prejudecățile le sunt oricând de preferat încercările, chiar dacă par asemeni picăturilor de ploaie în ocean. Este ceea ce au ales să facă editorii antologiei de poezie română modernă și contemporană *Born in Utopia*, reunind 66 de poeți și 100 de ani de poezie, aruncându-i în spațiul vast american cu speranța că cineva, cândva, va găsi poate în acest volum câteva voci originale, emoții nefardate, profunzimi și ludic, nonconformism și modernitate, prospețimea și curajul de a sintetiza și depăși chiar, spiritul unei țări mici în care poezia a fost, timp de 50 de ani de dictatură, cea mai bună politică și economie.

În paralel, în România, a apărut sora acestei cărți, antologia *Naming the Nameless,* 36 de poeți americani contemporani, pentru care vor exista suficienți cititori români dornici să aibă mostre de autori fie ai „limbajului", fie gnostici ori refractari la încadrarea în școli sau curente, voci individuale traversând 40 de ani de poezie americană împotriva valului (main stream). Selecția aparține lui Leonard Schwartz și Ed Foster, cel de-al doilea fiind directorul Editurii Talisman, la care este publicată antologia română, *Born in Utopia.* Dar legătura revelatoare între celor două cărți apărute în oglinzi inegale, fiecare însă cu strălucirea și reflexele ei particulare, este prezența lui Andrei Codrescu, deopotrivă poet român și american. În *Born in Utopia* el apare în postură multiplă, ca poet antologat, semnatarul prefeței și autorul traducerilor din Blaga. De altfel originalitatea și poate reușita celor două volume constă și în faptul că mulți dintre

poeți sunt traduși (în română sau în engleză) tot de poeți, asigurând fluiditatea transpunerii.

*

Asocierile acustice ale literelor în interiorul cuvântului sunt la fel de importante ca explicațiile logice. Copiii învață să vorbească asociind cuvintele cu obiecte sau persoane pe care le pot vedea și atinge. Când reperele reale lipsesc, imaginația construiește pe baza informațiilor care pot fi procesate de creier, imagini descriptive, un mic film în care sensul cuvântului este înțeles prin derularea „poveștii" cuvântului respectiv.

Tot la fel se învață o limbă străină. Până să se instaureze în structurile mentale făcând cuvintele să țâșnească direct, natural, „netraduse în gând", fără ca noi să le percepem procesul de prelucrare, limba străină operează cu imaginile cuvântului transpus din limba maternă. Filmul cuvântului tradus precede rostirea lui. Învățăm un cuvânt străin când imaginile lui în limba maternă și în cea pe care vrem s-o vorbim se suprapun. Abia atunci spunem că „gândim" într-o limbă străină. Sau, mai poetic, putem visa în ea.

Uneori, expresii care în limba maternă sunt savuroase și pline de semnificații, traduse într-o limbă străină pot să nu producă efectul scontat, eșuând în expresii terne, placide, lipsite de strălucire. Limbajul e mai mult decât cuvintele care-l compun. Adună și operează cu referințe culturale, mituri și transcendențe, matricea filosofiei populare și stadii succesive de civilizație, reglate de muzicalități, accente și trimiteri subtile la contextul istoric. La rândul ei, limba reunește toate poveștile cuvintelor ei, imaginile vitale și unicitatea metaforelor, recreând lumea de la zero în cheie specifică.

În cazul special al scriitorilor, emigrarea înseamnă înainte de toate emigrarea într-o limbă străină. Procesul este egal cu o renaștere înăuntrul altui înveliș de cuvinte sau alteori cu o moarte,

simbolică și ea, dar nu mai puțin tragică. Impactul psihologic al acestei dislocări profunde depășește efortul de a învăța o limbă nouă. În plus, se poate întâmpla ca, deși reușind să stăpânească foarte bine limba de adopție, un scriitor să nu poată totuși crea în ea, lipsindu-i nuanțele intime ale limbajului, nereușind să activeze la intensitatea dorită ramificațiile mentale creatoare și producătoare de inefabil.

Mulți scriitori emigrați într-o altă cultură își simt identitatea alterată, se trezesc dezrădăcinați, temători și nesiguri, inventându-și un spațiu intercultural în care vor rămâne suspendați și pe care îl vor invoca ca pe un refugiu sau ca pe o scuză pentru imposibilitatea de a-l domina de pe ambele maluri. Scriitorul se simte trădat de cel mai puternic aliat al său, limba, neputincioasă în a-l mai exprima în profunzime.

Tema traducerilor și a relației scriitor-traducător a făcut de-a lungul timpului subiectul a nenumărate dezbateri și colocvii. Literatura lumii este plină de traduceri remarcabile. Grație lor au ajuns la noi manuscrise vechi și lucrări sacre, autori universali și lucrări de referință, dar relația *traduttore-traditore* (traducător-trădător) preocupă încă mulți creatori și teoreticieni ai limbajului. Elementul esențial al acestei controverse este metafora însăși, codul ei și găsirea cheii potrivite în descifrarea simbolurilor. Corectitudinea transpunerii nu are mare relevanță aici. Limba este un animal misterios, pe de o parte mitologic, pe de altă parte viu și de necuprins. Metafora își protejează unicitatea, își încuie bine magicul și face cheia scăpată.

III
Note de călătorie

La capătul lumii: Patagonia

DESPRE PATAGONIA am ştiut la început că nu există. Mi-am imaginat apoi totul altfel: oameni înalţi, cu cioc argintiu, costelivi şi cu priviri albastre, cu picioare lungi, sărind peste mici lacuri purpurii, cu privirea fixată la munţii portocalii care se ridică în jurul unui peisaj cafeniu; bărbaţi deşiraţi ca nişte Don Quijote într-un pustiu de gheaţă prin care pinguinii se clatină greoi iar din vârfurile ascuţite ale munţilor ies aburi magici.

În sfârşit ajung în Patagonia reală, cea de pe hartă sau din afara ei, Antarctica chiliană, în cel mai de sud punct al Emisferei Sudice, după un zbor de şase ore cu avionul din Santiago de Chile, oraşul înconjurat de Anzi veşnic înzăpeziţi.

Un ţinut auster şi golaş, întinderi monotone — aşa arată primul contact cu Punta Arenas, capitala Ţării de Foc, un orăşel prin care turiştii trec grăbiţi spre parcurile şi rezervaţiile naţionale, un nod de întâlnire pentru avioane, autobuze, oceane şi oameni. Inevitabil, orice călător în Patagonia în căutarea spectacolului naturii va trece prin Punta Arenas şi toţi vor conveni că „acolo nu e nimic". Când ni se promite excepţionalul, nu mai suntem dispuşi să acceptăm nicio normalitate. Înainte de a ajunge în Punta Arenas am văzut multe feţe dezamăgite la

întrebarea „Ați fost în Patagonia? Ați zburat la Punta Arenas?" Chipul femeilor luau un zâmbet atotștiutor ironic: „Da. Acolo nu e mare lucru. Doar un vânt îngrozitor. De fapt, nu e nimic de văzut acolo."

În acel nimic văzut de unii la Punta Arenas anotimpurile se încalecă în doar câteva ore, strâmtoarea Magellan sclipește, clipește în soarele de noiembrie (în Emisfera Sudică începe primăvara), fulgi de gheață lovesc fețele încordate în căutarea aventurii, copacii tăiați în forma capetelor de pe Insula Paștelui se îndoaie de vânt. Straturi de lumină colorată se insinuează între norii groși cu forme greoaie, întinderile au monumentalitate, linia orizontului e mai departe, o liniște gravă și senină în același timp, la fel ca și oamenii, se instaurează, o liniște purificată asemeni consistenței ghețarilor, o liniște de sfârșit de pământ, fără tensiune, fără tragism, asumată, înțeleasă, acceptată, o liniște tonică în care așteptările își slăbesc ambiția, nervozitatea, clocotul nerăbdării și pregătesc marea călătorie spre locul unde pământul se sfârșește cu adevărat — ghețarii din Antarctica chiliană.

E curios că acolo se nasc, îmbătrânesc și mor oameni, că mai există și alți oameni în afară de puținii turiști, și ei în trecere, privind spre altceva. Punta Arenas este cu adevărat un loc de tranziție, de la real la magic, de la ocean la ocean, de la imaginar la fantastic. Drumul spre Puerto Natale e doar un preambul firav a ceea ce va urma: copaci schimonosiți, fără frunze, toți îndoiți în aceeași direcție de vânturile puternice, arbuști și tufe de *califante*, pășuni împrejmuite de garduri ori păduri fantomă din care au rămas doar trunchiuri contorsionate ca o aglomerație de sculpturi stranii abandonate la jumătate de un artist obsedat de formele împletite ale unei naturi schimbătoare. În Patagonia, într-o singură zi poți trece prin toate cele patru anotimpuri, ne repetă mereu băștinașii cu oarecare mândrie. Femeile înțeleg cel mai bine și zâmbesc satisfăcute: „Ce frumos!"

Apar munții cu câte o coamă de zăpadă, oceanul e gri, acoperișurile caselor și aici intens colorate, nori pufoși, albastrul dominant își filtrează nuanțele în cer anunțând explozia din faliile ghețarilor. În jur, tufe înflorite galben și roșu, drumul continuă cu cascade, lagune cu apă amară, pășuni cu lame, cârduri de condori și, în fine, vârful înzăpezit al munților *Torres del Paine* cu reflexe portocolii și violet într-o zi clară de primăvară — mare noroc că îi putem vedea, ne explică ghidul, sunt turiști care așteaptă câteva zile să se ridice ceața. Veste de salvare, echipament călduros împotriva frigului, ploii și vântului. Suntem duși în bărci mici până la vaporul ancorat în larg.

După numai o jumătate de oră de navigat ajungem în dreptul blocului uriaș de gheață — bătrânul ghețar Grey satisface așteptările tuturor. Este albastru, cu inflexiuni verzui, imens, patagonez, spectaculos, din care bucăți se desprind mereu spre deliciul turiștilor. Faliile au în dreptul rupturilor o culoare și mai intensă, albastru de metil, de gențiană. Chiar și piatra prețioasă chiliană, lapislazuli, are tot culoarea ghețarilor, un albastru de data asta intens, compact. O lume construită pe albastru.

Patagonia are puterea de a esențializa amintirile, de a purifica impresiile. Când ajungi tocmai acolo, tocmai la capăt de lume (nu știu de ce o asociez doar cu sfârșitul) lucrurile încep să se aleagă, se simplifică, se clarifică, există o luptă pentru supremație între lucrurile care dăinuie și cele ce vor fi eliminate de memorie, de percepție, de senzorial. La sfârșit de lume apele se decantează, au un moment de unificare, așa cum Pacificul și Atlanticul sunt tot una în strâmtoarea lui Magellan, după care natura își sintetizează formele — oceanele se strâng într-un ghețar albastru care peste câteva sute de ani se va topi și va dispărea și el în aceleași oceane și în alte pământuri.

Îmi imaginez ce ar rămâne după topirea unui ghețar, câte mistere, câte obiecte aparținând altor lumi nu vor ieși la suprafață.

Văd civilizații pietrificate alunecând pe munți la vale, vieți mici, banale, din care nu a mai rămas decât un sâmbure, o bucățică de os, o piatră inegală pe care unii o vor culege s-o așeze alături de colecția de pietre și scoici adunate de pe plajele lumii. Antarctica este ca ultima parte a unei răsuflări ușurate, când în sfârșit te-ai convins că există, te-ai liniștit, după ce ai verificat la fața locului miracolul. Patagonia are o astfel de calitate — de a vindeca de suspiciune, de a anula sfârșitul absolut și de a aduce în schimb evidența trecerii mereu în altceva.

Dormim o noapte în singura cabană din *Puerto Natale,* în camere mici cu paturi suprapuse, încălzindu-ne de la o sobă cu lemne de pe holul îngust, cu sentimentul că ne aflăm în pustietate, în plină aventură. A doua zi plouă torențial. Vântul puternic ne lipește stropii de gheață de obraji. „Nu vom vedea nimic", ne spunem unii altora, încă obsedați de „a vedea" vârfurile munților *Torres del Paine*, peisajul suprarealist promis în ghidurile turistice, imaginile fantastice mediatizate prin cărți poștale și filme documentare. Ne îmbrăcăm în salopete groase impermeabile și bocanci; peste noapte, iarna se întorsese în Antarctica chiliană. O barcă de cauciuc ne va coborî spre strâmtoarea Magellan, oprindu-ne să vedem ghețarii Serano și Balmaceda. De acolo nu există altă cale de întoarcere decât navigația șase ore pe râu în jos.

Plouă continuu și nu apare nicio barcă. Lângă mal se află rulota unde trăiește probabil temporar un pescar chilian. Vântul și ploaia bat amenințător. Suntem singurii turiști în acea zonă, deși acesta este sentimentul fiecăruia ajuns în Patagonia — că s-ar afla singur la capătul lumii sau că ar fi singurul care a ajuns acolo. Ușa e deschisă și ne adăpostim în rulota austeră a presupusului pescar. Cântăm prostește cântece revoluționar-patriotice de pe vremuri, fals și disperat. Într-un târziu apare și barca. Ni se împarte un echipament complicat, care peste hainele

noastre și așa groase ne face să arătăm ca niște cosmonauți ciudați aruncați la întâmplare pe un teritoriu necunoscut.

Plouă devastator. Coborâm în mare viteză pe râul Serano într-un peisaj fabulos, cascade, râuri paralele cu apa de culori diferite, munții acoperiți cu zăpada căzută în noaptea precedentă, ghețari împietriți. Vântul se întețește și valurile sunt tot mai mari, barca ne aruncă violent, sunt speriată, mă uit în ochii comandantului care privește fix în față, zâmbindu-mi încordat. Spiritul de aventură și așa fragil la mine dispare cu totul. Mi-e pur și simplu groază. Mi se pare stupid să te pui într-o barcă în Patagonia și să te lași în voia naturii. Văd un ferpar mic: *Firan dispărută în Strâmtoarea Magellan*. Simt în stomac salturile uriașe ale bărcii. Strig, spre amuzamentul celorlalți, și ei probabil speriați, dar eliberați prin țipetele mele.

Din vârful unui ghețar se aude un bubuit îngrozitor. Ghidul chilian ne zâmbește liniștitor: „Nu-i nimic. Aici așa se aude în permanență. Se crapă blocul, dar nu se va întâmpla nimic." Între timp, afară se face toamnă. Ajungem în sfârșit la țărm, unde ne așteaptă autobuzul. Păstrez fotografia mea în barcă, chipul desfigurat de groază.

Țara de Foc defilează înapoi cu natura bine gradată în spectaculos prin fața ochilor noștri deja obișnuiți cu neobișnuitul. Drumul adună Patagonia la loc — câmpiile cu trunchiuri răsucite de copaci despuiați, câte un struț, lumina filtrându-se în straturi suprapuse, la marginea lumii, de unde mereu un deget îmi iese afară.

India — Împotriva cuvintelor
I

Călătorie în timp

INDIA ÎMI BÂNTUIA VISELE DE MULT, doar că nu-ți amintești întotdeauna visele iar unele ți se dezvăluie doar când ești suficient de copt. În tinerețea mea din România îl invidiam pe Eliade pentru experiențele lui esoterice indiene, îi citeam fascinată povestirile și încercam să-mi imaginez acel spațiu al inițierii spirituale unde eram convinsă că nu voi ajunge niciodată. Așa că i-am amplificat cum m-am priceput misterul și am alungat-o prudentă de pe harta călătoriilor posibile în viața asta. În plus, nu credeam că India e un loc unde să te duci ca vizitator, ci doar ca explorator al unui univers încifrat, loc de învățătură și de formare. Poeți, artiști, filosofi au meditat pe treptele din Varanasi, s-au purificat în Gange, au respirat din moleculele unei civilizații vechi de 4000 de ani și pretind că și-ar fi tras de acolo rotunjimea operei și simplitatea esențială. Iisus ar fi fost acolo în pelerinaj și ar fi rămas mai mulți ani desăvârșindu-și cunoașterea. Cu timpul, dintr-o țară, India s-a transformat, în mintea mea, într-o idee.

De când m-am stabilit în America am căpătat și eu multe reflexe americane, pe unele mi le amendez la timp, pe altele le accept și mă bucur de ele. Călătoresc mult, și asta îmi dă energie și timp. Fiecare loc nou am senzația că mă întinerește, după cum curiozitatea mi se pare că poate să întârzie căderea nopții. În ultimii ani tot mai mulți americani călătoresc în India și la întoarcere poți auzi de obicei același lucru: *fascinant*... fără prea multe detalii, ori *interesant, dar multă sărăcie*... Ceea ce la urma urmei se poate spune despre multe locuri pe lumea asta. Stârnită de valul de excursioniști americani și de reclama agențiilor de turism, *Incredible India!*, pe care o poți vedea peste tot, de o dorință mai veche a soțului meu, am ajuns în sfârșit în India. La o vârstă la care înțelesurile, câte sunt, se așază, la care te împaci și cu cele cucerite și cu cele abandonate.

Am crezut că mă duc oarecum pregătită, am citit ghiduri și jurnale, am văzut filme și fotografii, mi-am luat haine subțiri și albe, pălărie de soare, măști de praf și antibiotice, sprayuri împotriva țânțarilor și pastile contra malariei, sfaturi de la prieteni americani proaspăt întorși de acolo sau indieni care trăiesc la New York. Mi-am făcut o mulțime de vaccinuri. Mă simțeam oarecum eroică îmbarcată pe Air India gata să zbor aproape 20 de ore cu sentimentul că o dată în viață merită să vezi Taj Mahalul.

De unde să știu că aveam să fiu curând strivită de propriile mele închipuiri și limite de turist naiv care are un program de vizitat cu ambiția să nu scape nimic. India avea o dimensiune temporală pe care la început n-am perceput-o. Era de altfel timpul însuși. Înghițind istoria și viitorul deopotrivă. O energie etern curgătoare care îți lasă însă impresia încremenirii. De aici a început totul. Credeam că voi călători într-o țară și descopeream că de fapt călătoresc în timp, într-o lume în care ordinea convențională a fost anulată, instituțiile nu par să existe, legile

sunt înlocuite de idolatria pentru cei peste 300 de milioane de zei, iar oamenii și-au asumat tacit eternitatea, trăind pasivi și resemnați în așteptarea reîncarnării viitoare. Așa se face că India avea să-mi apară nealterată de orice formă de civilizație, egală cu ea însăși de mii de ani și probabil aceeași pentru încă mult timp de acum înainte.

New Delhi. *Imagini abundente, vise carnale*

Am fost îndemnată să țin un jurnal. Nu am disciplina jurnalului. M-am simțit mereu stingherită de câte ori am încercat să-mi contabilizez trăiri, vise, stări, amintiri, mi se pare un exercițiu vanitos să-ți înregistrezi zilele, dar de data asta m-am decis să urmez sfatul, timorată de ideea unui loc puternic și a unei experiențe pe care poate aveam să n-o mai repet niciodată. Așa că în prima zi am notat conștiincioasă:

Aterizăm spre miezul nopții pe aeroportul din New Delhi. Sălile de sosire sunt în construcție, inundate de praf și căldură stătută. Pe drumul spre hotel stau cu fruntea lipită de geamul autocarului. Nu e însă prea mult de văzut. Întuneric și praf. Orașul pare pustiu, din loc în loc câte o lumină firavă, oameni dormind sub corturi și în paturi de bambus chiar pe marginea autostrăzii, câini jigăriți fără somn, câte o vacă în mormane de moloz. Tot orașul e în reconstrucție, ni se spune, nu ca pe o scuză, ci cu mândrie. Toată țara e, doar că în cele două săptămâni cât am călătorit mii de kilometri, nu aveam să vedem prea mulți lucrând.

Hotelul contrastează puternic cu peisajul parcurs. Un Crown Plaza pe standard american. Baia strălucește în oglinzi, lumini, marmoră albă și neagră. Încerc să mă gândesc cât ar fi ora la New York, dar rămân încurcată între zi și noapte, fusuri orare și continente. La urma urmei timpul e atât cât sunt eu. Și unde sunt. De câte ori călătoresc în Europa și fie „pierd", fie „câștig"

șase-șapte ore, mi se pare inutilă încercarea noastră de a împărți eternitatea în clipe doar pentru a le aduna sau scădea apoi, pentru a ne explica devenirea sau dispariția. Nuanțele timpurilor gramaticale au mai mult tâlc, accept trecutul ca imperfect și mă trezesc partizană cu mai mult ca perfectul, cu prezentul continuu și viitorul imediat. Dau drumul la robinet și timpul începe să curgă egal în chiuveta în formă de scoică. Îmi aduc aminte în ultimul moment să mă spăl pe dinți cu apă minerală. Pe un perete e atârnată o lanternă. O privim curioși bănuind că nu e doar un obiect de decor. Și nu era. Lumina se stinge de câteva ori pe zi, iar noaptea pentru multe ore, oprind și aerul condiționat. E martie și sunt deja peste 35 de grade Celsius. Adorm fără să înțeleg prea bine unde sunt.

A doua zi ne ducem direct în Old Delhi și luăm șocul în plin. Viața izbucnește violent în stradă încă de la primele ore ale dimineții. Acolo pare să se întâmple totul, sub cerul descoperit, pe marginea drumului. Indienii trăiesc fără să aibă nimic de ascuns. Și cei mai mulți, fără să aibă chiar nimic. Shahjahanabad, cartierul vechi, pulsează de trupuri, culori, mirosuri, animale care forfotesc printre ricșe și motociclete pe care de obicei circulă o familie întreagă, cu copiii striviți între cei doi părinți.

Aerul vibrează de mișcare, claxoane, de agitația comercianților de tot felul între zidurile jupuite și balcoanele fostelor conace din secolul al XVII-lea, pe vremuri cu lambriuri de lemn sculptat, acum smulse ori în paragină. Prin pereții dărâmați și tavanul căzut poți să vezi înăuntru unde forfotesc alte trupuri, în *sari* sau cearșafuri albe. Nu e de altfel mare diferență între înăuntru și în afară, locuințele sunt mai mult adăposturi, destul de discutabile, împotriva musonului care nici el nu poate prea mult spăla din praful și resturile ce se adună în lunile de secetă și pe care nimeni nu pare să le curețe vreodată.

Sub o pancartă pe care stă scris *pește proaspăt* un bărbat spintecă pe marginea trotuarului o căruță cu pește, lângă el altul

decapitează pui, în cazane mari clocotește curry, la zeci de gherete se vând limonadă și iaurt. Din loc în loc, pe câte un scaun scos în stradă, bărbații se tund sau se bărbieresc între ei. Femeile purtând copii în brațe și coșuri pe cap cară nisip și cărămizi dintr-un loc într-altul, pentru reparații sau construcții care astfel par să dureze secole.

Pe dughene, tarabe improvizate, sau pur și simplu pe jos, se vinde tot ce mâna omului poate produce, din bumbac, metal, pietre semiprețioase, lemn, mătase sau lână, din os de cămilă și fildeș de elefant, culorile abundă, un nesfârșit bazar se întinde pe străzi înguste și piețe aglomerate, în jurul celei mai vechi și mai mari moschei din India, Jama Masjid, construită de 5 000 de muncitori, din 1650, timp de șase ani, la ordinul împăratului Shah Jahan, același care avea să ordone ridicarea Taj Mahalului. Ne descălțăm. Să mergi desculț nu e însă foarte tentant, murdăria continuă și în curtea interioară. Ne punem niște cipici largi de hârtie albastră care ne fac să semănăm cu niște chirurgi ciudați hoinărind prin spațiile unei civilizații defuncte.

Cineva își aduce aminte că în 2006 au fost puse aici două bombe. Grăbim pasul aiurea privind în jur suspicioși. În curtea moscheii în care pot încăpea peste 25 de mii de credincioși, zac la umbră câțiva musulmani epuizați de căldură sau de foame. Ori poate de lene, comentează o turistă indispusă. Ziua roiesc muștele și spre seară țânțarii. Iar de sus se năpustesc lugubru corbi și ulii atrași de putrefacția mormanelor de gunoaie și resturi care flanchează artera comercială principală, Chandni Chowk, care începe de la treptele moscheii și duce la Fortul Roșu și templul jainist Digambar. Copii de toate vârstele ne împresoară făcând tumbe, cerșind, încercând să ne vândă tot felul de fleacuri ori cerând de mâncare. Unii își freacă părul, ceea ce înseamnă că vor șampon, alții mimează scrisul așteptând să le dăm pixuri. India e plină de copii care cresc mai mult goi, pe

marginea drumului, până vor ajunge adolescenți costelivi care tot pe marginea drumului se vor plimba de dimineață până seara în căutare de forme de supraviețuire.

Cu cât înaintezi pe strada principală, cu atât aglomerația devine mai sufocantă, ricșele trec la milimetru de autobuze jerpelite, fără ferestre și fără acoperiș în care probabil se pot înregistra recorduri la numărul de călători care pot fi stivuiți înăuntru și stratificați deasupra. Le vezi trupurile atârnându-le pe uși și capetele ieșite prin tavan. Motocicletele feresc în ultimul moment câte o vacă scheletică. Mare diferență între vacile din orașe și cele de la sate nu există. Nu pasc, caută în gunoaie, trag de câte o sticlă goală de pepsi ori de un cauciuc spart de mașină. Când nu mai dau lapte, sunt lăsate libere să hoinărească pe străzi, mănâncă și ele ce apucă, la fel ca oamenii. Cei mai avantajați par să fie porumbeii. Toată lumea îi hrănește, chiar și cei mai săraci. E un gest sfânt să dai de mâncare păsărilor, iar cele sfinte au prioritate într-o lume în care sufletele sunt egale. Dar doar cele ale animalelor, păsărilor, gâzelor și amărâților. Cele din castele nobile sunt invizibile.

Prima zi a fost excesiv de lungă. Timpul și-a făcut de cap profitând de indecizia mea de a mă instaura într-un cadru real și a accepta convențiile obișnuite prin care lumea poate fi percepută. Simțeam cum creștea un loc diferit de tot ce întâlnisem până atunci. Avea nevoie de timp să se instaureze în dimensiunile obișnuite, așa că am profitat de ieșirea în gol pentru a decodifica picătura concentrată de Indie care credeam că e New Delhi.

Nu-mi dau seama cum de am reușit într-o singură zi să vizităm și orașul vechi, și monumentul funerar al lui Gandhi, ridicat pe locul unde a fost incinerat, acum un parc cu vegetație luxuriantă, iar în mijloc cu o flacără ieșind dintr-o piatră neagră de granit, să petrecem câteva ore la Mausoleul Humayun, o copie

mai mică a Taj Mahalului, înconjurat de grădini și temple, un loc de o frumusețe liniștită, unde mirosul florilor se face în sfârșit simțit, să ajungem la ora rugăciunii de seară la templul hindus Birla, din secolul al XVII-lea, unde un guru învești-mântat în culori vii și cu ghirlande de orhidee atârnându-i de gât incanta în fața credincioșilor așezați în poziție de lotus pe podea, să vizităm și zona guvernamentală cu India Gate, Fortul Roșu, Palatul Parlamentului și Qutab, cel mai înalt minaret de cărămidă. Toate ca o înghițitură mare condimentată care ne răscolea simțurile și pe care fiecare se străduia s-o digere cum se pricepea mai bine. Ne ascundeam unii de alții surpriza și senzațiile, încercam să părem detașați, deși eram cu toții răscoliți vizual, olfactiv, cultural, și era doar începutul unei aventuri într-o lume fără egal și fără pretenția de a se vinde altfel decât e în realitate, cum aveam să descoperim în zilele următoare.

La prânz, în loc de dejun (care e adevărat că trebuia să se petreacă într-un loc nu tocmai atrăgător, înconjurat de roiuri de muște și mirosuri înțepătoare), am preferat să umblăm pe străzi, ocolind câinii vagabonzi, lovindu-ne de îmblânzitori de șerpi, copii și cerșetori, am încercat să traversăm strada spre intrarea într-un parculeț prăfuit, dar cum nu erau semafoare, a fost imposibil, am renunțat, iar seara eram pe o terasă într-un cartier al clasei mijlocii, unde un prieten ziarist francez trăiește de peste un an, îndrăgostit de India și de oamenii ei.

Mâncăm la lumina lumânărilor curry, și Frederic ne prezintă invitații lui, cam treizeci de prieteni de naționalități diferite care pentru câteva luni, ani sau vieți s-au decis să trăiască în New Delhi. Nu mă mai miră nimic. Beau vodcă din Tadjikistan adusă de un producător de film, mă întrețin cu Răzvan, un tânăr om de afaceri român care îmi șoptește la ureche că India începe dincolo de New Delhi, din punctul lui de vedere singurul loc unde poți rezista ca străin, să mă pregătesc deci, n-o să mă ducă

mintea câtă sărăcie voi vedea, conversez apoi cu o poloneză senină și blondă care îmi ridică moralul vorbindu-mi despre marea dragoste și mi-l prezintă pe Raj, prietenul ei, grație căruia India e un basm, cunosc două elvețience excesiv de înalte care tocmai au sosit în oraș, li se pare excitant mușuroiul uman în care au intrat, dar ele nu doresc decât să vadă Taj Mahalul, mă fotografiez cu patru hinduși cu turbane colorate care zâmbesc bonomi și înțelegători la întrebările mele, parte din politețe, parte pentru că nu vorbesc prea bine engleza. Ei sunt *shick*, îmi explică, nu cumva să-i iau drept musulmani, iar culoarea diferită a turbanelor nu era pe vremuri întâmplătoare, diferența caste, meserii, ori triburi războinice.

Apare și un politician local îmbrăcat elegant, care după câteva pahare de vin franțuzesc deconspiră vehement corupția instituțională de sus până jos, noroc că băiatul lui e doctor în America. Dar nici America, mă consolează, n-o mai duce tocmai glorios. Mâncarea piperată îmi sfredelește stomacul, țânțarii sunt strălucitori în lumina lumânărilor, nu mi-e somn, fusul orar nu mai are nicio putere, curiozitatea e ca un drog. Simt că toate pot fi amânate aici oricât, că timpul e chiar un șuvoi energetic în care poți să-ți înmoi doar un deget sau să te lași acoperit cu totul, până la dispariția limitelor.

În cele două săptămâni pe care aveam să le petrec înăuntrul Indiei cuvintele au înghețat de multe ori, s-au întors spre sensuri uitate sau neștiute, și-au cântărit consistența ori s-au reinventat din mers pentru a putea duce încărcătura unei realități intense și diferite de expresia cu care le-am obișnuit. Am călătorit mii de kilometri, cu mașina, trenul sau avionul, cu elefantul, cu ricșa sau barca pe Gange, prin mai multe state, unele preponderent musulmane, altele hinduse, la temple jainiste sau budiste, pe elefanți la fortul din Jaipur, orașul roz, de culoarea nisipului, în Agra la Taj Mahal, construit de un nebun îndrăgostit (deși

avea 5 000 de soții, amante și sclave), la templele Kamasutrei din Kajurahu, la Orcha, cel mai grandios palat al plăcerilor și decadenței, unde oamenii continuă să aștepte descărnați și resemnați la soare trecerea din viața asta în cea viitoare, împreună cu vacile, maimuțele și cămilele din jurul fântânii din piața centrală, la fel de sute de ani, am ajuns la Varanasi unde incurabilii, leproșii, asceții, aventurierii și credincioșii vin să moară pentru ultima oară, cu promisiunea că sufletul le va merge direct în rai oprind ciclul reîncarnărilor, am înconjurat stupe budiste rostind mantre în Nepal și am privit cum cenușa trupurilor incinerate era măturată în râu, în peisaje halucinante, în fața templelor care adăpostesc idoli ai cultului falic.

Sunt însă abia după prima zi în India. Mi se declanșează vise abundente, carnale, ca și cum mi s-ar fi deschis cine știe ce canale ancestrale, ori s-ar fi crăpat un univers senzorial bine ferecat de educație sau de inhibiții. Visez chipuri din copilărie, exagerat de mari și de vii, detaliile unor întâmplări din trecut pe care le credeam rezolvate sau depășite, totul puternic și aproape, imagini care trec din vis în realitate și se întorc apoi în camerele întunecoase. Și nu mai știu dacă am pierdut cheia sau am ascuns-o bine.

II

Jaipur

DUPĂ DOAR DOUĂ ZILE petrecute în New Delhi, India pare un loc amestecat în culturi suprapuse, abandonat de toți cuceritorii incapabili până la urmă să-l înțeleagă în profunzime ori să-l domine până la capăt. Poate de aici și impresia că orașul nu are personalitate. Arhitectura britanică se diluează în spații prăfuite, senzația de oraș în reconstrucție e mult mai palidă decât aceea a decrepitudinii și părăsirii.

Din New York vorbeam despre India ca despre o țară în mare expansiune economică, gata să primească infuzia de capital străin (asemeni Chinei?), să folosească inteligența tinerei generații de computeriști ori medici, pe care în America îi vezi peste tot. Odată ajunși acolo nu am găsit însă prea multe semne de revigorare. Viitorul se ascunsese de noi. Dacă în China comunismul a impus disciplina și rigoarea muncii, anulând valorile spirituale, India nu poate fi înțeleasă în afara religiei care domină viețile celor împăcați cu natura și soarta până la contemplarea existenței acesteia în așteptarea reîncarnărilor viitoare.

Nu știu unde sunt cartierele moderne, clădirile înalte de sticlă, spațiile elegante de afaceri și birourile economice despre care se vorbește. Și totuși ele există, mi s-a spus. Visul oricărui indian este ca de la serviciu să meargă la un club de fitness, să bea cocktailuri pe marginea piscinei. Poți aștepta și 12 ani pentru a deveni membru al unui astfel de club în New Delhi. Sistemul castelor funcționează și azi. Cei bogați se lăfăiesc în vile și palate, au servitori, grădinari, șoferi, bucătari. Un servitor e ieftin, mi se spune, cam 20 de dolari pe lună. Din ceea ce văd în jurul meu însă, toate par pure fantasmagorii.

Un prieten american, aflat într-o călătorie de afaceri cam în aceeași perioadă în India, a rămas surprins de povestirile mele, el fusese „escortat" doar în astfel de locuri, purtat cu avioane particulare dintr-un oraș în altul, cazat în palate și copleșit de opulența unui strat subțire, invizibil, care pare să nu aibă nicio legătură cu marea de trupuri a cărei singură performanță este supraviețuirea.

În cele două săptămâni am descoperit în schimb o lume densă, vibrantă, într-o copleșitoare conspirație cu timpul pentru care cuvintele ar trebui reinventate sau reinvestite spre a descrie spiritul unei planete străine crescute în subcontinentul asiatic.

India nu seamănă cu nimic la nivelul desfășurării umane, deși peisajul, templele sau palatele sale pot fi comparate cu altele asemănătoare în alte zone din Asia. Emoția, aici, este legată în special de oameni. Oameni în armonie cu natura și animalele, cu soarele torid și ploile torențiale. Oameni care forfotesc fără încetare, chipuri resemnate, trupuri uscate, priviri senine, o împăcare firească, deloc tragică, deloc forțată, cu fatalitatea. Oameni care mănâncă pământul de viu. Blânzi supraviețuitori cu existențe aspre. Pentru mine, India va rămâne un drum nesfârșit de trupuri foșnitoare, un fluviu carnal de culori și mirosuri curgând într-o altă dimensiune, pentru care încă nu avem măsura.

Plecăm spre Jaipur dimineața devreme. Deși ne așteaptă șase-șapte ore în mașină, nu vom rezista tentației de a ne opri la ieșirea din Delhi la templul Bahai, loc de meditație și rugăciune pentru credincioși aparținând oricărei religii, o construcție modernă de marmoră albă, în formă de lotus, o floare care își ridică gâtul fragil deasupra apelor stătute simbolizând puritatea și armonia formelor. Doar că nu e atât de ușor să ieși ziua din capitala luată în stăpânire de oameni, mașini, motociclete, vaci, într-un trafic haotic îngreunat și mai mult de baricadele construcțiilor începute și neterminate.

După trei ore în care mai mult stăm decât înaintăm, învăluiți în praf și claxoane, mi-e clar că nu vreau să mă întorc aici prea curând. Sunt nerăbdătoare să ieșim în largul Indiei, *la țară*, să văd cum arată satele, câmpul, deșertul Rajasthanului. Natura e lăsată în voia ei aici. Pe marginea șoselei apar din când în când așezări greu de numit, bucăți de ziduri care ar fi putut fi case dacă li s-ar fi pus și acoperișul, un fel de bordeie de pământ, corturi și paturi de bambus pe care dormitează bărbați înfășurați în cearșafuri albe. Fiecare așezare are stocate grămezi de balegă de vacă uscată folosită la aprinderea focului pentru gătit.

În India ai senzația că totul se refolosește până la dezintegrarea în elementele de bază. Satele nu au curent electric, doar câte un chioșc improvizat reprezentând și „magazinul sătesc" și „cafeneaua" are alături un mic generator ruginit care dă lumină singurului bec atârnat deasupra tejghelei.

În adăposturi, alături de oameni se așază seara și animalele, poți să vezi câte o cămilă îngenuncheată lângă patul de bambus, sau câte o oaie culcată pe prag. Curiozitatea îmi e satisfăcută, dar inima mi se strânge cu fiecare kilometru făcut înăuntrul marii Indii, cea încremenită în timp, desfășurându-și la nesfârșit trupul uscat, ars de soare, un purtător temporar al sufletului etern purificat prin foc și retrimis să îmbrace altă

formă de viață pe marginea drumului care vine de niciunde și duce niciunde.

E greu să accepți că oamenii aceia se nasc, trăiesc și mor pe marginea drumului, fără să aibă aproape nimic, așteptând lunile de vară în care musonul va spăla praful și va crește bruma de recoltă. Doar că în ultimii ani plouă tot mai puțin, iar criza economică e tot mai mare pe fondul creșterii demografice, orezul e insuficient și inflația agravează lucrurile. Pământul e secătuit, populația însă, în creștere.

În ziarele de dimineață abundă știri dintre cele mai tragice: zilnic se sinucid câteva familii de fermieri în statul Rajasthan, incapabili să-și plătească datoriile la bănci, înfometați și fără nicio speranță; bărbații tineri sunt atrași în clinici unde sub pretextul unui control medical de rutină li se face fără știrea lor vasectomie pentru a opri înmulțirea populației, cresc numărul cerșetorilor, prostituția, traficul de organe...Te-ai aștepta ca într-o astfel de lume unde sărăcia celor mulți este covârșitoare, să fie multe furturi, jafuri și crime. Paradoxal, infracționalitatea este însă scăzută sau nu mai mare ca în alte țari, valorile spirituale primează aici, religia funcționează ca o instituție pașnică a liniștii sociale.

Timp de două săptămâni voi călători prin cinci state, mii de kilometri. Dar pe jos e aproape imposibil să mergi. Ești imediat înconjurat de zeci de copii, femei cu sugari în brațe, tineri insistenți care vor să-ți vândă orice, invalizi și cerșetori. Unii turiști merg și ei pe stradă cu *lati*, un băț de bambus, ca mai toți localnicii, obiect de apărare folosit chiar și de puținii polițiști ori paznici pe care i-am văzut în aeroporturi sau în fața vreunui monument UNESCO...

Instituțiile par discrete de la nivelul străzii, nu știu prea mult despre birocrația introdusă de britanici, dar pot să-mi imaginez câte ceva despre slăbiciunea lor de azi. Ni se spune că forțele

de ordine și pază sunt în special pentru protecția guvernanților, persoanelor oficiale ori proprietăților celor bogați, care nu se aflau însă pe traseul nostru turistic. La întrebarea ce se întâmplă dacă are loc vreun accident sau dacă i se face cuiva rău, vine poliția? Dar salvarea? Ghidul a zâmbit misterios. Nu vine nimeni. Mai bine țineți degetele încrucișate. Și dacă moare un turist? am insistat jumătate în glumă, jumătate în serios. Îl ardem și îl suflăm în Gange, ne-a răspuns ghidul, zâmbind ambiguu. E timpul să lucrăm puțin la karmă, ne-am gândit, deși părea cam târziu și în orice caz inutil.

Am supraviețuit. Apunea soarele când am ajuns în Jaipur, faimosul Pink City, capitala Rajasthanului, fondat în anul 1727 de Maharajahul Mohit Krishnia și pictat în 1876 în roz, de fapt în culoarea nisipului, pentru a celebra vizita Prințului de Wales. Pe colinele din jur se ridică fortul Nahargarh și la intrarea în oraș, Palatul Vânturilor, în mijlocul lacului Maotha. Zidurile palatului au 953 de ferestre mici deschise prin care circulă vântul. Străzile perpendiculare sunt înțesate de bazaruri și tarabe, orașul vuiește de mișcare și culori, motocicletele și ricșele trec la milimetru de elefanți, capre și măgari. Peste 2,7 milioane de locuitori și animale mai multe ca oriunde plimbându-se liniștite pe stradă ori folosite la transportul a tot felul de saci, baloturi sau bidoane cu lapte proaspăt. Orașul a fost construit conform principiului arhitectonic hindus, multiplu de opt (Mandala, cunoscută ca Pithapada). Nouă semnifică cele nouă planete ale vechiului zodiac astrologic (arhitectul orașului Jai Singh II era și un renumit astronom), arterele comerciale sunt și ele 27, multiplu de 9, având câte o stradă care le taie, pentru fiecare planetă. De pe vârful clădirilor în paragină, sar maimuțe în crengile copacilor sau pe tejgheaua vreunui vânzător de fructe. Orașul, înconjurat de ziduri și porți pictate, pare un teatru de nisip, o scenografie creată pentru spectacolul uman care nu e mai prejos decât decorul spectaculos.

A doua zi ne trezim la cinci dimineața pentru *a lua elefantul* care ne va urca la fortul Amber, din secolul al XVI-lea. Așteptăm aproape o oră la coadă să ne vină rândul la elefant. Ne vom întoarce însă într-un jeep, elefanții nu au voie să facă mai mult de trei drumuri pe zi, s-a dovedit că sănătatea le este afectată la efort prelungit. Ne simțim vinovați și îi dăm un bacșiș bun stăpânului care ne arată mereu că elefantului îi e foame. O bancnotă cade pe jos, elefantul o ridică din nisip cu trompa și i-o întinde stăpânului care mai cere un bacșiș pentru inteligența animalului. La sfârșit, ne va arăta că de fapt e o femelă și în plus gravidă și ne mai cere un bacșiș pentru lărgirea familiei.

Nu e mare plăcere pe elefant, din când în când ne trezim cu un duș fierbinte, când își scutură obosit trompa, ne bălăngănim pe spatele lui mai degrabă stingheriți, experiența e făcută să creeze mai mult o senzație de turist care să aibă ce povesti la întoarcere. Nici pe cămilă nu e mai bine. Dar pe jos e imposibil. Copiii ne pândesc peste tot să ne vândă te miri ce. Ne vom alege din politețe cu mulți elefanți de lemn și os, pandative, cuțite, fluiere, șaluri și *ganeshi* de fildeș, spre bucuria prietenilor și familiei.

După-amiaza, pe stadionul orașului, din nou elefanți, de data asta frumos îmbodobiți pentru festivalul anual, o explozie de costume, dansuri și muzică, măști, parada animalelor mari și blânde strălucind de pietre semiprețioase și brocarturi.

Mai avem timp să vizităm și muzeul Palatului Maharajahului, și observatorul astrologic conceput de Jaisingh, unde ne căutăm semnul zodiacal în forme geometrice stranii formate din linii drepte și curbe, piramide și sfere. Căldura e năucitoare, oboseala ne încetinește reacțiile, traversăm și aproape că ne lovim de un elefant. O maimuță ne atinge cu coada. Nu m-aș mira să ajungem să ne citim viitorul într-o picătură de apă sau trecutul într-un fir de nisip.

Seara se aprind focuri în intersecțiile orașului, în fața templelor, pe străzi. Începe sărbătoarea culorilor, *Holi.* Adorm cu televizorul deschis pe un meci de cricket, încă o urmă a imperiului britanic care a lăsat în urmă ce-a putut într-o lume care își vede tăcută de drumul ei mai departe. Continui să visez tumultuos, chipuri care se aglomerează grosolan, cu trăsături primitive, figuri zgomotoase care își strecoară pentru câteva secunde capul în cadru și apoi dispar ca într-un teatru cu păpuși în mărime naturală, chipuri fardate sau doar colorate de căldură.

III

Agra

GOLDEN TULLIP, hotelul unde stăm în Jaipur, face parte dintr-un lanț german de hoteluri decorate minimalist, *art nouveau*, cu sticlă opacă și aranjamente florale proaspete în fiecare dimineață. În cameră, o telecomandă ne stinge luminile, ne dă drumul la apă în baie, ne trage draperiile, ne deschide televizorul și aerul condiționat. Niciodată n-am apreciat mai mult confortul ca în acele zile istovitoare când ajungeam seara plină de praf, arsă de soare, cu hainele boțite și cu stomacul întors pe dos, nu de la mâncare, ci de la emoția străzii care te face să tragi aer în piept doar pe jumătate, ca pentru a nu deranja prea mult rostul acelei lumi. Când se oprește însă lumina, telecomanda îngheață și intră în funcțiune lanterna atârnată deasupra patului, care nu poate comanda prea multe.

Camera e pentru nefumători, așa că îmi iau țigara și cobor în holul hotelului. Nu am brichetă și pândesc pe cineva să-i cer un foc. Nu fumează nimeni. Pe niște canapele în formă de lotus, câțiva ruși vorbesc tare și își probează bluzele de bumbac

cumpărate din bazar; din câte înțeleg le place modelul, dar li se par mânecile prea scurte. Un tânăr indian numai piele și os, care pare să le fie ghid personal, se retrage și așteaptă să se liniștească. Mă apropii și îl întreb dacă are un foc. Scoate din buzunar o cutie de chibrituri și mi-l întinde. După zâmbetul meu prietenos de mulțumire, se așază lângă mine și mă întreabă în engleză de unde sunt. De obicei răspund „din România", despre care nimeni nu pare să știe prea multe, așa că evit eventualele conversații convenționale care ar urma.

De data asta oboseala mă face neatentă, îi răspund că sunt din New York și fața tânărului indian se schimbă brusc, aproape i se umezesc ochii, mă privește cu sinceră compasiune: „Îmi pare foarte rău pentru tine", îmi spune. „Am auzit că în America e foarte greu acum, oamenii își pierd casele, slujbele, a căzut dolarul, mare păcat! Noi urmărim aici tot ce se întâmplă" și mila îl copleșește. „Ei, nu e chiar atât de rău", mă apăr cu jumătate de voce și îi ofer o țigară să-l mai destind. Nu fumează. Sau poate nu vrea să-mi agraveze situația. Îi întind cutia de chibrituri și îmi face semn că pot să o păstrez. Între timp, rușii au decis că mânecile prea scurte sunt nimerite vara și îl strigă binedispuși: „Harasho, Abi, padiom!" Tânărul îmi aruncă o privire stingherită și consolatoare, îmi urează noroc și își ia în primire grupul despre care sigur știe că trece prin timpuri prospere.

Mă alătur și eu grupului meu de americani corciți (cu excepția unui colonel în rezervă, mormon din Utah, și a unui comerciant plin de tatuaje din Las Vegas), evit o maimuță care se postase în fața autocarului, maimuțărindu-se spre delectarea turiștilor contra a câtorva rupii pe care un bărbat slab, desculț și fără dinți îi strânge într-un chipiu ponosit, și cu mai puțin entuziasm sunt gata de călătoria spre Agra, care va dura șase-șapte ore.

Agra, locul unde nu e bine să întârzii prea mult. Și probabil că nu ar fi mulți care să-și dorească să ajungă acolo dacă nu ar

fi Taj Mahalul, decretat una dintre minunile lumii, în care însă dragostea atinge absurdul. Împăratul Shah Jahan, deținător a nenumărate neveste, amante și sclave, a căzut în mod ironic grav îndrăgostit de una dintre soțiile lui care a murit născându-i al treisprezecelea copil și i-a comandat un mausoleu a cărui construcție a durat zeci de ani și la care au lucrat mii de oameni. La sfârșit a mai ordonat și să li se taie degetele celor care au realizat decorațiile în marmoră pentru a nu mai putea repeta vreodată tehnica și motivele artistice. Taj Mahalul depășește clișeul turistic, e cu adevărat de o frumusețe liniștită și curată, doar megalomania împăratului musulman îl transformă într-un simbol al fanatismului și puterii.

Am ajuns la intrarea în Taj Mahal dimineața, când soarele nu părea prea ostil și nici coada la celula electronică de securitate prin care sunt obligați să treacă vizitatorii nu era prea mare. În schimb, cerșetorii se întindeau deja de-a lungul zidurilor, iar vânzătorii de suveniruri erau mai mulți ca oriunde. Tineri costelivi, agitați, mișcându-se agil de la un autocar la altul, urmărind turiștii cu tenacitate și cu bună psihologie, încât e aproape imposibil să nu le cedezi. Evitați să le vorbiți sau să-i priviți în ochi, am fost instruiți. Dar poți?!

Din parcarea unde ne lasă autocarul trebuie să mergem o bucată pe jos pentru a ne îmbarca în microbuze electrice care ne vor duce la intrarea în complexul monumental, măsuri impuse de UNESCO pentru protecția împotriva poluării. Acei câțiva zeci de metri făcuți pe jos par o eternitate. Tinerii zornăindu-și marfa ne înconjoară agresiv (cuvântul agravare, spunea o turistă, vine probabil de la Agra...) Mergem în grup compact, cu capul în jos, stânjeniți, iar vânzătorii tot mai excitați ne taie calea.

Urc în microbuz bucuroasă că am scăpat de data asta fără niciun elefant sau vreun colier de care n-am nevoie. Microbuzul e plin, rămân în picioare și mă sprijin de rama ferestrei deschise

din fața mea. În acel moment, o duzină de brățări îmi alunecă pe mână. Încerc să le scot pentru a i le înapoia tânărului care îmi zâmbește larg de pe trotuar, dar el insistă lăudându-și marfa, îi spun că nu le vreau, dar se face că nu înțelege, îi spun că n-am bani, „later", îmi răspunde și între timp mașina pornește și intru în panică, vreau să-i arunc brățările pe fereastră, nu le-am plătit și băieții ăștia sunt și-așa năpăstuiți, dar ghidul mă liniștește: „Vă va aștepta la întoarcere, îi plătiți atunci." „Dar o să mă mai țină minte?" Ghidul zâmbește de parcă i-aș fi spus cel mai naiv lucru din lume. „Nu vă temeți, vă va recunoaște cu siguranță. E tehnica lor să agațe turiștii." Nu-l cred.

Spațiul din jurul mausoleului e aglomerat până la refuz, zilnic vin aici mii de vizitatori, zeci de autobuze. Brățările îmi zornăie pe brat, turiștii din microbuz mă privesc dojenitor, mă uit stânjenită pe fereastră și-l văd pe băiat făcându-mi vesel cu mâna. E desculț, are un tricou ponosit și o pereche de pantaloni rupți. Mi se strânge inima. Nu îmi pun problema că nu îmi doream brățările lui, sunt acum chinuită că nu i le voi plăti.

Dacă tot mi-am stricat ziua, accept nepăsătoare o fotografie de grup în fața intrării la Taj Mahal. Tot ghidul îmi explică politicos că, deși avem aparatele noastre personale, trebuie să-i lăsăm și pe oamenii aceia să facă un ban. După întâmplarea cu brățările, oricum nu mi-ar fi trecut prin cap să mă opun. Din primele zile în care am ajuns în India am învățat că trebuie să accepți cât de multe servicii pentru a le da indienilor șansa de a câștiga ceva, de multe ori singura lor sursă de supraviețuire.

Am ezitat o dată să luăm ricșa doar pentru că ne era milă de bătrânul numai piele și os care ar fi trebuit să pedaleze o bicicletă ruginită cu noi în spate. Ne-a privit implorator, refuzul nostru însemna doar mai puțin orez pe masa copiilor. Pe de altă parte, corupția instituțiilor indiene nu e un secret pentru nimeni. Ca să fie angajați în serviciile publice, indienii cu educație minimă

sau medie au nevoie de relații și trebuie să dea sume considerabile de bani. Salariile sunt însă infime. Îi lăsăm deci, învingându-ne jena, să ne care genți ușoare pe care le-am putea foarte bine lua singuri pe umăr, să ne deschidă ușa, să facă pantofii, să aducă apa, să cheme taxiul, și multe altele doar pentu a le oferi bacșișul care pentru ei înseamnă cu adevărat un ajutor.

Am cumpărat o dată de la un adolescent un pandativ din os de cămilă. Imediat au mai apărut trei băieți gata să-mi vândă încă douăzeci. Le-am explicat că nu prețul (probabil cam 2 dolari!) mă oprea să mai cumpăr și altele, dar pur și simplu nu aveam ce face cu atâtea. Au insistat, mi-au spus că sunt elevi, că au nevoie de bani pentru haine și cărți, le-am oferit atunci o bancnotă mai mare pe care însă au refuzat-o, ei voiau să le cumpăr marfa, m-au convins, am mai luat câteva, iar ei mi-au oferit unul gratuit la sfârșit, în semn de mulțumire...

India e mereu altfel decât îți imaginezi. I-am spus povestea ghidului nostru care m-a privit din nou ca pe o naivă: „Și la sfârșit nu v-au propus să mergeți cu vreunul din ei acasă, să vă arate cum trăiește o familie de indieni? Și la urmă să vă ceară o donație...? Și știți că toți acești copii sau adolescenți care vând suveniruri pe străzi, în parcări sau în fața monumentelor turistice, sunt manevrați de o mafie, că banii nu le revin lor, ci acelora care îi folosesc?" L-am privit suspicioasă.

Mai târziu, în gara din Agra, invadată de muște, hamali, cerșetori, lustragii de pantofi, vânzători de nimicuri, femei cu sugari în brațe privindu-ne implorator cu mâna întinsă, autocarul nostru a fost imediat înconjurat de copii handicapați, deformați de elefantism sau poliomielită. Imaginea era sfâșietoare. Aveam să citim însă în ziare că mulți sunt intenționat schilodiți tot de grupuri mafiote care îi folosesc ca cerșetori.

La intrarea pe poarta care dă în complexul de grădini în care se ridică Taj Mahalul, femeile sunt dirijate la dreapta și bărbații

la stânga, pentru a trece prin celula electronică. Controlul e strict, bărbații, mai ales, sunt verificați cu grijă și li se cere să-și golească buzunarele. Înăuntru nu există nici pază, nici poliție, vom descoperi însă multe grupuri de tineri indieni care își petrec ziua acolo vânând turiștii neatenți, mai exact portofele sau aparate de fotografiat. Nu știu dacă ei sunt trecuți prin celulă la ieșirea din complex sau dacă paznicii nu-și iau și ei o parte din prada zilei. Taj Mahalul merită însă drumul, oboseala și riscul.

Grupuri masive de vizitatori musulmani admiră bijuteria civilizației lor, din păcate apuse în timpurile moderne. Am înconjurat și noi de câteva ori acea imensitate ridicată doar pentru a adăposti un sarcofag mic, am făcut fotografii, ne-am păzit buzunarele, și am ieșit pe esplanada de marmoră de unde ai perspectiva grădinilor și a celor două moschei care încadrează Taj Mahalul. Între timp, soarele dogorește amețitor. Esplanada e însă în umbră și grupuri de femei musulmane stau așezate în cercuri pe jos. Mă așez lângă ele și gestul meu susținut de fusta lungă și zecile de brățări care îmi ajung până la cot le face să mă privească amuzate, curioase, cu o simpatie reținută. Le par poate cumva evadată din cultura lor într-o lume pe care nu știu dacă o admiră sau o ironizează.

Ieșim pe poarta Taj Mahalului odată cu alte sute de vizitatori epuizați de oboseală și căldură. Microbuzul electric ne aduce în parcarea uriașă unde fără ghid n-am identifica niciodată care e autobuzul nostru între zeci asemenea care își așteaptă turiștii. Vânzători și mai mulți decât dimineața se năpustesc asupra noastră simțindu-ne cu nervii slăbiți. Când pun piciorul pe scara autobuzului, apare și băiatul meu să-și recupereze banii pe brățări. Răsuflu ușurată și nu obiectez când îmi cere dublu decât atunci când mi le strecurase cu dibăcie pe mână.

Din Agra luăm trenul spre Kajurahu. Din fericire suntem la clasa întâi. Aer condiționat, ziare, sticle cu apă, fotolii

confortabile. Câteva ore se vor perinda prin fața ochilor noștri aceleași peisaje dezolante, oameni și animale amestecați cu natura și pământul pe care nu și-au propus să le cucerească. Bucăți de ziduri și paturi de bambus amintind că trecem prin așezări rurale, câmpuri virgine sau cultivate cu sudoarea trupurilor plăpânde înfășurate în sari și cearșafuri albe. Lângă mine, un tânăr indian citește *Frații Karamazov* în engleză. În rândul din față, o femeie în vârstă, cu siguranță dintr-o castă nobilă, își scoate din geanta Louis Vuiton celularul și își cheamă șoferul s-o aștepte la gară. India are să-și păstreze misterele, extremele și contradicțiile până la sfârșit.

IV

Varanasi

DUPĂ CÂTEVA ZILE ale sejurului meu indian, când șocul unei culturi atât de diferite trecuse, când mă așteptam să mă obișnuiesc oarecum cu spiritul locurilor, m-am trezit cu sentimentul că oricât aș călători în interiorul acestei țări, oricâte orașe, palate musulmane, moschei, stupe budiste, temple hinduiste ori jainiste aș vedea, nu voi înțelege India niciodată. Un sentiment care poate să fie provocator ori să-ți inducă resemnarea. Instinctiv, pentru a fi oarecum în armonie cu acea lume în care timpul pare să nu aibă putere, am ales renunțarea. Am încetat să mai caut explicații, să găsesc motivații, să mă mir sau să aștept altceva decât repetiția unui ritual etern, egal cu el însuși, exersat pe un teritoriu de trupuri, și ele resemnate.

E ziua în care zburăm de la Kajurahu la Varanasi, orașul sfânt al Indiei, între cele mai vechi orașe locuite din lume, locul unde hindușii din toată lumea visează să ajungă și chiar mai mult, să moară, respectând credința conform căreia sufletul li se va duce direct în Rai, oprind ciclul reîncarnărilor. Varanasi e

și orașul Shivei, zeul distrugerii, cel mai venerat în India, odată ce distrugerea face loc unui alt început, unui alt ciclu de viață, în căutarea iluminării și a perfecțiunii.

Resemnarea pe care hotărâsem s-o afișez avea să fie curând răvășită de imagini și trăiri pentru care un *outsider* nu cred că poate pretinde vreodată că ar fi pregătit. Ceea ce pentru noi se poate traduce ca emoționant, acolo are doar semnificația unui act banal, parte din ritualuri ancestrale păstrate intacte. Cum? Deși îmi propusesem să nu mai găsesc explicații, mă gândesc că viața acelor oameni a rămas foarte aproape de natură, pământ, animale și zei, nealterată de formele noastre de civilizație, în timp ce hinduismul sau budismul le-au oferit valorile spirituale necesare spre a-și accepta soarta.

Varanasiul, orașul spiritual și mistic, unde morții sunt arși iar cenușa le este suflată în Gange, va fi cu atât mai șocant cu cât venim din Kajurahu, un sat liniștit, mai puțin atacat de industria turistică, faimos pentru templele decorate cu scene erotice din Kamasutra. Cuvinte-cheie pentru hinduși: sex, foc și moarte, sunt legate între ele prin ritualuri, credințe și practici vechi de mii de ani. În sate izolate, încă și azi se mai practică *sati*, ritual de sacrificiu al văduvelor. Dacă le moare bărbatul, tradiția le obligă pe femei să-și ia singure viața aruncându-se în foc pentru a-și dovedi dragostea. Sunt ajutate de membrii familiei și de prieteni apropiați, li se dau droguri pentru a le diminua frica și durerea, iar dacă refuză sunt forțate s-o facă. Rajii, războinicii din provincia Rajastan, mândri și iuți la mânie, sunt renumiți și prin gelozia lor, gata oricând să sară la luptă pentru a-și apăra onoarea.

Femeile au avut mereu un statut controversat în India. Sunt mai numeroase decât bărbații, dar în anumite provincii nu se bucură nici azi de drepturi egale. Procentul lor de alfabetizare este mult mai mic decât al bărbaților, ca urmare sunt folosite la

munci necalificate. Le vezi peste tot mișcându-se încet, cărând pe cap ligheane cu nisip, vase cu apă, găleți cu pământ, înfășurate în *sari* în culori vii și cu un copil mic în brațe. Dacă bărbați costelivi mișună peste tot, femeile sunt ținute mai mult în jurul casei, plinuțe și vesele, în ciuda vieții austere. Par mereu curate în ciuda prafului și condițiilor precare de existență. Unele misterioase, frumoase, altele fără vârstă, cu pielea arsă de soare și gesturi lenețe. Unele privind lumea prin ferestre mici, altele lăfăindu-se pe perne în balcoane. Pot fi cu ușurință exploatate, dar pot și provoca pasiuni mistuitoare.

Dacă Taj Mahalul a fost construit pentru a adăposti trupul neînsuflețit al soției unui împărat, în Orcha, cel mai spectaculos palat al plăcerilor și decadenței, alt rege avea să construiască un grandios pavilion pentru curtezana sa, fermecătoarea cântăreață și dansatoare Rai Parveen. Răsfățul și pedeapsa, ritualurile și credința ating în India extreme. Oamenii se supun docili tradițiilor și idolilor, acceptându-și sacrificiul și salvarea care curg egal din gurile celor peste 300 de milioane de zei.

În India ce nu e depresiv e monumental, sărăcie imensă și o resemnare blândă a oamenilor reîncarnați în același praf de mii de ani, și din loc în loc urme fantomatice ale unei civilizații cândva prospere, ridicate însă deasupra aceleiași uriașe jertfe umane care nu cere nici milă, nici ajutor, doar o acceptare în afara sistemului nostru de judecată și valori.

„Varanasi este dincolo de cuvinte", mă previne o turistă proaspăt întoarsă din locurile unde viața și moartea ard pe același rug și sunt suflate în Gange. „De neînchipuit cât de puternic e totul. Mi s-a întors stomacul pe dos. Și culmea, chiar mâine m-aș întoarce acolo." Cum să explici magicul acelor ținuturi care îți repugnă dar te și seduc, te resping dar te cheamă înapoi, sfredelindu-ți simțurile, provocându-te să mai încerci o dată să înțelegi ceea ce ei, indienii, nu și-au propus vreodată să descifreze.

Credința funcționează acolo ca un drog. Din ea își trag puterea să supraviețuiască și amărâții, pe ea se bazează sistemul castelor, îi împacă pe *untouchables* cu maharajahi și face posibilă coexistența unor lumi paralele care nu se intersectează aproape niciodată.

După călătoria în India, m-am revăzut cu o prietenă indiancă, medic în New York. Mi-a cerut să-i spun în ce orașe am fost, cu ce impresii am venit. La început mă privea cu acel zâmbet îngăduitor pe care îl au indienii, prietenos, umil și mândru în același timp, dar pe măsură ce-i povesteam, devenea tot mai interesată, mă copleșea cu întrebări, părea oarecum surprinsă de propria ei țară. Mi-a mărturisit că ea a crescut într-un conac pe malul mării, cu servitori, bucătari și șoferi, că aproape niciodată nu a mers pe stradă pe jos, că pentru cei bogați ieșitul din casă presupune să te duci la cumpărături în magazine scumpe și apoi la cluburi de fitness unde bei cocktailuri pe marginea piscinei. Traseul meu turistic nu trecuse însă nici prin cartierele cu clădiri de sticlă și oțel unde tineri educați formează noua clasă mijlocie a erei tehnologice, nici prin locurile unde vechile caste nobile își perpetuează bunăstarea. Eu am avut norocul să văd India intactă de mii de ani.

Ajungem în Varanasi (pe numele lui vechi, Benares sau Kashi) la apusul soarelui. Tot ce știam despre acest oraș sfânt erau câteva imagini din filmul *Baraka*, treptele albe de marmoră și mușuroaie de trupuri care se scaldă în Gange, paginile citite în Eliade despre exodul pelegrinilor spre Meka hinduismului (numită și orașul templelor, capitala culturală sau religioasă a Indiei, orașul luminilor sau al învățăturii). Aici Buddha și-ar fi ținut prima lecție, la Sarnath. Mai știam faptul că Allen Ginsberg stătuse doi ani aici meditând și căutându-și calea spirituală, primul vestic care a incantat mantra Hare Krishna. Octavio Paz

a fost numit în 1962 ambasador al Mexicului în India și în cărțile dedicate experienței sale pe subcontinentul indian, Varanasi are un loc special. Aici se spune că a fost inițiată Ayurveda, „știința vieții", sistemul de medicină tradițională indiană devenit o formă alternativă pentru medicina vestică. Fascinația pe care acest loc de rugăciune și reculegere a avut-o pentru artiști, muzicieni, scriitori și filosofi este dublată de atracția pentru milioane și milioane de credincioși, aventurieri, bandiți, cerșetori, preoți, bolnavi în stadii terminale, leproși, handicapați, drogați, nebuni care își caută salvarea sau refugiul, rostul sau sfârșitul.

Mark Twain spunea că Benares este mai vechi decât istoria, mai vechi decât tradițiile, chiar mai vechi decât legendele, și arată de două ori mai vechi decât toate astea laolaltă.

Dar toate cuvintele, imaginile și închipuirile se evaporă odată ce intrăm mai adânc în oraș. Seara, pe malul Gangelui, are loc procesiunea lampioanelor, ceremonial religios în care sunt aprinse focuri și lămpi, credincioși amestecați cu turiști și curioși meditează și incantează, se roagă pentru purificarea spirituală, aruncă lumânări și flori galbene în Gange, se aud clopote și tălăngi, vibrează aerul de sunete și mirosuri. Luăm o ricșă-bicicletă pedalată de un bătrân costeliv, cu sandale rupte. Îi auzim gâfâitul și răsuflarea precipitată prin gura fără dinți și ne simțim vinovați. El ne zâmbește recunoscător că l-am ales să ne ducă pe malul Gangelui unde spectacolul, parte misterios, parte turistic, e gata să înceapă.

Drumul e însă neașteptat de lung și pe măsură ce ne apropiem de fluviu, aglomerația devine înfricoșătoare. Ricșa noastră trece la milimetru de motociclete, vaci, mașini jupuite, maimuțele sar pe deasupra, o lumină grea portocalie învăluie praful, claxoanele, clinchetul clopoțeilor, foșnetul străzii compacte de trupuri. Îmi țin picioarele strânse și mâinile pe lângă corp de teamă să nu-mi fie smulse din mers de câte o motocicletă care

trece în viteză cu trei sau patru oameni ghemuiți deasupra ghidonului.

La un moment dat e imposibil să mai înaintăm. Plătim și o luăm pe jos duși de valul de oameni care se îndreaptă spre treptele care coboară în Gange. Pământ răscolit, cleios, vânzători de mărunțișuri, capre, cerșetori, copii mai mult goi, îmblânzitori de șerpi, femei flămânde, asceți pictați pe față și cu ghirlande de flori atârnându-le pe corpul descărnat, febră, disperare, mirosuri înecăcioase, un aer material, greu, să-l tai cu cuțitul. E întuneric. Treptele sunt deja saturate de trupuri în așteptarea ceremonialului. Focurile se ridică în cântecele credincioșilor care îți dau fiori.

Luăm o barcă și vom privi totul de la distanță, plutind pe Gange, asediați de țânțari și de copii care ne sar în barcă să ne vândă flori mici galbene și lumânări pe care trebuie să le dăm drumul pe apă odată cu dorințele noastre. Ne supunem la orice, dezorientați și copleșiți. Sunt și fericită și nefericită, mă simt norocoasă că am ajuns acolo, dar tot ce-mi doresc e să scap sănătoasă și nevătămată. Nu simt nimic sfânt, doar un show bine pus la punct, preoți și tot felul de guru cântând răgușit în microfoane pe fundalul clopotelor care bat fără încetare.

A doua zi, la 5 dimineața, înainte de răsăritul soarelui, suntem din nou într-o barcă pe Gange, de data asta pentru ritualul purificării trupurilor, în timp ce pe mal sunt arși morții din ziua precedentă. Ziua peisajul e grandios, dar nu mai puțin înfricoșător. Aerul la fel de pestilențial. Port o mască spre disperarea soțului meu care se simte rușinat. „Tu și japonezii ăștia, e caraghios..." Nu era deloc.

Ziua e și mai rău. Mirosul sutelor de cerșetori care trăiesc și își fac nevoile chiar acolo, pe pietrele umede ori pe pământul cleios, se amestecă cu cel al animalelor jigărite și al trupurilor arse peste care membrii familiei aruncă uleiuri, flori și esențe

care ajută ca arderea să fie mai rapidă și mirosul de carne arsă deturnat în ceva grețos. Plutește în aer cenușa trupurilor trecătoare și particule materiale imemoriale. Hainele mele cândva albe (cum văzusem în filme că se poartă în India) au ajuns de culoarea Gangelui învolburat.

Palate și temple înalte se aliniază pe mal și la picioarele lor *ghaturile* adună sute și sute de pelerini care vin să se scalde în Gange. Unii intră îmbrăcați, alții goi pușcă, unii se cufundă de câteva ori, alții se freacă bine cu săpun, femeile spală rufe, animalele se răcoresc și ele, unii beau din apa aceea spre purificare totală, alții mătură în ea cenușa vreunei rude cu bucăți de trup nears cu tot. Pe mal sunt întinse la uscat sari și bucăți de pânză ale celor care se scaldă în apa sfântă. Par steaguri întinse la soare, însemnele capitulării pe malul fluviului sfânt și devorator.

În timpul musonului Gangele se umflă acoperind treptele, se ridică până la ferestrele templelor și palatelor, ia cu el oameni și animale, obiecte și spirite, bucăți de trupuri, așteptate de crocodili și corbii care se rotesc în cercuri deasupra apelor.

Încă o zi într-o lume în care miracolele sunt doar cenușă. Dacă n-aș fi îngrozitor de obosită, normal ar fi să am insomnii. Dar nu mai am putere pentru nimic. Noaptea mă soarbe și mă cufund în apa ei maronie. Nicio scânteie la orizont. Visez cenușă.

CUPRINS

Preambul 5

I
Eseuri... de moment

Vara în București 9
Cuvinte locuite în America 13
Între disperare și exaltare 24
Simptomul Obama 25
Sindromul Obama 28
Urgențe 35
11 Septembrie 2001 38
Viitorul — oriunde ar fi el 42
Pe urmele salamandrei 50
Horoscopul limbajului 55
Mașinile mele 60
Trup și suflet 67
Psihologia fricii 71
Ce traducem — autori sau cărți? 77
Timpul și umbra 81
Controversata întoarcere acasă 85

II
Cronici de carte și de spectacol

Subterane, premii, vitrine 91
Despre radio, fanatici și tătici 94
Shakespeare în parc 97
Locuri rezervate 100
Scrisori din libertate 102
Aniversări și parade 104
Miracole mici și mijlocii 107

Linii de apă, desene de nisip 111
Brecht 100. „La MaMa" 36 113
Era ca azi 115
Un alt septembrie 117
Teatrul ca oglindă 120
Ascensiunea lui Arturo Ui... la New York și Craiova 122
Semne pe coji de banană 125
Comunismul în cheie postmodernă 127
Confesiune mortală 129
America mereu alta — Bloomington 131
Orașul întâmplării continue 134
Wakefield și Belzebut 137
Bloomsday pe Broadway 139
Faust 141
Istoria revizitată prin „Vecini" 143
Jurnalul lui Mihail Sebastian dramatizat 146
Fără inhibiții: *Bu York & Newcharest* 149
Susan Sontag 151
În oglinzi inegale 153

III
Note de călătorie

La capătul lumii: Patagonia 159
India — Împotriva cuvintelor 164

Editor: GRIGORE ARSENE
Redactor: RĂZVAN PETRESCU
CURTEA VECHE PUBLISHING
str. arh. Ion Mincu 11, Bucureşti
tel: (021)222 57 26, (021)222 47 65
redacţie: 0744 55 47 63
fax: (021)223 16 88
distribuţie: (021)222 25 36
e-mail: redactie@curteaveche.ro
internet: www.curteaveche.ro

Tipărit la **S.C. DON-STAR S.R.L.** Galați
Str. 1 Decembrie 1918, Nr. 23 Tel/Fax: 0236/492587
e-mail: donstargalati@yahoo.com